

petrol-iş
Türkiye Petrol Kimya Lastik İşçileri Sendikası

TÜRKİYE'DE PETROL FAALİYETLERİ VE TPAO

TÜRKİYE'DE PETROL FAALİYETLERİ VE TPAO

TPAO

Petrol-İş

Türkiye Petrol Kimya Lastik İşçileri Sendikası

Adres : Altunizade Mah. Kuşbakışı Caddesi No: 25
34662 Altunizade/ Üsküdar, İSTANBUL

Tel : 0216 474 98 70 (Pbx)

Faks : 0216 474 98 67

E-posta : merkez@petrol-is.org.tr

Grafik Tasarım, ve Sayfa Düzeni : Petrol-İş Basın Servisi

Baskı : RMS Matbaacılık

Baskı Tarihi : Temmuz 2007

Bu rapor, Petrol-İş Araştırma Servisi tarafından hazırlanmıştır.
Petrol-İş Dergisinin ekidir.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ.....	7
1.BÖLÜM	
PETROL VE PETROL FAALİYETLERİNİN GELİŞİMİ	
PETROLÜN OLUŞUMU.....	13
PETROL FAALİYETLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ	16
2.BÖLÜM	
PETROLÜN EKONOMİ VE SİYASETTEKİ YERİ/ÖNEMİ	19
3.BÖLÜM	
TÜRKİYE'DE PETROL FAALİYETLERİ VE TPAO	
TÜRKİYE'DE PETROL FAALİYETLERİ.....	35
TÜRKİYE PETROLLERİ ANONİM ORTAKLIĞI (TPAO)	40
4.BÖLÜM	
TPAO'NUN ARAMA VE ÜRETİM FAALİYETLERİ	
YURTİÇİ ARAMA VE ÜRETİM FAALİYETLERİ.....	53
YURTDIŞI ARAMA VE ÜRETİM FAALİYETLERİ.....	62
5.BÖLÜM	
TPAO'NUN YATIRIMLARI.....	73
6.BÖLÜM	
TPAO'DA İSTİHDAM DURUMU.....	79
7.BÖLÜM	
TPAO'NUN PAZARLAMA FAALİYETLERİ VE MALİ DURUMU	
PAZARLAMA FAALİYETLERİ.....	89
MALİ DURUM.....	93
8.BÖLÜM	
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	97
EK-“ADI TÜRK KENDİSİ YABANCI OLAN PETROL KANUNU”.....	111

Sunuş

Doğada bulunan ve kompleks bir hidrokarbon bileşiği olan petrol uzun jeolojik süreçlerde karmaşık fiziksel ve kimyasal işlemler sonucunda oluşmaktadır.

Petrol, 19. yüzyıldan itibaren ticari olarak kullanılmaya başlanmış ve önemli bir sermaye birikim kaynağı olmuştur. Stratejik bir ürün niteliği kazanan petrol, özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası siyaseti belirleyen konuma gelmiştir.

Ham petrol/doğal gaz, hem birincil enerji kaynağı hem de kolay vergilendirilebilen bir ürün olması nedeniyle ülkelerin ekonomik gelişmesinde önemli bir yere sahiptir.

1960 yılında OPEC'in kurulmasıyla petrol, dünya ülkelerinin ulusal enerji politikalarında belirleyici bir araç haline gelmiştir.

Dünya ham petrol talebinin % 90'ı gravitesi yüksek ham petrol ile karşılanmakta olup, dünya petrol kaynaklarının ise % 25'i bu tip ham petrolü içermektedir. Savaşlar da kıt olan bu kaynakları elde etmek ve kontrol/denetlemek için yapılmaktadır.

Çok fazla jeolojik olayların olduğu ülkemizde bilinen petrol sahalarının önemli bir kısmı, gravitesi düşük ağır ham petrol içermektedir.

Bunun yanında Türkiye'de denizel alanlar başta olmak üzere yeterince arama faaliyeti yapılmamıştır.

Cumhuriyetin kuruluşunu izleyen, 1934-1954 yılları arasında aramalara önem verilmiş ve 1940 yılında Raman'da ilk petrol sahası keşfedilmiştir.

07.03.1954 tarihinde yürürlüğe giren 6326 Sayılı Petrol Kanunu ile Türkiye'de, petrol sektörüne ilişkin tüm faaliyetlerin yasal çerçevesi düzenlenmiştir.

10.12.1954 tarihinde, devlet adına bu faaliyetleri yürütmek üzere 6327 Sayılı Kanuna dayanarak, TPAO kurulmuştur.

TPAO, zamanla ham petrol rafinajı, taşıma, dağıtım, petrokimya ve gübre sanayi dallarında da faaliyet gösteren şirketler kurarak, dünyadaki uygulamalara paralel bir entegre yapı oluşturmuştur.

Bu amaçla kurulan; POAŞ, DİTAŞ, TÜPRAŞ, BOTAŞ, İGSAŞ, PETKİM ve İPRA-GAZ, TPAO'nun bağlı ortaklıkları olarak, faaliyetlerini 1980'lerin ortalarına kadar sürdürmüşlerdir.

Ancak küreselleşme, dünya ile entegrasyon programları doğrultusunda ilgili kuruluşlar, özelleştirmeye hazırlanmak üzere TPAO'dan kopartılarak, anonim şirket haline getirilmişlerdir.

Dikey entegre yapının parçalanmasıyla, gelir sağlayan ve karlı alanları kaybedilen TPAO'nun faaliyet alanı, arama ve üretimle sınırlandırılmıştır.

Böylece TPAO'nun kolayca ve ucuz bir biçimde satışının (özelleştirilmesi) koşulları hazırlanmaya başlanmıştır.

Yeniden yapılanma girişiminden sonra TPAO'nun yurtiçi ham petrol üretimi her yıl giderek düşmüştür.

1991 yılında 4,5 milyon ton olan üretim 2003 yılında 2,4 milyon tona 2005 yılında ise 1,6 milyon tona gerilemiştir.

Bu uygulamalar, TPAO'nun yurtdışına yönelmesinde de etkili olmuştur. TPAO, Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan'da yabancı petrol şirketleri ile yaptığı ortaklık anlaşmalarıyla faaliyette bulunmaktadır.

Ancak, öz kaynakları ile karşıladığı yurtdışındaki zorunlu yatırım harcamalarındaki artışlar, yurtiçi arama-üretim faaliyetlerinin düşmesine yol açmaktadır.

Oysa, üretilebilir petrol rezervlerinin düşük olduğu ülkemizde üretimin artırılması, ancak arama faaliyetlerinin süreklilik göstermesiyle sağlanabilir.

Son yıllarda uygulanan istihdam politikaları da çalışanlar arasında huzursuzluklara ve çalışma barışının bozulmasına yol açmaktadır.

TPAO, tüm olumsuz koşullara karşın 4828 tane yetişmiş, nitelikli iş gücü ile karlı bir kuruluş olarak faaliyetlerini sürdürmektedir.

TPAO 2005 yılında; 1.088 milyon dolar ciro, 84 milyon dolar vergi ödemesi ve 114 milyon dolar dönem net kar gerçekleştirmiştir.

Ancak AKP hükümeti giderayak, Türkiye petrol sektörünü ve TPAO'nun çökertilmesine yol açacak, 5574 Sayılı “Türk Petrol Kanunu” ile 6326 Sayılı Petrol Kanunu'nda köklü değişiklikler yapmıştır.

Cumhurbaşkanı tarafından, yeniden görüşülmek üzere TBMM'ye iade edilen bu yasa ile;

TPAO'nun devlet adına petrol/doğal gaz arama ve üretim faaliyetlerinde bulunma hakkı elinden alınmaktadır.

TPAO'nun kamu adına sahip olduğu birçok imtiyazı elinden alınarak diğer yerli/yabancı şirketlerle aynı konuma getirilmektedir.

1980'lerden sonra dikey entegre yapısı parçalanarak güçsüzleştirilen TPAO, bu düzenleme ile dikey yapıda olan uluslararası dev petrol şirketleriyle, eşit olmayan koşullarda rekabete sürüklenmektedir.

Böylece, Türkiye petrol sektörünün kontrol ve denetimi petrol tekellerinin eline geçecektir. Ülkemizde yaratılan kaynaklar transfer edilecektir. TPAO'nun özelleştirilmesinin önünü açan bu uygulama ile, TPAO'nun yurtiçi ve yurtdışı yatırımları yanında, enerji koridorunun kontrol ve kazancına da sahip olunacaktır.

Talebimiz, TPAO'nun kuruluşundaki entegre yapısının yeniden sağlanması ve bağımsız, özerk bir kamu kuruluşu olarak faaliyetlerini sürdürmesidir.

TPAO'nun petrol sektöründe bölgesel bir enerji şirketi olmasının önünde engel olacak ve halkımızın çok büyük tepki gösterdiği “Türk Petrol Kanunu”nun çekilmesi için, sendikamız mücadelesini yükselterek sürdürecektir.

Saygılarımızla,
Petrol-İş Merkez Yönetim Kurulu

1.BÖLÜM

PETROL VE PETROL FAALİYETLERİNİN GELİŞİMİ

1) Petrolün Oluşumu:

Latince “petra” ve “oleum” kelimelerinden oluşan ve kaya yağı anlamına gelen petrol, doğada bulunan kompleks bir hidrokarbon bileşimidir. Hidrokarbon bileşikleri, doğada katı, sıvı ve gaz halinde bulunmaktadır. Sıvı hidrokarbon bileşikleri, ham petrolü oluşturmaktadır.

Petrol, uzun jeolojik süreçlerde karmaşık fiziko-kimyasal reaksiyonlar sonucunda oluşmaktadır.

Organik kökenli olan petrol, bir kaynak kayanın içinde türemekte ve antiklinal (tabakaların, kenarlarının aşağı doğru dönük şekilde kıvrılması) olarak adlandırılan, kubbe şeklinde yeraltı yapılarındaki kayaların gözeneklerinde depolanmaktadır. Bu kayaların geçirimsiz bir örtü kayayla (kapan) kapanmış olması gerekir. Bu kapanlardaki (petrolün içinde biriktiği yapı) petrolle birlikte bulunan gaz, petrolün fışkırmasına neden olan basıncı oluşturmaktadır.

Su, petrol ve gaz tabakalar halinde birbirine karışmadan alttan üste doğru dizilmiştir. Petrol, kayalardaki çatlakların yanı sıra, kumtaşlarının içindeki gözeneklerde de bulunabilir.

Dünyadaki hidrokarbon sızıntıların önemli bir miktarı Arap Yarımadasındadır. Zift gibi katı, bitüm gibi yarı-katı, petrol gibi sıvı ve doğal gaz gibi gaz halindeki hidrokarbonlar; çatlak, fay düzlemi, uyumsuzluk düzeyi, tabaka düzlemi ya da birbiriyle gözenekler vasıtasıyla yüzeye çıkarak, oluşturdukları sızıntı ve pınarların dünyada en bol olarak görüldüğü yerler de, Arap Plakasının kuzey ve kuzeydoğu kenarında yer almaktadır.

Hidrokarbonlar, yeraltındaki bütün sıvılardan hafif olduklarından su üstüne çıkan yağlar gibi, hep yeryüzüne çıkmaya çalışırlar (Yeryüzüne çıktıktan sonra da kilometrelerce akabilirler).

Jeolojik tarihi boyunca kuzeye doğru hareket eden Arap Plakasının komşu plakalarla çarpışması, bu kenarlar boyunca olmuştur. Çarpışmanın gerçekleşmeye başladığı 25 milyon yıl önceki oligo-miyosen (oligosen, yaklaşık 23-37 milyon yıl, miyosen ise yaklaşık 4,8-23 milyon yıl öncesine ait periyot adlarıdır) zamanında gerçekleşen

tektonik olaylar,¹ buradaki kapanları deforme ederek, içinde birikmiş olan hidrokarbonların yüzeye çıkmasına neden olmuştur. Sıkışmadan dolayı ortaya çıkan kıvrılmanın şiddeti arttıkça geçirimsiz örtü kayalar, daha fazla parçalanmış ve rezervuar kaya içinde hareket etmeye başlayan hidrokarbonlar da sonunda, fay ve benzeri zayıf zonların yardımıyla yüzeye kadar çıkmışlardır.²

Arap Plakasının, komşu plakalarla çarpışması sonucunda ortaya çıkan sıkışma tektoniğinin oldukça fazla geliştiği bu kenarlarda, Toros ve Zağros Dağları meydana gelmiştir.

Arap Plakasında ise bu tür şiddetli sıkışmalar görülmediğinden, mevcut hidrokarbon kapanları korunmuş ve dünyanın en büyük rezervlerini oluşturmuşlardır.

Kızıldeniz'in güneyindeki Dahlak ve Fersan Adaları, Yemen, Mısır'daki Sina Yarımadası ve civarı, Kuzey Suriye'de Lazkiye Bölgesi, Mezopotamya'nın tamamı, Kuveyt, Bahreyn, İran'ın Basra Körfezi civarındaki güneybatı bölümü, Baku ve Anadolu'da bulunan sızıntılar, Osmanlıların petrol arama faaliyetlerinin de yoğunlaştığı yerler olmuştur.

Diğer yandan, sızıntılarla petrol sahaları arasında doğrudan bir bağlantı bulunmamaktadır. Dolayısıyla sızıntılar, ekonomik miktarlarda petrol varlığının kanıtı olarak kullanılamaz.

Tam tersine, sızıntı ile petrol sahaları arasında genetik bir bağlantının bulunduğu durumlarda, sızıntıların varlığı; yeraltında kapanlanarak birikmiş petrolerin bozularak, kalitesizleştiğinin göstergesi olarak değerlendirilmektedir.

Ayrıca sızıntıların, birçok kere su pınarlarıyla doğrudan ilgili olduğu gözlenmiştir. Kaynak sularının üzerinde yağimsı bir tabaka ve gaz kabarcıklarının olması, suya karışan petrolden gelmektedir. Hatta bu tür sızıntılar, günümüzde yüzey aramacılığında kullanılmaktadır.

---

¹ Plaka tektoniği kuramına göre; yer kabuğu, çeşitli yönlerde hareket eden plakalardan oluşmaktadır. Plakalar, bazı kenarlarından birbirine yaklaşırken, bazı kenarlarından da birbirinden uzaklaşmaktadır.

² Dünyadaki en büyük sızıntılar; Güney Kaliforniya, Venezuela, Trinidad ve Baku bölgelerinde bulunmaktadır.

“Türkiye'nin Altında Bir Petrol Denizi Var” Söylemi:

Sınır komşularımız olan Irak, Suriye ve İran'da büyük ölçeklerde petrol rezervlerinin bulunmasından hareketle geliştirilen bu söylem, sıkça gündeme getirilmektedir.

Petrol; nehir, göl ve deniz halinde bulunmamaktadır. Yukarıda anlatıldığı gibi petrol üzeri geçirimsiz kayalarla ve milyonlarca çatlaklardan geçerek gelmektedir. Yani her sızıntının altında petrol bulunacağından söz edilemez. Böyle bir kapan, sızıntının olduğu mevkiden yüzlerce kilometre yatay ve binlerce metre düşey mesafede olabilmektedir.

Bu sızıntılar, üzerinde yeterince örtü olmayan ve içerisinde petrolü kapanlamayan rezervuarlardan gelebilir. Bu ise ekonomik olmayan bir petrol sahası demektir.

Irak, İran ve Suriye'deki rezervuarların derinliği, birkaç yüz metre ile bin metre dolayında iken, Türkiye'de bu derinlik 3-4 bin metreye ulaşmaktadır. Komşu ülkelerde sınırimızdan itibaren düzlüklerin, Türkiye'de ise yüksek dağların başlaması, ülkemizde bu ülkelere göre daha fazla jeolojik olayların gerçekleştiğini göstermektedir.

Söz konusu dağ oluşumları, rezervuarları parçalayarak örtü kayaları darmadağın etmiştir. Mevcut kapanların fayla parçalanması sonucunda, birbirinden kopuk ve küçük sahalar oluşmuştur. Komşu ülkelerde daha sakin geçen jeolojik tarih, aynı rezervuarlarda, daha sığ ve parçalanmamış geniş alanlarda kapanların oluşmasına yol açmıştır.

Bu nedenle, petrol rezervlerimiz ve verimlilikleri çok düşük düzeydedir. Yani, ülkemizde İran, Suriye ve Irak'ta olduğu gibi büyük ölçekte ve ekonomik olan petrol rezervleri bulunmamaktadır.

Ancak, yeterli düzeyde arama faaliyeti (özellikle denizlerde) de yapılmadığı bilinen bir gerçektir.

Üretilen ham petrolün sınıflandırılmasında ise dikkate alınması gereken en önemli faktörler; ham petrolün gravitesi (API), vizkozitesi ve içerdiği kükürt miktarı gibi özelliklerdir.

Kolay üretilebilir olması, taşınabilmesi ve işlenebilmesi nedeniyle dünya ham petrol talebinin, % 90'ı hafif (gravitesi yüksek) ve orta ham petrol ile karşılanmaktadır. Dünyadaki petrol kaynaklarının, ancak % 25'ini hafif ve orta petrol oluşturmaktadır.

Türkiye'deki petrol sahalarının önemli bir kısmı ağır petrol içermekte olup, üretilen ham petroldeki kükürt oranı, % 0 ile % 5,7 arasında değişmektedir.

Petrol savaşları ise, daha kıt olan hafif petrole ulaşmak için yapılmaktadır.

2) Petrol Faaliyetlerinin Tarihsel Gelişimi:

Geçirimsiz kayalarla ve çatlaklardan sızan petrolün tarihi, M.Ö. 3000 yıllarına dayanmaktadır. İlk dönemlerde ilaç, su yalıtım malzemesi, inşaat harcı ve savaşlarda yakıcı madde olarak kullanılmıştır. 19. yüzyılın ortalarına kadar bez ve battaniyelere emdirilip daha sonra ısıtma ve süzme gibi ilkel yöntemlerle elde edilmiştir.

- 1745 yılında Fransa'da Pechelbronn'daki petrollü kumlarda ilk petrol kuyusu açılmış ve ilk petrol rafinerisi kurulmuştur.

- 19. yüzyılın ilk yarısında artan sanayileşme ve kentleşmeye bağlı olarak yağlama ve aydınlatmada kullanılan geleneksel bitkisel ve hayvani yağlara ek olarak, kömürden ve diğer hidrokarbonlardan yağ ve havagazı elde edilmeye başlanmıştır.

- 1859 yılında ABD'li Pennsylvania Kaya Yağı Şirketi'nde görevli Albay Drake'in başlattığı kuyu çalışmaları sonucunda, 69 feet derinlikte petrol bulunmuş ve kaya yağından elde edilen gaz yağının seri üretimine başlanmıştır. Kısa sürede kablolu sondaj makinaları icat edilmiş, sondaj cihazları geliştirilerek Petrol Endüstrisi kurulmuştur.

- 1860 yılında 450.000 varil/yıl olan ham petrol üretimi, 1866 yılında 3,6 milyon varil/yıl düzeyine ulaşmıştır.

- 1863-1865 döneminde ham petrol üretimindeki artış, taşıma sorununu gündeme getirdiğinden, tahtadan yapılan ilk ham petrol boru hattı inşa edilmiştir.

- Bu tarihlerde Amerika, Romanya ve Rusya'da (Baku'de) ticari petrol faaliyeti başlamıştır.

- Petrol sanayinin kurulması ve Amerikan İç Savaşının bitmesini izleyen ve “Altınçağ” olarak adlandırılan dönemin simgesi haline gelen Rockefeller ve şirketi Standart Oil, 1880'li yıllarda ham petrol üretimi ve gaz yağı sektörünün yaklaşık, % 85'ini kontrol edebilen duruma gelmiştir.

Aynı yıllarda, Amerika'da üretilen ham petrolün, yarısı gaz yağı olarak Avrupa pazarlarına ihraç edilmiş ve Amerika'nın toplam ihracatı içinde 4. sırada yer almıştır.

- İlkel yöntemlerle ham petrol üretimi yapılan diğer bir bölge olan Baku yakınlarındaki Aspheron Yarım Adası'nda; 17. yüzyılın başlarında elle açılmış 80 adet dolayındaki kuyudan oluşan petrol endüstrisi, 1873 yılında modern üretim yapan ve 20'den fazla rafineriden oluşan bir yapıya dönüşmüştür.

Aynı yıllarda Baku'de rafineri satın alan ve 1878 yılında Hazar Denizi'nde dünyanın ilk petrol tankerini işleten İsveç asıllı Ludwig Nobel, Rus petrol endüstrisinde üretimin artışı sağlamıştır. 1884 yılında ham petrol üretimi, Amerikan ham petrol üretiminin 1/3'ne karşılık gelen 10,8 milyon varil/yıl düzeyine ulaşmıştır.

- 1886 yılında, Baku-Batum demiryolunun hizmete girmesi ve bu demiryolunun finansmanını sağlayan Yahudi asıllı Fransız işadamı Rothschild'in de Baku'de petrol işletmeciliğine başlaması ile Rus ham petrolü batı pazarlarına açılmıştır. Daha sonraki yıllarda yeni teknoloji ürünü tankerlerin Süveyş Kanalı'ndan geçmesiyle, Uzak Doğu pazarına da girilmiştir.

- 1890'lı yıllarda, Standart Oil, Rothschild'ler, Nobel Kardeşler ve Uzak Doğu'da ham petrol üreten Hollanda Kraliyet Petrol Şirketi dünya petrol endüstrisine hakim olmuşlardır.

- 1895 yılında, gaz yağının, içten patlamalı motorlarda kullanılmasıyla yeni bir döneme geçilmiştir.

- 1905 yılında, motorlarda benzin kullanılmaya başlanmış ve 1911 yılında benzin satışları, gaz yağı satışlarının üstüne çıkmıştır.

- 1908 yılında, İran-İngiliz ortaklığı ile İran'da petrol bulunması sonucunda, I. Dünya Savaşı öncesinde modern yöntemlerle ham petrol üretimi yapılan ABD, Rusya (Baku), Doğu Hint Adaları (Sumatra), Meksika ve Romanya'ya İran da eklenmiştir.

- 1911 yılında, Amerikan mahkemeleri, tekel konumunda olan Standart Oil'i, anti-tekel yasasına dayanarak tasfiye etmiş ve bugünkü Exxon, Mobil, Chevron, Amoco ve BP (ABD) doğmuştur.

- I. Dünya Savaşı sonrasında, ABD'nin de Amerika dışında petrol aramaya başlaması ve daha gelişmiş jeolojik, jeofizik yöntemlerin kullanılması sonucunda, yeni petrol sahaları keşfedilmiş ve ham petrol üretiminde büyük artışlar görülmüştür.

- 1928 yılında, Mezopotamya'da, 1929'da Venezuela'da, 1930'da ABD/Teksas'ta, 1932'de Bahreyn'de, 1938'de Kuveyt ve Suudi Arabistan'da, 1940 yılında ise Kanada'da petrol sahaları keşfedilmiş ve ham petrol üretimine başlanmıştır.

- I. Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde; 7 kız kardeş olarak bilinen ve halen dünya petrol piyasasını yöneten BP, Shell, Mobil, Gulf, Texaco ve Chevron gibi dev petrol şirketleri oluşmuştur.

- 1960 yılında, OPEC'in (Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı) kurulmasıyla söz konusu dev petrol şirketlerinin hakimiyeti kısmen kırılmıştır.

- Körfez Krizi ile birlikte dünya, yeni petrol kaynakları arayışına yönelmiştir.

Ayrıca, Sovyetler Birliği'nin çözülmesiyle Hazar Havzası Petrol Sahaları, dünya piyasasına açılmış ve uluslararası petrol şirketlerinin ilgi odağı haline gelmiştir.

2.BÖLÜM

PETROLÜN EKONOMİ VE SİYASETTEKİ YERİ/ÖNEMİ

19. yüzyıl boyunca daha çok aydınlatmada kullanılan petrol, zenginlik ve servet birikim kaynağı olmuştur. 20. yüzyılda ise stratejik bir ürün olarak, uluslararası siyasette belirleyici konuma gelmiştir.

1905 yılında benzinin içten yanmalı motorlarda kullanılması ve sonraki yıllarda mazotun; tren, gemi ve fabrikalarda kullanılmasıyla ham petrol, önemli bir enerji kaynağı olarak kalkınmanın da motoru haline gelmiştir.

Petrol endüstrisinin gelişmesiyle; otomotiv, kara ve deniz ulaşımı, petrokimya, gübre ve genel olarak sanayi üretiminde büyük bir gelişme ve artış meydana gelmiştir.

Petrol ve petrole bağlı endüstrilerde, ABD'nin öncülüğünde yaşanan gelişmeleri, farklı zamanlarda da olsa dünyanın diğer ülkeleri de yaşamıştır. Petrol endüstrisinin, özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra bu ülkelerdeki gelişmelere etkisi çok daha hızlı olmuştur.

Ekonomideki gelişmeyi; bunun tetikçisi olan ham petrole ilişkin talep ve tüketim trendi göstermektedir.

ABD'nin ham petrol tüketimi; 1917 yılında 0,7 milyon varil/gün iken, 1972 yılında 16,4 milyon varil/gün düzeyine ulaşmıştır.

1948 yılında Batı Avrupa'da, 970 bin varil/gün olan ham petrol tüketimi, 15 kat artarak 1972 yılında 14,4 milyon varil/gün seviyesine çıkmıştır.

Japonya'nın ham petrol tüketimi, 1948 yılında günde 32 bin varil/gün iken, 1972 yılında 138 kat artış göstererek 4,4 milyon varil/gün düzeyine yükselmiştir.

1970'li yıllara kadar ham petrol talebinde görülen sürekli ve önemli oranlardaki artışlar; 1920 yılından itibaren arama teknolojilerindeki gelişmelere paralel olarak, Venezuela, Teksas (ABD) ve Ortadoğu ülkelerinde büyük petrol sahalarının keşfedilmesi ve ham petrol üretim arzında görülen çok büyük orandaki ham petrol artışlarıyla karşılanabilmiştir. Dolayısıyla ham petrol fiyatlarında da istikrarlı bir dönem sağlanabilmiştir.

Bu durum aynı zamanda, 1970'li yıllara kadar dünya ülkelerinin de ekonomik gelişmesi için, uygun bir ortam yaratmıştır.

Ancak, 1960 yılında OPEC'in kurulmasından sonraki yıllarda ham petrolün, ekonomik gelişmeleri etkilediği dönemler yaşanmıştır.

Yani, ham petrolün ekonomideki stratejik önemi 1970'lerden sonra daha açık görülmüştür.

Diğer yandan, petrolün sadece ekonomik alanda değil, I. ve II. Dünya Savaşlarındaki rolü de, sektörün stratejik niteliğinin önemini ortaya çıkarmıştır.

1914 yılında, İran petrolünü işleten ve Anglo-Pers petrol şirketinin ana hissedarı olan İngiliz hükümeti, 20. yüzyılın başında ilgisini Ortadoğu bölgesindeki petrollere çevirmiştir.

I. Dünya Savaşı'ndan önce İngiliz donanmasının yakıt sistemi, petrole dönüştürülmüş ve petrol artık, ülkelerin ulusal politikalarının bir aracı ve stratejik bir ticari meta haline gelmiştir.

İran ve Irak petrollerini koruyarak, kontrol etmek ve diğer ülkelerin bu alanlara ulaşmasını engellemek, İngiltere'nin hedefi haline gelmiştir.

İngiltere aynı zamanda, Hollanda Kraliyet/Shell ortaklığındaki ağırlığını artırmak için, söz konusu şirketle Anglo-Pers şirketinin birleşmesini gerçekleştirmeye çalışmıştır.

ABD, savaş öncesi ve sonrasında kendi ham petrolünü pazarlamayla uğraşırken, diğer bölgelerle ilgilenmemiştir. Savaşa girmesini de, Almanya'nın denizaltıları ile İngiltere ve Fransa'ya ham petrol taşıyan Amerikan tankerlerini batırması ve ABD'nin ham petrol ihracatının engellenmesine dayandırmıştır.

1917-1920 döneminde, ABD'de ham petrol kıtlığının başlaması ve rezervlerinin biteceği endişesi yanında İngiltere ve Fransa'nın Mezopotamya petrolleri üzerindeki pazarlıkları, ABD'nin de Ortadoğu Bölgesi petrolleriyle ilgilenmesine yol açmıştır.

Bu gelişmelerin sonunda ABD ve İngiltere petrol şirketleri, yeni bir yapılanmaya giderek, 1925 yılında Irak ile yeni bir imtiyaz sözleşmesi yapmışlardır. 1927 yılında da Kerkük petrolleri işletilmeye başlanmıştır.

1930'larda Amerikan petrol şirketlerinin, Arap Yarımadası'nda petrol arama ve üretim faaliyetleri hız kazanmıştır.

Bu şirketlerin, giderek artan etkilerine karşı ham petrol üreticisi ülkelerin de tepkileri artmıştır. 1917 yılında Meksika'da, 1920 yılında SSCB'de (Baku'de) petrol sektörünü millileştirme hareketleri başlamış ve 1932 yılında İran, Anglo-Pers şirketinin imtiyazını iptal etmiştir.

Diğer yandan bu tarihlerde Almanya ve Japonya'nın petrole bağımlılık sorunu giderek büyümektedir. 1930'ların sonlarında Japonya tükettiği ham petrolün % 7'sini, Almanya ise toplam enerji tüketiminin, ancak % 5'ini ithal ettiği ham petrolden karşılamıştır.

Askeri ve stratejik amaçlı ham petrole dahi sahip olamayan bu iki ülke, petrol sorununu savaş yoluyla çözme yolunu seçmişlerdir. Yani, II. Dünya Savaşı'nın strateji ve hedefleri petrole göre oluşturulmuştur. Böylece I. Dünya Savaşı'nda olduğu gibi, II. Dünya Savaşı'nda da petrol olmadan savaşların kazanılamayacağı acı ve yıkıcı bir deneyimle bir kez daha görülmüştür.

1940 yılında, dünya ham petrol üretiminin, sadece % 5'ine sahip olan İran, Irak ve Arap Yarımadası, petrol kaynakları nedeniyle uluslararası siyasetin çekim merkezleri haline gelmişlerdir.

ABD ve İngiltere, çıkarlarının petrol üzerinde ortak kontrol politikası izlenmesi ve işbirliği yapılmasında olduğu görüşünde birleşerek, bu yönde ortak hareket etmeye başlamışlardır.

En büyük petrol rezervine sahip olan Suudi Arabistan, II. Dünya Savaşı sonrasında "Karşılıklı Yardım Anlaşması"na dahil edilmiştir. ABD, bu ülkenin petrol kaynaklarını işleten ARAMCO şirketinin çıkarlarını koruyan bir "kalkan" görevi üstlenerek, Suudi petrol üretiminin ABD nüfuzunun altına girmesini gerçekleştirmiştir.

ARAMCO'nun hisseleri, ABD petrol şirketleri olan Texaco Oil, New Jersey Oil ve California Standart Oil arasında paylaşılmıştır.

Ayrıca, SSCB'nin işgal ettiği İran petrollerinden imtiyaz istemesi ve 1945 yılına kadar

İran'dan çekilmemesi ve Türkiye'yi tehdit etmesi gibi bu bölgeye yönelik politikalarına karşı koyma, Yahudilere Filistin'de yurt sağlama ve istikrarlı, kalıcı bir PETROL DÜZENİ oluşturma yaklaşımı, ABD'nin savaş sonrasındaki Ortadoğu politikalarının esasını oluşturmuştur.

14 Mayıs 1948 yılında, Yahudi Milli Konseyi'nin İsrail Devleti'nin kuruluşunu ilan etmesi üzerine başlayan Arap-İsrail Savaşlarında bölge ülkeleri, petrolü silah olarak kullanma fikrini gündeme getirmişler ancak, o yıllarda Ortadoğu petrolerinin toplam üretim içindeki payı, önemli miktarlarda olmadığından, bu fikir gerçekleştirilememiştir. Arap milliyetçiliğinin giderek yükselmesi ve petrole odaklanarak yaygınlaşması, 1959 yılında Kahire'de Arap Petrol Kongresi'nin toplanmasıyla, 10 Eylül 1960 yılında OPEC'in kurulmasına yol açmıştır.

Bundan beklenen; petrolü silah olarak kullanarak, ihracatçı ülkelerin daha çok gelir elde etmesi ve kontrolün yabancı petrol şirketlerinden OPEC ülkelerine geçmesini sağlamaktır. Ancak, OPEC 1973 yılına kadar fazla etkili olamamıştır.

1970'li yılların başında ham petrol talebi artarken, OPEC'in gelirlerini artırma çabaları ile millileştirme ve üretime katılma talepleri; mevcut petrol şirketlerinin, karlarının düşmesine ve yeni yatırımların azalmasına yol açmıştır. Böylece ham petroldeki arz fazlası da ortadan kalkmıştır.

6 Ekim 1973 yılında yeniden başlayan Arap-İsrail Savaşı sırasında uygulanan ambargo sonucunda, birinci fiyat şoku olarak tanımlanan, 1973 Petrol Krizi yaşanmıştır. Ham petrol fiyatları, 2,5-3 dolar/varil seviyesinden 11-12 dolar/varil seviyesine yükselmiştir.

Böylece, II. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulmuş olan 30 yıllık PETROL DÜZENİ yıkılmış ve petrol şirketlerinin etkinliği kırılsak, gücün OPEC ülkelerine geçmesi sağlanmıştır. Ham petrol kaynaklarına sahip olan bu ülkelerin ham petrol ihracından elde ettikleri gelirler, 6-7 kat yükselmiştir.

Ham petrol fiyatlarındaki artıştan kaynaklanan olumsuzlukları, sanayileşmiş ülkeler, ihraç ettikleri ürünlere yansıtarak giderebilmişlerdir. Ancak, petrol kaynaklarına sahip olmayan gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler, krizin yükünü çekmek zorunda kalmışlardır.

Söz konusu ülkelerin çoğu ekonomik daralma, işsizlik ve kalıcı hale gelen enflasyon, ödemeler dengesi açıklarıyla karşı karşıya kaldıklarından, dış borçlanma yoluna başvurmuşlardır.

Bu ülkeler, OPEC ülkelerine ait olan ve sanayileşmiş ülkelerin banka sisteminde bulunan fazla paraları alarak, borç sarmalı içine girmişlerdir.

1973 Petrol Krizinden sonra, 1979-1980 yılında İran Şahının devrilmesi, Irak'ın İran'a savaş açması ve 1990 yılında Irak'ın Kuveyt'i işgali ile başlayan Körfez Krizi ve Arap milliyetçiliğinin, radikal İslamcı bir harekete yönelmesi, ABD'nin yıllardır bu bölgede işbirliğine dayalı yürüttüğü politikasının da iflas etmesine yol açmıştır.

Diğer taraftan, SSCB'nin çözülmesi ile ABD, bölgede tek başına liderliğe soyunmuş, Ortadoğu ve Orta Asya bölgesini yeniden yapılandırma operasyonuna başlamıştır.

ABD'nin bu bölgeye yönelik yeni politikası ve Mart 2003 tarihinde Irak'ı işgal etmesi, ham petrol fiyatlarının tırmanmasına neden olmuştur.

- Irak'ta işgal sonrasında yaşanan iç savaş nedeniyle istikrarın sağlanamaması,
- Bu bölgede ham petrol üretimi ve ihracatının sık sık kesintiye uğraması,
- Petrol şirketlerinin spekülatif hareketleri,
- Venezuela'da başkanlık seçimleri öncesi yaşanan grevler, Norveç'te petrol sektöründeki grevler ve Nijerya'da yaşanan iç çatışmalar,
- Rusya'nın en büyük petrol şirketlerinden birisi olan Yukos'ta, ortaya çıkan yolsuzluklar,
- Çin, Hindistan, Avustralya ve ABD gibi ülkelerdeki ekonomik büyümeye bağlı olarak ham petrol talebinin artması,

petrol arzını olumsuz etkileyerek, ham petrol fiyatlarının da tırmanmasına yol açmıştır. OPEC'in ham petrol üretimini artırma çabalarına rağmen fiyatlar, 2004 yılında 50 dolar/varil düzeyinin üzerine çıkmıştır. 2005 yılında 50-60 dolar/varil aralığında ve 2006 yılında 60-80 dolar/varil aralığında seyretmiştir.

Özetle, 20. yüzyılda stratejik bir konum kazanan petrol, ekonomik gelişmenin, eko-

nomik ve siyasi krizlerin nedeni olurken, aynı zamanda ulusal ve uluslararası siyasetin de en önemli aracı haline gelmiştir.

Ayrıca stratejik niteliği ve önemi nedeni ile ham petrol, kolay vergilendirilebilir bir ürün olarak görülmekte ve ülkeler, ham petrol ve ürünleri üzerine koydukları vergilerden büyük oranlarda gelir elde etmektedirler.

Petrol ve doğal gaz sektörlerinde güncel gelişmeler

Ham petrol fiyatları, 11 Eylül Saldırıları ile başlayan süreçte varil başına 20 dolar-
dan, bugün 60-70 dolar seviyesine kadar yükselmiştir. Petrol fiyatlarının hızlı artışının en önemli nedeni, 2003 Mart ayında başlayan Irak Savaşı'dır. Dünyada giderek artan siyasal gerilim, önemli petrol ihracatçısı ülkelerdeki politik istikrarsızlıklar, Irak ve Ortadoğu'da belirsizliğin artması, ABD'nin İran'a saldırı ihtimali ham petrolün fiyatının artmasına yol açmıştır. Önümüzdeki dönemde, petrol fiyatlarının yüksek seviyesini koruyacağı, İran'a bir müdahale söz konusu olursa, fiyatların varil başına 100 doların da üzerine çıkabileceği düşünülmektedir.

Irak'ın işgalinden sonra görülen petrol fiyatlarındaki hızlı artış nedeniyle, fiyatlardaki yüksek seviye korunmaktadır. 2005 yılında petrol fiyatları* dünyada ilk kez varil başına 50 doların üzerine çıkmıştır. Fiyatlardaki bu düzey, 2004 yılının % 40 üzerinde gerçekleşmiştir. 2006 yılında ise fiyatlar, zaman zaman 70 doların üzerine çıkmıştır.

Dünyada kanıtlanmış petrol rezervleri 2005 yılında 163,6 milyar ton düzeyindedir. Kanıtlanmış rezervlerin, % 61,9'u Ortadoğu, % 11,7'si Asya ve Avrupa, % 9'u ise Güney ve Orta Amerika'da bulunmaktadır. Afrika'nın rezervlerdeki payı ise % 9,3'tür. Petrol rezervlerinin ömürleri incelendiğinde; Ortadoğu bölgesinin ortalama 81 yıllık rezerv ömrü ile dünyanın en zengin rezervlerine sahip olduğu görülmektedir. Dünyada petrol rezervlerinin ortalama ömrü ise yaklaşık 41 yıl kadardır. (Bkz. Çizelge-1)

Dünyada petrol üretimi, 2005 yılında bir önceki yıla göre % 0,7 gibi küçük bir artışla 3,9 milyar ton olarak gerçekleşmiştir. Üretimin yaklaşık üçte birini 1,2 milyar ton ile

---

* Raporda aksi belirtilmediği sürece, petrol fiyatında baz olarak Brent tipi ham petrolün fiyatı alınacaktır.

---

tek başına Ortadoğu bölgesi karşılamaktadır. Petrol üretiminde Ortadoğu bölgesini sırasıyla, % 21,7 pay ile Asya ve Avrupa, % 16,5 pay ile Kuzey Amerika izlemektedir. 2005 yılı verilerine göre, dünyanın en büyük petrol üreticisi Suudi Arabistan'dır. Bu ülke, tüm dünya üretiminin, % 13,5'ini karşılamaktadır. Suudi Arabistan'ı, üretimde % 12,1 pay ile Rusya Federasyonu takip etmektedir. (Bkz. Çizelge-2)

Dünya petrol tüketiminde artış devam etmektedir. 2005 yılında toplam tüketim, 3,8 milyar ton düzeyinde olmuştur. Bölgelere göre petrol tüketimi verileri incelendiğinde; üretim ve tüketim arasında ciddi bir dengesizlik olduğu göze çarpmaktadır. Dünyada üretilen petrolün, % 40,3'ünün Kuzey Amerika'da, % 38,7'sinin ise Asya ve Avrupa'da tüketildiği görülmektedir. Bu iki bölgenin üretimdeki payları ise toplamda ancak, % 37'ye ulaşmaktadır.

Süper güç ABD ise dünya petrol üretimine % 8'lik bir katkıda bulunurken, üretilen petrolün dörtte birini tek başına tüketmektedir. (Bkz. Çizelge-3)

Türkiye'nin ham petrol ithalatı

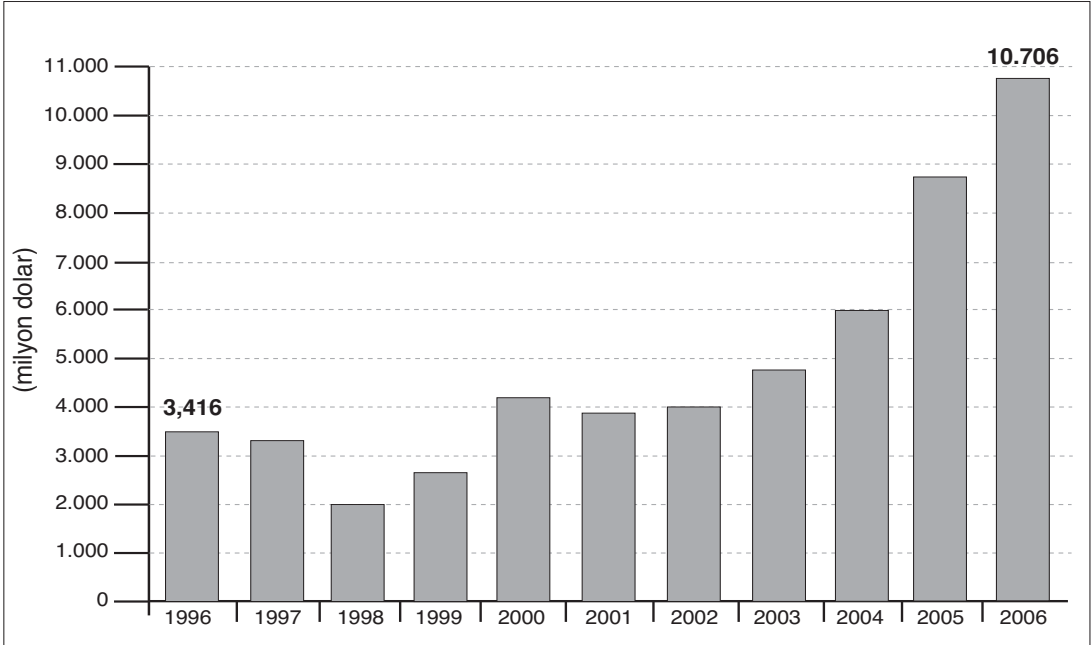
Türkiye'nin yıllık ham petrol ithalat miktarı, 22-24 milyon ton düzeyinde seyretmektedir. Buna karşılık, ülkemizin ithal ham petrole harcadığı tutar giderek artmaktadır. Türkiye, 1996 yılında ithal ettiği ham petrole 3,4 milyar dolar harcarken; 2006 yılında harcama 10,7 milyar dolara kadar çıkmıştır.

1996-2006 yılları arasında, ham petrol ithalat maliyetlerinde görülen bu artışta, petrol fiyatlarındaki yükseliş başrolü oynamaktadır. Türkiye'nin ham petrol ithalatı miktar bakımından neredeyse sabit kalırken, aynı miktar ham petrol her geçen yıl daha fazla döviz ödenerek satın alınmaktadır.

Türkiye, 1996 yılında ithal ettiği ham petrole varil başına ortalama 20,33 dolar öderken, 2006 yılında 60,99 dolar ödemiştir.

Diğer yandan, toplam ithalat içerisinde ham petrol ithalatının payı % 7-9 aralığında seyretmektedir.

Türkiye'nin Ham Petrol İthalatı

Kaynak: TÜİK

Çizelge 1: Dünyada Bölgelere Göre Kanıtlanmış Petrol Rezervleri

(milyar varil)	1985	1995	2004	2005	2005 (milyar ton)	Pay (%)	Rezerv Ömrü*
ABD	36,4	29,8	29,3	29,3	3,6	2,2	11,8
Kanada	9,6	10,5	16,5	16,5	2,3	1,4	14,8
Meksika	55,6	48,8	14,8	13,7	1,9	1,1	10,0
Kuzey Amerika	101,5	89,0	60,6	59,5	7,8	4,8	11,9
Brezilya	2,2	6,2	11,2	11,8	1,6	1,0	18,8
Venezuela	54,5	66,3	79,7	79,7	11,5	7,0	72,6
Diğer	6,3	11,3	12,0	12,0	1,7	1,2	-
Güney ve Orta Amerika	62,9	83,8	103,0	103,5	14,8	9,0	40,7
Azerbaycan	***	***	7,0	7,0	1,0	0,6	42,4
Kazakistan	***	***	39,6	39,6	5,4	3,3	79,6
Norveç	5,6	10,8	9,7	9,7	1,3	0,8	8,9
Rusya Federasyonu	***	***	72,4	74,4	10,2	6,2	21,4
Diğer	73,1	70,7	10,0	9,8	1,3	1,1	-
Avrupa ve Avrasya	78,6	81,5	138,7	140,5	19,2	11,7	22,0
İran	59,0	93,7	132,7	137,5	18,9	11,5	93,0
Irak	65,0	100,0	115,0	115,0	15,5	9,5	**
Kuveyt	92,5	96,5	101,5	101,5	14,0	8,5	**
Katar	4,5	3,7	15,2	15,2	2,0	1,2	38,0
Suudi Arabistan	171,5	261,5	264,3	264,2	36,3	22,2	65,6
Birleşik Arap Emirlikleri	33,0	98,1	97,8	97,8	13,0	7,9	97,4
Diğer	5,8	8,0	11,7	11,5	1,5	0,9	-
Ortadoğu	431,3	661,5	738,2	742,7	101,2	61,9	81,0
Cezayir	8,8	10,0	11,8	12,2	1,5	0,9	16,6
Angola	2,0	3,1	9,0	9,0	1,2	0,7	19,9
Libya	21,3	29,5	39,1	39,1	5,1	3,1	63,0
Nijerya	16,6	20,8	35,9	35,9	4,8	3,0	38,1
Diğer	8,3	8,5	17,9	18,0	2,5	1,5	-
Afrika	57,0	72,0	113,8	114,3	15,2	9,3	31,8
Çin	17,1	16,3	16,0	16,0	2,2	1,3	12,1
Hindistan	3,8	5,5	5,6	5,9	0,8	0,5	20,7
Endonezya	9,2	5,0	4,3	4,3	0,6	0,4	10,4
Diğer	9,1	12,4	13,9	14,0	1,8	1,1	-
Asya Pasifik	39,1	39,2	39,8	40,2	5,4	3,3	13,8
Dünya Toplam	770,4	1.027,0	1.194,1	1.200,7	163,6	100,0	40,6

* Rezerv ömrü; kanıtlanmış rezervlerin yıllık üretim miktarına bölünmesiyle elde edilmiştir. Hesaplama üretim sabit kalacağı varsayılmaktadır. ** 100 yıldan fazla *** Bilgi yok

Kaynak: BP Dünya Enerji Raporu 2006

Çizelge 2: Dünyada Bölgelere Göre Petrol Üretimi

(milyon ton)	1990	1995	2000	2004	2005	Pay (%)
ABD	416,6	383,6	352,6	329,2	310,2	8,0
Kanada	92,6	111,9	126,9	147,6	145,2	3,7
Meksika	146,3	150,5	171,2	190,7	187,1	4,8
Kuzey Amerika	655,6	646,0	650,8	667,4	642,5	16,5
Brezilya	32,3	35,5	63,2	76,5	84,7	2,2
Venezuela	115,9	152,4	167,3	153,4	154,7	4,0
Diğer	80,3	104,8	114,8	111,5	111,2	2,9
Güney ve Orta Amerika	228,4	292,8	345,3	341,3	350,6	9,0
Azerbaycan	12,5	9,2	14,0	15,7	22,4	0,6
Kazakistan	25,8	20,6	35,3	60,6	63,0	1,6
Norveç	82,1	138,4	160,2	149,9	138,2	3,5
Rusya Federasyonu	515,9	310,8	323,3	458,8	470,0	12,1
İngiltere	91,6	129,9	126,2	95,4	84,7	2,2
Diğer	60,4	60,5	65,6	69,8	66,7	1,7
Avrupa ve Avrasya	788,3	669,4	724,7	850,2	845,0	21,7
İran	162,8	185,5	189,4	202,6	200,4	5,1
Irak	105,3	26,0	127,3	99,2	89,5	2,3
Kuveyt	46,8	104,9	103,9	122,5	130,1	3,3
Katar	20,4	21,1	38,7	44,9	48,8	1,3
Suudi Arabistan	342,6	438,5	457,6	506,1	526,2	13,5
Birleşik Arap Emirlikleri	108,4	111,5	123,3	124,7	129,0	3,3
Diğer	65,6	91,5	98,5	87,4	84,2	2,2
Ortadoğu	851,9	978,9	1.138,6	1.187,3	1.208,1	31,0
Cezayir	57,5	56,6	66,8	83,6	86,5	2,2
Angola	23,4	31,2	36,9	48,7	61,2	1,6
Libya	67,2	67,9	69,3	75,8	80,1	2,1
Nijerya	91,6	97,5	105,4	121,9	125,4	3,2
Diğer	81,2	86,2	94,7	111,0	113,9	2,9
Afrika	320,9	339,3	373,0	441,0	467,1	12,0
Çin	138,3	149,0	162,6	174,1	180,8	4,6
Endonezya	74,4	76,5	71,5	55,9	55,0	1,4
Diğer	112,8	129,0	147,4	148,1	145,9	3,7
Asya Pasifik	325,6	354,5	381,5	378,1	381,7	9,8
Dünya Toplam	3.170,6	3.280,9	3.613,8	3.865,0	3.895,0	100,0

Kaynak: BP Dünya Enerji Raporu 2006

Çizelge 3: Yıllara Göre Dünya Petrol Tüketimi

(milyon ton)	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2004	2005	1965 Pay (%)	2005 Pay (%)
ABD	548,9	694,6	765,9	794,1	720,2	781,8	807,7	897,6	948,8	944,6	35,9	24,6
Kanada	53,8	71,6	81,1	90,1	71,2	79,8	79,8	88,1	100,6	100,1	3,5	2,6
Meksika	14,2	19,6	32,0	48,7	57,8	67,7	73,2	85,7	85,2	87,8	0,9	2,3
Kuzey Amerika	617,0	785,8	879,0	932,9	849,1	929,4	960,8	1.071,4	1.134,6	1.132,6	40,3	29,5
Brezilya	14,9	25,1	44,4	55,0	51,7	58,4	69,2	85,8	81,9	83,6	1,0	2,2
Güney ve Orta Amerika	83,4	106,3	132,8	160,1	147,8	166,9	193,6	218,2	217,9	223,3	5,5	5,8
Fransa	53,9	94,3	110,4	109,9	84,3	89,4	89,0	94,9	94,0	93,1	3,5	2,4
Almanya	86,3	138,7	142,6	147,3	126,3	127,3	135,1	129,8	124,0	121,5	5,6	3,2
Rusya Federasyonu	n/a	n/a	n/a	n/a	244,5	249,7	146,1	123,5	128,5	130,0	-	3,4
İspanya	14,2	28,1	42,7	52,2	42,9	48,7	56,3	70,0	77,6	78,8	0,9	2,1
İngiltere	74,2	103,6	92,0	80,8	77,4	82,9	81,9	78,6	81,7	82,9	4,9	2,2
Avrupa ve Avrasya	591,9	930,1	1.095,6	1.197,4	1.079,1	1.128,9	936,9	927,9	957,6	963,3	38,7	25,1
İran	10,0	16,5	28,4	31,0	43,6	47,1	59,6	63,5	74,6	78,4	0,7	2,0
Suudi Arabistan	19,6	20,4	18,4	29,9	46,8	54,8	58,6	71,6	83,7	87,2	1,3	2,3
Ortadoğu	47,6	57,9	71,4	101,7	144,5	168,6	203,5	226,9	260,7	271,3	3,1	7,1
Afrika	26,1	35,2	45,9	66,4	82,0	93,8	103,7	116,2	124,2	129,3	1,7	3,4
Çin	11,0	28,2	68,3	85,4	89,8	112,8	160,2	223,6	318,9	327,3	0,7	8,5
Hindistan	12,6	19,5	23,3	31,6	43,3	57,9	75,2	106,1	120,2	115,7	0,8	3,0
Japonya	87,9	199,1	244,0	237,7	206,3	247,7	267,6	255,5	241,4	244,2	5,7	6,4
Güney Kore	1,3	8,4	14,2	24,1	26,1	49,5	94,8	103,2	104,9	105,5	0,1	2,7
Asya Pasifik	163,4	338,4	452,6	513,7	498,8	657,1	854,0	976,7	1.103,6	1.116,9	10,7	29,1
DÜNYA TOPLAMI	1.529,5	2.253,8	2.677,4	2.972,1	2.801,2	3.144,5	3.252,4	3.537,2	3.798,6	3.836,8	100,0	100,0

Kaynak: BP Dünya Enerji Raporu 2006

n/a: Bilgi yok

3.BÖLÜM

TÜRKİYE'DE PETROL FAALİYETLERİ VE TÜRKİYE PETROLLERİ ANONİM ORTAKLIĞI (TPAO)

1) TÜRKİYE'DE PETROL FAALİYETLERİ

1860 yılında Amerika, Romanya ve Rusya'da (Baku) ticari ham petrol üretimi yapılırken, Osmanlı İmparatorluğu'nda petrol aramaları, 1887 yılında başlatılmıştır.

- İlk petrol imtiyazı, 1887 yılında 2. Abdülhamit tarafından İskenderun/Cengen havaisi için, Ahmet Necati Efendi'ye verilmiş ve 1897 yılında Sadrazam Halil Rıfat Paşa'ya bir ferman ile Tekirdağ/Mürefte dolaylarında arama ve işletme imtiyazı verilmiştir. Ancak bu dönemde birkaç kuyu açılması dışında herhangi bir faaliyet gösterilmemiştir.

- European Petroleum Company, 1901-1902 arasında Tekirdağ Mürefte/Hora Dere'de 90 metre derinlikte petrol keşfetmiş ve 47 ton ham petrol üretimi yapılmıştır.

- 1912 yılında Ermeni asıllı Osmanlı vatandaşı olan Gülbenkian Mezopotamya'da petrol aramak üzere, kendi inisiyatifi ile Almanların da desteğini alarak, % 15 hissesine sahip olduğu Türkiye Petrol Şirketi'ni kurmuştur. Ancak 1914 yılında hissesi, %10'a düşmüş ve bu bölgede hakimiyet kurmak isteyen ABD, burada arama yapılmasına engel olmuştur.

Gülbenkian'ın hissesinin, % 5'e düşmesi ile 1928 yılında bu bölge ile ilgili "Kızıl Çizgi Anlaşması" imzalanmıştır.

Bu anlaşma, İngiliz ve Fransızların kendilerine göre siyasi olarak belirledikleri sınırlar içinde İran ve Kuveyt toprakları hariç, bu topraklarda, % 23,75 oranında Fransızların da payı bulunan ve İngiliz ve Amerikan şirketlerine petrol imtiyazı sağlayan bir anlaşma niteliğindedir. Esasında, Gülbenkian'ın hissesi dışında hiçbir şeyi Türk olmayan Türkiye Petrol Şirketi de böylece ortadan kalkmıştır.

- Türkiye Cumhuriyeti Devleti, kuruluşunu izleyen dönemde bu konunun önemini kavramış ve bir yandan yasal alt yapının düzenlenmesi çalışmalarını sürdürürken, bir yandan da petrol arama faaliyetlerine yönelmiştir.

- 1926 yılında, 792 Sayılı Petrol Kanunu çıkartılarak devlete petrol arama yetkisi verilmiştir. Ancak, bu Yasa'da arama ve işletme faaliyetlerine ilişkin konu hükme bağlanmamış, ham petrolün taşınması ve rafinajı konuları ise dikkate alınmamıştır.

- 1927 yılında, Van'ın Muradiye ilçesi Kürzot mevkinde jeolojik etüt ve arama faaliyeti yürütülmüş ancak olumlu sonuç alınamamıştır.
- 1929-30 döneminde, Tekirdağ-Mürefte'de ve Güneydoğu Anadolu'da jeolojik etüt çalışmaları yapılmıştır.
- Devlet eliyle petrol arama ve üretim işlemlerinin yürütülmesi amacıyla, 20.05.1933 tarih ve 2189 Sayılı "Altın ve Petrol Arama ve İşletme İdareleri Teşkiline Dair Yasa"ya dayanarak, petrol sektöründe ilk organizasyon olan, "Petrol Arama ve İşletme Dairesi" kurulmuştur.
- Türkiye'de "kablolu standart" sondaj kulesiyle ilk derin kuyu, Baspirin Kuyusudur. 13.10.1934-16.6.1936 döneminde yapılmış ve 1.327 metrede bitirilmiştir.
- 22.6.1935 tarihinde, 2804 Sayılı Yasayla Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü (MTA) kurulmuş ve daha evvel kurulan idare kaldırılarak, devlet adına arama ve sondaj faaliyetlerini yürütme görevi MTA Enstitüsü'ne devredilmiştir.
- 24.7.1939-15.5.1940 tarihleri arasında; 1.052 metre derinliğe kadar açılan Raman-1 kuyusunda 1.048 metrede petrole rastlanmıştır (20.4.1940). İlk günlerde 11 ton/gün olan üretim, sonraları 3 ton/gün seviyesine düşmüş ve daha sonra kuyu suya dönüştüğünden burası terk edilmiştir.
- Daha sonra Raman-1 kuyusunun etrafında açılan kuyulardan Raman-2 kuyusu, 1.2.1945-17.12.1946 tarihleri arasında 1.361 metrede tamamlanmış ve günde 28 bin ton olan üretim, 4-5 ton/gün düzeyine düştüğünden, asitleme operasyonu sonucu üretim, 70 ton/güne çıkarılmıştır. İşletmeye uygun ilk petrol bulunmuştur. İlk rafineri ise 1930 yılında Yeşua Biraderlere ait olan, Türkiye Neft Sanayi A.Ş. tarafından Boğaziçi Rafinerisi adı ile kurulmuştur.
- 30.11.1947-5.2.1948'de, Raman-9 kuyusunda günde 40-50 ton ham petrol üretimi gerçekleştirilmiştir.
- Bu bölgede üretilen ham petrolden yararlanmak amacıyla, 1941 yılında 3 ton/gün ham petrol kapasiteli basit bir rafineri kurulmuş ve 1941 yılında kapasitesi 9 ton/güne çıkarılmıştır.

-
- 1934-1954 döneminde, ağırlıklı olarak Trakya ve Güney Doğu Anadolu bölgesinde olmak üzere toplam, 95 adet kuyu sondajı yapılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda Raman (1940) ve Garzan (1947) petrol sahaları keşfedilmiştir.
  - 1953 yılında, tamamen öz sermaye ve peşin ödeme ile Batman Rafinerisi kurulmuş ve bu rafineri de üretilen ürünler sayesinde Türkiye, 1956 yılında 8 milyon dolarlık döviz tasarrufu sağlamıştır.
  - 7 Mart 1954 yılında, ABD'li jeolog/hukukçu Max Bell'in yardımı ile hazırlanan 6326 Sayılı Petrol Yasası yürürlüğe girmiştir. Bu yasanın denetimi görevi de Petrol Dairesi Reisliğine verilmiştir. 5.4.1973 tarihinde, 1702 Sayılı Yasa ile bu Daire'nin adı Petrol İşleri Genel Müdürlüğü (PİGM) olarak değiştirilmiştir.
  - 10 Aralık 1954 tarihinde, 6327 Sayılı yasa ile, 6326 Sayılı Petrol Yasasına dayanılarak, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) kurulmuştur.
  - 1959 yılında, Batman Bölge Müdürlüğü kurulmuştur. Batman deneme rafinerisi ve diğer tesisleri TPAO'ya devredilmiştir.
  - 11.01.1960 yılında kurulan İpraş Rafinerisi ve 1941 yılında kurulan Petrol Ofisi (POAŞ), TPAO'na bağlanmıştır.
  - 3.4.1965 tarihinde TPAO'nun öncülüğünde İzmit/Yarımca'da Petrokimya A.Ş. (Petkim) kurulmuştur.
  - 1967 yılında, Batman-Dört Yol Petrol Boru Hattı ve İzmir/Aliağa Rafinerisi kurulmuştur.
  - 1955 yılında, 178.596 varil/yıl olan ham petrol üretimimiz, 1968 yılında 1.024.580 varil/yıl seviyesine yükselmiştir.
  - 1960-1968 döneminde, 7 ham petrol üretim sahası keşfedilmiştir (Magrip, B. Raman, Kurtalan, Bada, Çelikli, Dodan ve K. Magrip).
  - 1955-1965 döneminde, 5 sondaj kulesi ile 23 arama-tespit ve 44 üretim kuyusu olmak üzere toplam 67 kuyu sondajı (90.520 m) gerçekleştirilmiştir.

- 3.10.1969-16.4.1970 tarihleri arasında, Hamitabat-1 kuyusu keşfedilmiştir. (3540 metrede ilk gazlı kuyu olarak bitirilmiştir).

- 1966-1967 döneminde, petrol faaliyetleri hızla artmıştır. 11 sondaj kulesi ile 34 arama-tespit ve 80 üretim kuyusu olmak üzere toplam 114 kuyunun (180.540 m) sondajı gerçekleştirilmiştir.

- 1970 yılında ilk olarak, 3 tarafı denizlerle çevrili olan ülkemizin denizlerindeki petrol potansiyelini ortaya çıkarmak için, Turkish Gulf ve Batı Karadeniz'de Westates şirketleriyle anlaşmalar yapılmıştır.

İskenderun Körfezi ve Mersin civarında Gulf Oil Company'e ait olan ruhsat ile 3 adet off-shore kuyusu açılmıştır.

- 3.2.1971 tarihinde, Adıyaman bölgesinde açılan Adıyaman 2 no'lu kuyu, 1.813 metrede "petrollü kuyu" olarak bitirilmiştir. 1972 yılında ham petrol üretimine başlanan Adıyaman sahası, hızla geliştirilmiştir.

- Ülkemizde giderek artan suni gübre gereksiniminin yerli üretimle karşılanabilmesi amacıyla ve İpraş Rafinerisi'nden elde edilen ham maddelerden yararlanılarak amonyak ve üre üretimini sağlamak için, 31.3.1971 tarihinde % 60 TPAO ve % 40 İpraş ortaklığı ile İzmit/Yarımca'da İstanbul Gübre Sanayi A.Ş. (İGSAŞ) kurulmuştur.

- 1972 yılında, Adıyaman-Sarıl boru hattı işletmeye alınmıştır.

- 21.3.1974 tarihinde, % 45 TPAO, % 35 İpraş ve % 20 Türk Donanma Vakfı'nın iştirakleriyle, Deniz Taşımacılığı ve Tankerciliği (DİTAŞ) kurulmuştur.

- 15.8.1974 tarihinde, TPAO'ya bağlı ortaklık olarak "Boru Hatları ile Petrol Taşıma A.Ş. (BOTAŞ) kurulmuştur.

- 25.11.1974 tarihinde, % 45 TPAO, % 35 POAŞ ve % 20 İpraş'ın iştirakiyle Akaryakıt Dağıtım A.Ş. (ADAŞ) kurulmuştur.

- 17.12.1974 yılında, % 34 TPAO, % 44 Türk Cemaat Meclisi Konsolide Fonu, % 5 Eti Teşebbüsleri Ltd. ve % 17 POAŞ iştirakiyle Kıbrıs Türk Petrolleri Ltd. şirketi kurulmuştur.

- 2.1.1975 yılında, Petrol Ürünleri Pazarlama ve Taşıma A.Ş. (ISİLİTAŞ) kurulmuştur (% 60 TPAO, % 30 İpraş ve % 10 Emek Turistik Tesisleri İşletmesi Ltd. şirketi iştirakleriyle).

- 1975 yılında, 22 petrol sahasından toplam 100 milyon varil ham petrol üretilmiş ve 1976-1986 döneminde, 100 bin m³ doğal gaz üretimi gerçekleştirilmiştir.

- 1980 yılı, TPAO'nun yeniden yapılanması açısından bir dönüm noktası olmuştur.

TPAO'nun yeni arama stratejisi; bölge sisteminin esas alan bir yapılanma yerine, proje sistemini uygulayan bir organizasyona yönelik olmuştur.

Sınırlı ve yetersiz arama yatırımlarının artırılması amacıyla, uluslararası petrol şirketleri ile "Ortak Petrol Arama" anlaşmaları yapılmıştır. Bu doğrultuda TPAO; Amoco, Arco, Chevron, Esso, Salen Energy ve Shell gibi uluslararası petrol şirketleriyle ortaklık anlaşmaları yaparak, ağırlıklı olarak Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nde hidrokarbon arama çalışmalarını yürütmüştür.

- Shell şirketiyle ortak yürütülen arama faaliyetleri sonucunda, Batman bölgesindeki Karaali ve Kastel sahaslarında petrol bulgusuna rastlanmış, her iki sahada da üretime geçilmiştir.

- TPAO ve Arco petrol şirketiyle gerçekleştirilen ortaklık çerçevesinde, Adıyaman bölgesinde iki sahada (Cendere ve Ozan Sungurlu) yapılan arama faaliyeti sonucunda petrol bulunmuş ve üretime geçilmiştir.

2) TÜRKİYE PETROLLERİ ANONİM ORTAKLIĞI (TPAO)

Kuruluşu, Yasal Düzenlemeler ve İdari Yapısı

Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO), Türkiye'de petrol aramak, üretmek, rafine etmek, pazarlamak ve bu konularda hem ticaret şirketi kurmak, hem de Türkiye'de ve yabancı ülkelerde kurulmuş şirketlere iştirak etmek amacıyla, 6326 Sayılı Petrol Yasası'na göre, 07.03.1954 tarihinde kabul edilen 6327 Sayılı yasaya istinaden kurulmuştur.

TPAO, kuruluş yasasındaki hükme dayanarak, zamanla ham petrol rafinajı, taşıma, pazarlama, petrokimya ve gübre sanayi alanlarında faaliyet yürüten şirketler kurarak, öngörülen dikey entegre yapıyı dünyadaki uygulamalar paralelinde gerçekleştirmiştir.

- İDT ve KİK Hakkındaki 20.05.1983 tarih ve 60 Sayılı KHK ile Türkiye Petrol Kurumu (PET-KUR) kurularak, TPAO bu kurumun bağlı ortaklığı haline getirilmiştir.

TPAO'nun 6327 Sayılı Kuruluş Yasası, 28.10.1983 tarihinde "Türkiye Petrol Kurumu Hakkında"ki 98 Sayılı KHK'nın geçici 18. maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır.

- 08.06.1984 tarihinde, 233 Sayılı KHK ile PET-KUR da kaldırılarak, TPAO'ya İDT statüsü verilmiştir. 1984'de POAŞ, DİTAŞ, TÜPRAŞ ve BOTAŞ, 1988 tarihinde ise İGSAŞ TPAO'nun bağlı ortaklıkları haline getirilmiştir.

- 30.11.1988 tarihli Yüksek Planlama Yüksek Kurulu (YPK) kararıyla, "petrol ürünleri ve doğal gazdan amonyak ve müştakları ile buna bağlı ürün dahil azotlu ve diğer gübreleri üretmek üzere, tesis kurmak ve bu maksatla kurulmuş olan şirketlere iştirak etmek" de TPAO'nun ana statüsünde yer alan faaliyet konularına ilave edilmiş ve İGSAŞ da bağlı ortaklığı haline getirilmiştir.

- 233 Sayılı KHK'nın geçici 5. maddesi uyarınca, Koordinasyon Kurulu kararı ile 9.11.1994 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren TPAO Ana Statüsü'nde esas faaliyet konusu; kamu petrol sektörünü merkezi planlama ve koordinasyon ilkeleri dahilinde organize ederek, verimli, uyumlu ve memleket ihtiyaçlarını karşılamakta etkin hale getirmek ve petrol kanununda tanımlanan petrol işlemleri ile pa-

zarlama faaliyetlerinde bulunmak, jeotermal enerji üretimini geliştirmek, sermaye birikimi sağlayarak öncelikle, petrol arama ve üretiminde yatırım kaynağı yaratmak olarak ifade edilmiştir.

- Özelleştirme politikaları çerçevesinde sırası ile, TÜPRAŞ, POAŞ, DİTAŞ ve İGSAŞ özelleştirme kapsamına alınarak, BOTAŞ ise teşekkül haline getirilerek TPAO'nun bağlı ortaklıkları statüsünden çıkarılmışlardır.

Dikey entegre yapının parçalanarak sona ermesiyle, rafinaj, petrol ürünlerini pazarlama/dağıtım, boru hatlarıyla ham petrol/doğal gaz taşımacılığı TPAO'nun, faaliyet konusu olmaktan çıkmıştır.

TPAO'nun faaliyet alanı, petrol/doğal gaz arama, sondaj ve üretim ile sınırlı hale gelmiştir.

TPAO, yönetim bakımından 233 Sayılı KHK ile TPAO Ana Statüsüne, denetim açısından 3346 Sayılı Yasa, 233 ve 72 Sayılı KHK hükümlerine tabidir.

- TPAO'nun faaliyet konusunu oluşturan ham petrolün arama ve üretimine ilişkin faaliyetler, 07.04.1954 tarih ve 6326 Sayılı Petrol Kanunu ile düzenlenmiştir.

Ham petrol ve petrol ürünlerinin ithalat, dağıtım ve ticaretine ilişkin faaliyetler ise 6326 Sayılı Petrol Kanunu ile 79 Sayılı Milli Koruma Suçlarının Affına, Milli Korunma Teşkilat, Sermaye ve Fon Hesaplarının Tasfiyesine ve Bazı Hükümler İhdasına Dair Kanun hükümleri gereği çıkarılan Bakanlar Kurulu Kararları (BKK) ve Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında 3154 Sayılı Kanun gereği çıkarılan tebliğler ile düzenlenmekte iken, 20.3.2003 tarih ve 5015 Sayılı Petrol Piyasası Kanunu ile petrolün ithalat, dağıtım ve ticaretini de içeren piyasa faaliyetleri yeniden düzenlenmiştir. Belirtilen kanunlar ile 6326 Sayılı Kanunun, 5015 Sayılı Kanuna aykırı hükümleri yürürlükten kaldırılmıştır.

Diğer yandan, 6326 Sayılı Petrol Kanunu'nda değişiklikler yapılarak hazırlanan, 17 Ocak 2007 tarihinde 5574 Sayılı "Türk Petrol Kanunu" taslağı, TBMM'de görüřülmüő ve T.C. Cumhurbaşkanlığı makamına onaylanmak üzere gönderilmiştir. Cumhurbaşkanı tarafından tekrar görüşülmek üzere TBMM'ye gönderilmiştir. Söz konusu yasaya ilişkin sendikamızın çalışması ekte sunulmuştur. (Bkz. EK)

Teşkilat Yapısı

TPAO'nun faaliyetleri, merkezi Ankara'da bulunan Genel Müdürlük, Teftiş Kurulu Başkanlığı, Baş Hukuk Müşavirliği, Savunma Sekreterliği ile grup başkanlıkları ve bunlara bağlı servis müdürlüklerinden oluşan. merkez teşkilatı tarafından koordine edilmektedir.

Taşra birimleri; Trakya, Adıyaman, Batman Bölge Müdürlükleri ve İstanbul Satın Alma ve Gümrük Müdürlüğünden oluşmaktadır.

Yurtdışında ise Azerbaycan ve Türkmenistan'da ofisleri bulunmaktadır.

1) Bölge Müdürlükleri

a) Batman Bölge Müdürlüğü

Batman Türkiye'de ilk petrol keşfinin ve ham petrol üretiminin gerçekleştirildiği bölge olması nedeniyle önemli bir konuma sahiptir.

Türkiye'de 1945 yılında, MTA Enstitüsü tarafından Raman sahasında ilk petrol keşfi yapılmış ve Raman-8 kuyusunda 1948 yılında ekonomik anlamda ilk ham petrol üretimi gerçekleştirilmiştir.

1954 yılında, TPAO'nun kurulmasıyla birlikte ülkemizde, petrol arama, sondaj, üretim ve rafinaj faaliyetlerinin yürütülmesinde Batman Bölge Müdürlüğü öncülük etmiştir.

Bu bölgede genellikle ağırlıklı olarak yürütülen arama, sondaj, üretim faaliyetleri ve üretim sahalarını geliştirme çalışmaları aralıksız sürdürülmektedir.

2005 yılında, 21 kuyuda yapılan çalışmalarla toplam 30.691 metre sondaj gerçekleştirilmiştir.

Bölgenin en derin kuyusu olarak programlanan Okçular-1'de, sondaj çalışmaları yürütülmektedir. Ayrıca Silivanka ve Sinan sahalarında yeni tespit kuyuları açılmış ve burada ikincil üretim teknikleri (EOR) teknolojisi uygulanmıştır.

2005 yılında Batman bölgesindeki, toplam 32 adet petrol üretim sahasındaki 576 kuyuda yapılan üretim faaliyetleri sonucunda toplam 6,9 milyon varil ham petrol ve 62 bin varil petrol eşdeğeri doğal gaz üretilmiştir.

Hidrokarbon arama ve üretim faaliyetleri sırasında ve sonrasında toprağın korunması ve kirliliğin önlenmesini sağlamak için, petrollü atıklarla kirlenmiş toprakların nőturalizasyon ve stabilizasyon yöntemi ile rehabilite edilmesi çalışmaları yapılmaktadır.

Batman Bölge Müdürlüğünde yürütölen bu faaliyetler, aynı zamanda bölgenin ekonomik ve sosyal hayatının gelişmesine de önemli katkılarda bulunmaktadır.

Türkiye'de petrol bulunmadan önce küçük bir yerleşim birimi (İluh) iken, petrolün keşfi ve rafineri kurulmasıyla birlikte Batman ili, bölgenin gelişmiş önemli bir yerleşim merkezi haline gelmiştir.

2016 çalışmaları ile ekonomiye katkı sağlamaktadır.

b) Trakya Bölge Müdürlüğü

TPAO Trakya Havzasında petrol/doğal gaz arama ve sondaj çalışmalarına, 1960 yılında açtığı Uluman-1 kuyusu ile başlamıştır.

1970 yılında, Hamitabat ve Kumrular sahalarında ekonomik anlamda ilk doğal gaz keşfi yapılmıştır.

1973-1974 yıllarında, K. Osmancık ve Deveçatak sahalarında ilk petrol keşfi yapılmıştır.

1977 yılında Tekirdağ'da kurulan TPAO Marmara Bölge Müdürlüğü, arama ve üretim faaliyetlerinin genişleyerek artması nedeniyle, 1984 yılında Lüleburgaz'a taşınarak Trakya Bölge Müdürlüğü adını almıştır.

2005 yılında bu bölgede; 19 sahada 553 milyon sm³ doğal gaz ve 3 sahada 158 bin varil ham petrol üretilmiştir.

Burada üretilen ham petrol ve kondensat, kara tankerleri ile TÜPRAŞ'a nakledilmektedir.

2005 yılında, toplam 19 adet kuyu açılmış ve toplam 29.403 m sondaj gerçekleştirilmiştir. Üretilen doğal gaz, 365 km uzunluğundaki boru hatları ile bölgedeki 92 kuruluşa (tekstil, gıda ve cam sanayi ağırlıklı) satılmaktadır.

Türkiye'nin yurtiçi doğal gaz depolama ihtiyacına paralel olarak, birisi K. Marmara Sahası (denizde), diğeri Değirmenköy Sahası (karada) olmak üzere, ilk yeraltı doğal gaz depolama tesisleri yapılmaktadır. Bu bölgede toplam 454 kişi çalışmaktadır.

b) Adıyaman Bölge Müdürlüğü

Adıyaman petrol üretim sahası, 1971 yılında keşfedilerek işletmeye alınmıştır. 1982 yılında Çemberlitaş ve 1988 yılında Karakuş ve civarındaki sahaların keşfedilmesiyle Adıyaman, Türkiye'nin en çok petrol üretilen bölgesi olmuştur.

1992 yılında Adıyaman Bölge Müdürlüğü kurulmuştur. 2005 yılında 6 adet kuyu açılarak, 12.184 m sondaj ve mevcut 21 sahada bulunan 172 kuyudan toplam 3,8 milyon varil ham petrol üretimi yapılmıştır.

1971-2005 döneminde, bu bölgede toplam ham petrol üretimi, 168 milyon varile ulaşmıştır.

Ayrıca, 2005 yılında daha önce ekonomik gerekçelerle terk edilen 6 kuyuda yapılan yeniden tamamlama çalışmaları ile 14.542 varil ek üretim sağlanmıştır.

TPAO'nun yurtiçi ve yurtdışı şirketlerle yürüttüğü arama faaliyetleri kapsamında, Adıyaman Bölge Müdürlüğü, 921 çalışanı ile önemli rol üstlenmiştir.

Bu çerçevede, BP ile ortak yürütülen Doğu Karadeniz, TOREADOR-STRATIC ile yürütülen Batı Karadeniz ve TPIC tarafından yürütülen Zorlu Enerji (Adana), Gürcistan ve Kazakistan projelerinde jeoloji, sondaj ve kuyu tamamlama faaliyetleri kapsamında teknik destek ve ekipman sağlanmıştır.

TPAO aynı zamanda, yurtdışında faaliyette bulunmak için, sermayesinin tamamına veya bir bölümüne sahip olduğu yurtdışı şirketler kurmuş veya bunlara iştirak etmiştir.

Bu şirketler, ayrı birer tüzel kişilik ise de, uygulamada genellikle kağıt üzerinde olan birer şirket niteliğindedir. TPAO ile ilişkilerinde, TPAO organizasyonuna dahil birimler gibi görülmektedir.

2) Bağlı Şirketler ve İştirakler

TPAO, Türkiye'nin ham petrol ve doğal gaz ihtiyacının kesintisiz, yeterli ve ekonomik bir şekilde karşılanabilmesi amacıyla, yurtdışında da arama, sondaj ve üretim faaliyetlerinde bulunmaktadır.

Bu faaliyetlerini, yurtdışında kurduğu ortaklık ve iştirakleri aracılığıyla yürütmektedir. Bu şirketler, yurtdışında yabancı ülke mevzuatına göre kurulmuşlardır.

Bağlı şirketler;

a) Türkiye Petrolleri Uluslararası Ltd. Şti. (Turkish Petroleum International Company/TPIC)

Sermayesinin tamamı TPAO'ya ait olan TPIC, 28.07.1988 tarih ve 88/13180 Sayılı BKK'na istinaden, 07.11.1988 tarihinde Jersey/Channel adalarında kurulmuştur.

Bir başkan ve 4 üyeden oluşan Yönetim Kurulu tarafından yönetilmektedir. Yönetim kurulu başkanı, TPAO'nun Genel Müdür Yardımcılarından birisidir.

Şirketin yasal merkezi, yurtdışında olmakla birlikte, Türkiye ofisi fiilen işlerin yürütüldüğü iş merkezi niteliğindedir.

Ayrıca, Kazakistan'da Almaata ve Oktobe Ofisleri bulunmaktadır. Azerbaycan/Baku'de ve Irak/Bağdat'da birer ofisi vardır.

2005 yılında 188 çalışana sahip olan TPIC, aralarındaki devir protokolüne dayanarak, TPAO'daki personeli istihdam ettiği gibi, bir kısım kendi personelinin de TPAO'da sürekli olarak çalıştırabilmektedir.

TPAO'nun çeşitli birimlerinde sürekli olarak çalışan TPIC personeli (yaklaşık 55 kişi), TPIC çalışanı olarak görünmekle birlikte, esasen TPAO personeli olup, muvazaalı protokol hükümlerine dayanarak çalıştırılmaktadırlar. TPAO'nun, açıktan per-

sonel alımındaki prosedürlerden kurtulmak için, bu tür bir işe alma yoluna başvurduğu görülmektedir.

Tedarik işleri; petrol sahaları servis hizmetleri için; TPIC'in 6 adet sondaj kulesi, 5 adet workover (kuyu tamamlama) kulesi ve diğer çeşitli ekipmanları bulunmaktadır. Bunlar, yurtiçinde Adıyaman, Batman ve İskenderun'da, yurtdışında Kazakistan ve Irak'ta konuşlandırılmış durumdadır.

Ayrıca, petrol ürünleri ticaretinde kullanılmak üzere Habur'da, 10 bin tonluk depoya sahiptir. BOTAŞ Dörtyol İşletmesi'nde ve Ceyhan Toros Gübre'den de birer depo kiralamış durumdadır.

Yurtdışı kuyu tamamlama (workover) hizmetleri ve sondaj faaliyetleri; 1999 yılında açılan TPIC Oktobe Ofisi, Kazakistan'daki petrol servis faaliyetlerini yürütmektedir.

Bu faaliyetler çerçevesinde, TEPCO projesi ile ilk sondaj kuyusu kazılmıştır.

Kazaktürmunay (KTM) Ltd. şirketine, 2000-2002 yılları arasında bir kule ile workover, log ve perfore hizmetleri verilmiştir. 2004 yılında Caspineft TME şirketi için iki adet kuyu tamamlama çalışması yapılmıştır.

Ayrıca, Kazak Oil Oktobe Workover şirketi ile imzalanan 25 kuyuluk kuyu tamamlama kontratı gereği, çalışmalar yapılmış ve 2003-2005 döneminde, toplam 69 kuyuda tamamlama çalışmaları yürütülmüştür.

Azerbaycan'da yürütülen sondaj faaliyetleri, 2004 yılında tamamlanmıştır.

Gürcistan'da Frontero Eastern Georgia Ltd. şirketi ile 30.8.2005 tarihinde, 9 kuyuluk sondaj anlaşması imzalanmıştır.

TPIC 2001-2002 yıllarında, Irak'ta North Oil Company (NOC) ile Khurmala Sahasında, 3 kule ile 20 kuyu sondajı yapmıştır. 14.04.2005 tarihinde 10 kuyuluk yeni bir anlaşma imzalanmış ancak, Irak'taki savaş ortamı nedeniyle projeye başlanamamıştır.

Batman ve Adıyaman'da, 2 adet workover kulesi, Irak'tan alınacak işler için bekletilmektedir.

TPIC'in Türkiye Faaliyetleri

Zorlu Petrogas, Petrol Gaz ve Petrokimya Ürünleri İnşaat Sanayi ve Ticaret A.Ş. firması ile Adana-İskenderun yöresinde 3 kuyuluk sondaj servis kontratı imzalanmıştır. 2 kuyu kazılarak, 2005 yılında proje tamamlanmıştır.

TPIC 2004 yılında, Irak'ta SOMO (State Oil Marketing Organisation) ile ham petrol ürünleri alım-satım anlaşmaları imzalamış ve bu kapsamda 2003-2005 döneminde TPIC, toplam 1,3 milyon ton petrol ürünü sevkiyatı gerçekleştirerek, Irak'ın bu dönemdeki petrol ürünleri ihtiyacının yaklaşık, % 20'lik kısmını karşılamıştır. 2005 yılında ürün satışı, 800 bin tona ulaşmıştır.

TPIC aynı zamanda, Habur sınır kapısında el konulan mutad depo fazlası motorinin, akaryakıt dağıtım şirketlerine satışını da yapmaktadır.

Habur sınır kapısından giren mutad depo fazlası motorin, Maliye Bakanlığının 13.10.2001 tarihli oluru ve 01.01.2003 tarihli protokol çerçevesinde, TASİŞ tarafından TPIC'e tahsis ve teslim edilmektedir.

Habur depolama-dolum-boşaltım tesislerinden, yurtiçi ve yurtdışı dağıtım şirketlerine 26 milyon litre motorin satışı yapılmıştır.

b) Türkiye Petrolleri Denizaşırı Ltd. Şirketi (Turkish Petroleum Overseas Company/TPOC)

TPOC, TPAO'nun Şah Denizi Projesi'ne ortak olabilmesi için, Mega Proje Konsorsiyumu'nun kararı doğrultusunda merkezi Jersey Channel Adaları'nda 10 bin dolar sermaye ve 30.12.1995 tarih ve 95/7590 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 6.2.1996 tarihinde kurulmuştur.

Şirketin resmi merkezi, Jersey'de olmakla birlikte faaliyetlerini sermayesinin tamamına sahip olan TPAO personeli yürütmektedir.

TPOC, Azerbaycan Şah Denizi Projesi'nde % 9, Kurdashi Projesi'nde % 5, Alov Projesi'nde % 10 oranında hisseye sahiptir.

TPOC, Jersey'de kurulu Turkish Petroleum Early Oil Finance Company Ltd. (TPE-

OFC Ltd.) şirketinin sahibidir. Bu şirket, ACG Projesi için alınan kredi taksitlerinin TPAO'ya transferini gerçekleştirmek amacı ile kurulmuştur.

Kazakistan'da Amoco ile kurduğu ve % 50 payla yer aldığı TEPCO ortak işletme şirketi ise faaliyetlerini tamamlayarak, tasfiye sürecine girmiştir.

05.10.1999 tarihinde imzalanan ve 22.02.2000 tarihinde Libya yetkili makamlarınca onaylanarak, yürürlüğe giren Libya Projesi'nde % 100 hisse ile yer alan TPOC, arama çalışmalarına Tripoli'de bir ofis açarak başlamıştır.

TPOC 2003 yılında, Libya projesindeki hisselerinin % 49'unu, Hindistan Milli Petrol Şirketinin uluslararası kolu olan ONC Videsh'e (OVL) devretmiştir.

TPOC'un iştirak ettiği projelerden Kurdashi Projesi'nde açılan 2 adet kuyunun boş çıkması nedeni ile anlaşma, 09.01.2004 tarihinde sona erdirilmiş ve projeye ilişkin yatırım tutarı zarar olarak yazılmıştır.

2004 yılında herhangi bir geliri olmayan TPOC'un 10,9 bin dolar tutarında genel yönetim gideri olmuş ve şirket bu dönemi aynı miktarda bir zarar ile kapatmıştır.

Diğer projelerin finansmanı, TPAO tarafından sağlanmakta ve izlenmektedir.

**c) Türkiye Petrolleri SCP Ltd. Şirketi
(Turkish Petroleum South Caucasus Pipeline Company Ltd/TPSCP Ltd.)**

TPAO'nun Şah Denizi Projesi'nin boru hattı bölümüne TPAO'nun iştirakini sağlamak amacıyla, 2000/1398 Sayılı BKK'na istinaden 24.05.2002 tarihinde Ceyman Adaları'nda kurulmuştur. Sermayesinin tamamı (50 bin dolar) TPAO'ya aittir.

Şirketin, Şah Denizi'nde çıkarılarak doğal gazın Baku-Tiflis üzerinden, Türkiye ve Gürcistan'a taşınması amacını taşıyan, Güney Kafkasya Doğal Gaz Boru Hattı Projesi'ndeki ortaklık payı, % 9 oranındadır.

d) Türkiye Petrolleri Baku-Tiflis-Ceyhan Ltd. Şirketi (TPBTC Ltd.)

TPAO'nun, Baku-Tiflis-Ceyhan Ana İhraç Ham Petrol Boru Hattı (BTC) Projesi şir-

ketlerine katılımını sağlamak amacı ile, 28.10.2000 tarih ve 2000/1398 Sayılı BKK gereği 20.02.2002 tarihinde Ceyman Adaları'nda kurulmuştur.

Sermayesinin tamamı TPAO'na ait olan şirket, projenin sahibi olan BTC Co. Ltd'nin % 5,553 oranında hissedarıdır.

İŞTİRAKLER

a) KazakTürkMunay (KTM) Ltd. Ortak Şirketi;

TPAO ile Kazakistan devletine ait Kazzaru Bejgeologia (KZBG) işletmesi arasında 9.01.1993 tarihinde imzalanan kuruluş anlaşmasıyla, tesis edilmiştir. TPAO, şirketin sermayesine % 49 oranında iştirak etmiştir.

Kazakistan'da ham petrol ve doğal gaz keşfine yönelik ortak arama faaliyetinde bulunmak, bulunan kaynakları geliştirmek, verimli işletmek ve hidrokarbon ihraç ve satışını gerçekleştirme amacıyla kurulmuştur.

Şirketin merkezi Astana'dadır. Yapılan anlaşma ile KTM Ltd., Batı Kazakistan'ın 4 ayrı bölgesinde 7 ruhsatta hidrokarbon arama imtiyazına sahip olmuştur.

KTM Ltd. ve Kazakistan Hükümeti, 31.05.1994 yılında "Petrol Arama, Geliştirme, Üretim ve Pazarlama Anlaşması" imzalamıştır. Buna göre katılım payları % 26 KZBG, % 25 Munaygaz ve % 49 TPAO olarak belirlenmiştir. 1993 yılından itibaren 11 yıllık arama, 25 yıllık işletme dönemi saptanmıştır.

18.05.1999 tarihinde, KTM Ltd. ve Kazakistan Cumhuriyeti Yatırımlar Ajansı arasında, "Güney Karatübe Sahasında Aramanın Tamamlanması ve Hidrokarbon Üretimi Anlaşması" imzalanmıştır.

23.02.2003 tarihinde, ticari keşif olarak ilan edilen bu sahada ortalama günlük ham petrol üretimi, 3.100 varil olup 2005 yılı toplam üretimi ise 15,8 milyon varildir.

b) Libya Arap-Türk Ortak Mühendislik ve Müşavirlik Hizmetleri Şirketi:

24.05.1983 tarihinde kurulan şirketin merkezi, Bingazi'de bulunmaktadır. 500 milyon dolar sermayeli şirkete TPAO, % 50 payla iştirak etmiştir.

Kuruluş amacı; Libya Arap Halk Sosyalist Cemahiriyesi'nde veya dışında yapılacak yapıların mühendislik proje, fizibilite, arazi ölçme, müşavirlik ve araştırma hizmetlerini ihalelere katılarak ve anlaşma ile doğrudan yüklenmek, Türkiye'de ve Libya'daki uzman firmalarla ortaklık kurmak, şirket satın almak veya kendisiyle birleştirmektir.

Ancak şirket, gerek iş sahası bulamama gerekse yönetsel işlevini yürütememesi nedenleriyle, faaliyetlerini sürdürememiş olup, 2004 yılında tasfiye edilmiştir.

4.BÖLÜM

TPAO'NUN ARAMA VE ÜRETİM FAALİYETLERİ

Türkiye'de; 15 tanesi yabancı, 10 tanesi yerli olmak üzere toplam 25 petrol şirketi ruhsat sahibidir.

TPAO'nun; karada 128 adet (6 milyon hektar), karasuları dışında (Akdeniz, Ege, Karadeniz) 9 adet (13,5 milyon hektar) arama ruhsatı bulunmaktadır.

TPAO, Chevron, BP, Madison Oil, El Peso ve Amity Oil şirketleriyle de ortak arama ruhsatlarına sahiptir.

Ayrıca, 2 tanesi Madison, 3 tanesi Perenco ile ortak olmak üzere, toplam 53 adet işletme ruhsatı bulunmaktadır.

I) Yurtiçi Arama ve Üretim Faaliyetleri

a) TPAO'nun yurtiçi arama faaliyetleri:

Jeolojik Saha Çalışmaları: TPAO, ülkemizin hidrokarbon potansiyelini belirlemek için, 2003 yılında 4 bin km²'lik alanda jeolojik saha çalışması yapmıştır. 2004 yılında bu miktar, 3 kat artarak 12 bin km²'ye ulaşmıştır.

2005 yılında ise, Akdeniz, Ege, Karadeniz, Marmara, İç Anadolu, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yer alan, 16 ayrı petrol arama bölgesinde, toplam 10.857 km²'lik alanda, 5313/30 adam/ay jeolojik saha çalışması gerçekleştirmiştir.

Jeofizik Saha Çalışmaları: TPAO, hidrokarbon aramacılığında çok önemli yeri olan sismik çalışmalarını; 2 boyutlu, 3 boyutlu ve gravite çalışmaları olarak sürdürmektedir.

Çizelge-4 :Yıllara Göre Sismik Çalışmaları			
SİSMİK	2003	2004	2005
Kara 2B-km	589	814	958
Kara 3B-km ²	531	1.323	595
Deniz 2B-km	-	12.841	-
Deniz 3B-km ²	1.161	206	18.024

Kaynak: TPAO

TPAO 2004 yılında, kara ve denizde olmak üzere toplam 13.655 km² boyutlu, 1.529 km²'lik alanda 3 boyutlu sismik çalışma yaparken, 2005 yılında karada 958 km² boyutlu, kara ve denizde toplam 18.619 km²'lik alanda 3 boyutlu sismik çalışma gerçekleştirmiştir.

b) Yurtiçi Ortak Arama Faaliyetleri:

TPAO-Amity Oil Anlaşması

2000 yılında Trakya Baseni Ortak İşletme Anlaşması ile % 50 ortaklık hissesi ile başlatılan çalışmalar sonucunda, Amity Oil'in operatörü olduğu sahada yapılan sondajla, Göçerler-1 kuyusunda doğal gaz keşfi yapılmıştır.

Ancak, bulunan bu doğal gazın üretilmesi ve pazarlanması konularında her iki şirket arasında sorunlar yaşanmış ve Amity Oil şirketinin anlaşmaya uymadığı saptanmıştır.

Amity Oil ve TPAO arasında yapılacak olan üretim ve paylaşım anlaşması neticesinde Amity Oil'in, doğal gazın satışı için alacağı yetki ile müşteri araması gerekirken, böyle bir anlaşma yapılmadan özel bir enerji şirketine gaz satışı yaptığı görülmüştür.

Ayrıca Amity Oil şirketi, Göçerler-Misinli Boru Hattı ve yüzey tesislerinin yapımı için çıktığı ihale ile ilgili olarak, TPAO yetkililerini bilgilendirmeyerek, yapılan anlaşmayı ihlal etmiştir.

Diğer yandan, 16.01.2004 tarihli ve 25348 Sayılı Resmi Gazete'de verilen ilana göre, Amity Oil tarafından yaptırılan söz konusu boru hattı, sadece Amity Oil adına tescil ettirilmiş ancak, % 50 ortaklığı bulunan ve yapılan masrafların yarısı olan 1,4 milyon dolar TPAO tarafından ödenmesine rağmen, boru hattının % 50'si TPAO adına tescil ettirilmemiştir.

2004 yılında, Trakya Havzasında TPAO tarafından 1 adet arama ve 2 adet tespit kuyusu kazılmış, D. Adatepe-1 kuyusunda doğal gaz keşfi yapılmış ve diğer tespit kuyuları ile birlikte üretime alınmıştır. Amity Oil Operatörlüğünde kazılan Adatepe-4 kuyusunda ise herhangi bir keşif yapılmamıştır. Adatepe-5 ve Velimeşe-2 kuyuları, "gazlı kuyu" olarak tamamlanmıştır.

TPAO-BP Anlaşması

TPAO ve BP arasında 20.12.2001 tarihinde imzalanan, Doğu Karadeniz'in doğu kesiminde yer alan 3534 no'lu arama ruhsatında “Temlik ve Ortak İşletme Anlaşması” ile çalışmalar başlamıştır.

2003 ve 2004 yıllarında gerçekleştirilen 2 ve 3 boyutlu sismik veriler değerlendirilerek, Hopa-XI lokasyonunun yeri belirlenmiştir. Sondaj çalışmaları, Temmuz 2005 tarihinde Global Santa Fe firmasına ait Explorer adlı sondaj gemisi ile başlamış ve 190 günde tamamlanmıştır.

Elde edilen jeolojik ve jeofizik verilerin değerlendirilmesi sonucunda BP, bu alandan çekilmiştir.

TPAO-Chevrontexaco-Perenco

08.12.1988 tarihinde yapılan, TPAO Chevrontexaco firması arasındaki “Ortak Arama ve Geliştirme Anlaşması” kapsamında; Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ortak arama ruhsatlarındaki jeolojik ve jeofizik çalışmaları yapılmış, gravite-manyetik ölçüm ve model çalışmaları tamamlanmıştır. Ayrıca ilk sismik haritalar elde edilmiştir.

19.01.2005 tarihinde Chevrontexaco firması, hissesinin % 50'sini Farm-Out Anlaşması imzaladığı NVT Perenco firmasına devretmiştir.

2005 yılı ortalarında, Doğu Karadeniz'deki arama çalışmaları yoğunlaşmış ve operatör firma olan BP, % 50'lik hissesinin % 25'lik kısmını Unocal firmasına devretmiştir.

Bu devir sonrasında Unocal firması, Chevrontexaco şirketi tarafından satın alınmıştır. Böylece ortaklık, TPAO-BP-Chevrontexaco biçiminde olmuştur.

TPAO-Perenco

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki faaliyetler kapsamında TPAO ile Perenco firması arasında yapılan anlaşma çerçevesinde; Kastel, Karaali ve Yalankoz sahalarında ham petrol üretimine devam edilmektedir. Ayrıca, Diyarbakır/Hançerli sahasında ortak arama projesi için anlaşma sağlanmıştır.

TPAO-Toreador

TPAO ile Toreador şirketi arasında yapılan anlaşma çerçevesinde; Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Cendere Sahasında/Adıyaman yaklaşık, 410.000 varil ham petrol üretilmiştir.

Sahanın geliştirilmesine yönelik çalışmalar kapsamında ise 50 km²'lik 3 boyutlu sismik çalışması sonucunda yeni bir tespit kuyusu olan, Cendere-21 kuyusunun açılması çalışmalarına başlanmıştır.

TPAO-Madison Oil Anlaşması

TPAO ile Madison Oil şirketine ait ortak çalışmalar, 1995 yılında imzalanan anlaşma ile başlamış ve sonraki yıllarda imzalanan değişiklik metinleri ile devam etmiştir.

2002 yılında toplanan sismik verilerin yorumlanması sonucunda, Ayazlı-1 kuyusunda gaz keşfi yapılmış ve gaz potansiyeli için, 3 boyutlu sismik veriler toplanmıştır. Bunların değerlendirilmesi sonucunda, Akkaya-1, Ayazlı-2 ve Ayazlı-3 kuyuları kazılmış ve gazlı kuyu olarak tamamlanmıştır.

Ancak, Akkaya-1 kuyusunda sondaj tamamlandıktan sonra üretim amacıyla gerekli olan tesislerin yapımı için, deniz tabanı ile deniz yüzeyi arasına döşenen 48 inç çapındaki boru ve ekipmanlar bilinmeyen bir nedenle yan yatmış ve üretim çalışmalarına son verilmek durumunda kalmıştır.

Batı Karadeniz Arama ve Geliştirme Projesi (TPAO-Toreador)

TPAO-TOREADOR-STRATIC Ortaklığı çerçevesinde; Türkiye'nin II. Petrol Bölgesi deniz alanları 12 mil içi ruhsatlarında, ortak arama ve geliştirme faaliyetleri yürütülmektedir.

2005 yılında, Toreador'un operatör olduğu alanda, Akkaya-1, Ayazlı-2, Ayazlı-3 kuyuları "gazlı kuyu", Çayağzı-1 kuyusu ise "kuru kuyu" olarak tamamlanmıştır.

TPAO'nun operatör olduğu alanda ise 1.060 km yüksek rezolüsyonlu sismik veri, Kasım-Aralık 2005 tarihinde toplanmış ve prosesine başlanmıştır.

Ayrıca, sahanın geliştirilmesine yönelik proje kapsamında, Momentum Engineering firması ile 4 adet platform için anahtar teslimi sözleşmesi imzalanmıştır.

Platformdan üretilen doğal gaz, toplam 34 km uzunluğu olan 2 adet deniz dibi boru hattı ile karada kurulan proses tesisine taşınarak, burada işlendikten sonra BOTAŞ iletim hattına verilecektir.

TPAO, arama ve üretim faaliyetlerine ilişkin olarak, toplam 23 kuyuda tamamlama, 101 kuyuda yeniden tamamlama ve 3.110 adet üretim dizisi arızası giderme çalışması yapmıştır.

c) Yurtiçi Sondaj Faaliyetleri:

TPAO'nun sondaj faaliyetleri; arama, üretim, ortak arama, tespit, üretim ve doğal gaz depolama çalışmalarını içermektedir.

Çizelge-5:Yıllara Göre Sondaj Faaliyetleri		
YILLAR	SONDAJ	
	Kuyu Sayısı (adet)	Metraj (bin metre)
2003	32	63,3
2004	34	68,8
2005	40	72,3

Kaynak: TPAO

TPAO, 2003 yılında 32 kuyuda toplam 63,3 bin metre sondaj gerçekleştirmiş ve 2005 yılında, 2003 yılına göre kuyu sayısı, % 25 artışla 40 adet kuyuya, sondaj metrajı ise % 14 artarak, toplam 72,3 bin metreye ulaşmıştır.

Diğer yandan Türkiye'de 2005 yılında toplam; 19 arama kuyusunda 36.303 m, 10 ortak arama kuyusunda 8 tanesi denizde olmak üzere 14.660 m (% 50'si TPAO hissesi), 14 üretim kuyusunda 17.370 m, 2 ortak üretim kuyusunda 2.893 m, (% 50'si TPAO hissesi) ve 1 adet müteahhitlik hizmet kuyusunda 1.052 m olmak üzere, 46 kuyuda 72.278 m sondaj yapılmıştır.

Bunun 62.522 metresi, TPAO'nun (%86,5) hissesidir.

Tamamlanan kuyuların; 10 tanesi Trakya, 19 tanesi Batman ve 2 tanesi de Adıyaman bölgesindedir.

2005 yılında sondaj faaliyetleri Trakya, Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Karadeniz offshore alanlarında yoğunlaşmakla birlikte, Erzurum, Bafra, Ayvalık, Isparta, Suriye sınırı, Pervari-Siirt, Cudi Dağı-Şırnak yörelerinde de arama faaliyetleri başlatılmıştır.

TPAO, 1954-2005 yıllarını kapsayan 51 yıllık dönemde; 37 adedi yönlü ve 24 tanesi yatay olmak üzere, toplam 2.332 adet kuyuda 4,7 milyon metre sondaj gerçekleştirmiştir.

Çizelge-6: TPAO Tarafından Kazılan En Derin Kuyular				
KUYU ADI	İLİ	BAŞLAMA TARİHİ	BİTİŞ TARİHİ	SON DERİNLİK (metre)
Demre-1	Antalya	1985	1987	6.111
Boyluca-1	Batman	1979	1982	5.745
Kaş-1	Antalya	1988	1989	5.298
Çelikli-101	Siirt	1985	1986	5.195
Büyükalan-1	Burdur	1988	1989	5.190
Çorlu-3/A	Tekirdağ	1985	1986	5.043
Akkuyu-1	Adana	1989	1990	4.871
Cumalar-1	Adana	1988	1989	4.829
Kaynarca-1	Tekirdağ	1982	1983	4.828

Kaynak: TPAO

d) Yurtiçi Üretim Faaliyetleri:

- Ham Petrol Üretimi

Çizelge-7 : Yıllara Göre Ham Petrol Üretimi	
YILLAR	ÜRETİM (ton)
2003	1.623.616
2004	1.542.757
2005	1.571.423

Kaynak: TPAO

TPAO 2003 yılında, yurtiçinde toplam 1.623.616 ton ham petrol üretirken, 2004 yılında bu miktar % 5 azalarak, 1.542.754 tona düşmüştür. 2005 yılında ise ham petrol üretimi % 1,9 oranında artışla, 1.571.423 tona ulaşmıştır.

2005 yılında, yurtiçinde üretilen toplam ham petrolün (2.277 bin ton), % 69'u TPAO tarafından üretilmiştir.

Çizelge-8 : Yurtiçi Ham Petrol Üretiminin Bölgelere Göre Dağılımı		
YILLAR	ÜRETİM (bin ton)	PAY %
Batman	1.011	64,3
Adıyaman	537	34,2
Trakya	23	1,5
Toplam	1.571	100,0

Kaynak: TPAO

Diğer taraftan, TPAO üretimini artırma yanında, yurtiçinde rezerv geliştirme ve üretim faaliyetlerini sürdürmektedir.

Üretimdeki düşüşü artırmak ve mevcut potansiyel değerlendirmek için, rezervuar çalışmaları yapmaktadır.

- Batı Raman Sahası Üretimi Yükseltme Projesi

Proje 1986 yılından itibaren yürütülmekte olup, rezervuara 2005 yılına kadar toplam 7,3 milyar m³ karbondioksit (CO₂) gazı basılmıştır. Bunun için, Dodan sahasında toplam 5,8 milyar m³ CO₂ gazı üretilmiştir.

2005 yılı sonuna kadar bu sahadan 91,4 milyon varil ham petrol üretilmiş olup, bunun, 55,5 milyon varili bu proje ile gerçekleştirilen ilave ham petrol üretimidir.

Bu proje kapsamında; 11 kuyuda asitleme, 14 kuyuda debi artırımı yapılmış ve terk durumundaki kuyu tekrar devreye alınmıştır. Bu operasyonlarla, 2005 yılında yaklaşık 135 bin varil ilave ham petrol üretilmiştir.

Ayrıca, Garzan Su Enjeksiyonu Projesi kapsamında yapılan su enjeksiyonu sonucunda, 272 bin varil ilave ham petrol üretilmiştir.

- Yurtiçi Doğal Gaz Üretimi

Türkiye'de 2005 yılında toplam 899.896.651 sm³ doğal gaz üretilmiş olup, bunun, % 63'lük kısmı (566.932.821 sm³) TPAO sahalarından üretilmiştir.

Çizelge-9: Bölgelere Göre Doğal Gaz Üretimi			
(milyon sm³)			
BÖLGELER	2003	2004	2005
Trakya	341,2	413,2	553,2
Batman	11,4	18,3	10,1
Adıyaman	2,1	1,3	3,7
TOPLAM	354,7	432,8	567,0

Kaynak: TPAO

TPAO sahalarından 2003 yılında, 354,7 milyon sm³ doğal gaz üretilmiş olup, bu miktar, % 37,4 oranında bir artışla, 2005 yılında 567 milyon sm³'e ulaşmıştır.

TPAO tarafından yurtiçinde üretilen doğal gazın hemen hemen tamamı (%97,5), Trakya bölgesinde üretilmektedir.

Üretilen doğal gazın ham petrol eşdeğeri 3.334.898 varil olup, 2005 yılında TPAO sahalarında üretilen toplam hidrokarbon miktarı, 14.034.936 varil (10.700 bin varil ham petrol, 3.335 bin varil doğal gaz) olarak gerçekleştirilmiştir.

Türkiye'de, yerli ve yabancı petrol şirketleri tarafından 2,3 milyon ton ham petrol üretimi yapılmıştır. Bu üretimin, % 69'unu (6 milyon ton) TPAO gerçekleştirmiştir.

TPAO'nun 1996 yılında % 78 olan üretim payı, 2005 yılında % 69 oranına düşmüştür. TPAO'nun, yurtiçi üretimi, Türkiye'de işlenen ham petrolün ancak, % 6'sını karşılamaktadır.

Benzer biçimde 2005 yılında Türkiye'de, toplam 899,9 milyon sm³ doğal gaz üretimi yapılmıştır. Bu üretimin, % 63'lük kısmını (567 milyon sm³), TPAO gerçekleştirmiştir.

TPAO'nun 2005 yılındaki doğal gaz üretimi, Türkiye'de tüketilen doğal gazın (27 milyar sm³) % 2'sini karşılayabilmiştir.

Bu tablo, yurtiçi hidrokarbon aramalarına ağırlık verilmesini ortaya koymaktadır.

Ayrıca, yeterli miktarda yeni keşif yapılmaması ve kuyu kapasitelerinde meydana gelen azalmalar, verimliliği olumsuz etkileyen en önemli faktörlerdir.

Çok sayıdaki kuyularda ikincil yöntemlerle üretim yapılmaya çalışılması, maliyetleri artırmakta ve verimliliği de düşürmektedir.

Arama ve tespit amaçlı sondajların yapılması sonucunda yeni keşiflerin olması, üretim artışları yoluyla, verimliliği de olumlu etkileyecektir.

- Kuzey Marmara ve Değirmenköy Sahaları Yeraltı Doğal Gaz Depolama Projesi

Kuzey Marmara ve Değirmenköy sahalarının doğal gaz deposu olarak kullanılması amacıyla, BOTAŞ ve TPAO arasında 1999 tarihinde "Doğal Gaz Depolama ve Yeniden Üretim Hizmetleri Anlaşması" imzalanmıştır.

Tutarı 215,4 milyon YTL olan bu proje kapsamında; Kuzey Marmara sahasında denizde kazılan 5 adet eski kuyuya ilave olarak, 6 adet uzun açılımlı kuyu ile Değirmenköy sahasında eski 4 adet kuyuya ise ilave 5 adet yönlü kuyu kazılmıştır.

Projenin yüzey tesislerinin anahtar teslim işi, 6.8.2002 tarihinde imzalanan sözleşme kapsamında Lugi Oil Chemic GmbH-Fernas İnşaat Ltd. Şti. Konsorsiyumu (LF) tarafından, 24 ayda tamamlanmak üzere ihale edilmiştir.

Ağustos 2004 tarihinde bitirilmesi gereken proje, verilen ek sürelerle rağmen, tamamlanarak devreye alınmamıştır.

İşletilmesini TPAO'nun yapacağı bu projeye, Türkiye ilk defa doğal gaz depolama olanağına kavuşacaktır. Yazın talep yetersizliği nedeniyle kullanılmayan, ancak BOTAŞ'ın almak zorunda kaldığı doğal gaz depolanacak, kışın talep artışı nedeniyle depolanan doğal gaz, yeniden üretilerek ana iletim hattına enjekte edilecektir.

Bu proje tamamlandığında, Kuzey Marmara Sahasında 1,3 milyar m³ ve Değirmenköy sahasında 0,3 milyar m³ olmak üzere toplam 1,6 milyar m³ doğal gaz depolanabilecektir.

Sahalara yaz aylarında ortalama 9 milyon m³/gün debi ile enjekte edilecek olan doğal gaz, kış aylarında ortalama 11 milyon m³/gün debi ile yeniden üretilebilecektir.

II.) Yurtdışı Arama ve Üretim Faaliyetleri

TPAO, 1990'ların başından itibaren yurtdışı faaliyetlerini aktif olarak, Azerbaycan, Kazakistan ve Libya'da yürütmektedir.

Ayrıca Cezayir, Türkmenistan, Irak ve Suriye'de de temas ve girişimlerini sürdürmektedir.

1) Kazakistan'daki Faaliyetler

1993 yılından beri Kazakistan'da bulunan TPAO'nun faaliyetleri, ortak şirketi Kazak-TürkMunay (KTM) tarafından yürütülmektedir.

KTM Ltd. şirketinde TPAO % 49, KazMunay Gaz % 51 hisse ile yer almaktadırlar.

Bu ortak şirket, Aktua Bölgesi'nde 1, Aktübinsk Bölgesi'nde ise 2 adet olmak üzere toplam 3 adet ruhsat sahasına (456 km²'lik alan) sahiptir.

2005 yılında, Aktua bölgesindeki sahalarda ortalama 2.700 varil/gün, Aktübinsk bölgesindeki sahalarda ise ortalama 4.550 varil/gün ham petrol üretilmiştir.

Ham petrol rezervi 36 milyon varil olan bu bölgede kümülatif ham petrol üretimi, 15,8 milyon varil ve 2005 yılında ise 2,6 milyon varil ham petrol üretimi gerçekleştirilmiştir.

2) Azerbaycan'daki Faaliyetler

TPAO, Azerbaycan'da 3 adet arama, geliştirme ve üretim projesine ortak olup, ayrıca, Baku-Tiflis-Ceyhan Ana İhraç Ham Petrol Boru Hattı Projesi (B-T-C HPBH) için kurulan BTC Co.'da, % 6,53 ve Şah Deniz doğal gazını taşıyacak olan Güney Kaf-

kasya Doğal Gaz Boru Hattı Projesi'nde de, % 9 hisse ile yer almaktadır.

- ACG (Azeri-Çıralı-Güneşli) Mega Projesi

BP'nin operatörlüğünde ortak işletim şirketi aracılığı ile yürütülen çalışmalar; Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Hazar Denizi Azeri, Çıralı ve Güneşli sahalarının işletilmesi için, 1994 yılında Azeri Devlet Petrol Şirketi SOCAR ile imzalanan "Ortak Geliştirme ve Üretim Paylaşım Anlaşması" ile başlamıştır.

Çizelge-10 : Proje Ortakları ve Paylarının Dağılımı		
ŞİRKETLER	ÜLKELER	HİSSELER (%)
BP	İngiltere	34,1
UNOCAL	ABD	10,3
SOCAR	Azerbaycan	10,0
INPEX	Japonya	10,0
STATOIL	Norveç	8,6
EXXON-MOBIL	ABD	8,0
TPAO	Türkiye	6,75
DEVON	ABD	5,6
ITOCHU	Japonya	3,9
AMEREDA-HESS	S.Arabistan-ABD	2,7

Kaynak: TPAO

Projede BP, % 34,1 oranındaki hissesi ile en büyük paya sahiptir. TPAO, % 6,75 oranındaki kendi hissesinin yanında, SOCAR'ın % 5 oranındaki hissesinin de finansmanını üstlenmiştir. TPAO, TPIC aracılığı ile 2004 yılı sonuna kadar SOCAR payı olarak, 422 milyon dolar ödeme yapmıştır. 2005 yılı başına kadar toplam 661 milyon dolar gelir elde etmiştir.

Tahmini bedeli 19,1 milyar dolar olan proje kapsamında üretilebilir petrol rezervi, 5,4 milyar varil (737 milyon ton) olarak kabul edilmektedir.

2005 yılına kadar 375,9 milyon varil ham petrol üretilmiş olup, TPAO'nun payı % 9,3 (33,4 milyon varil) olmuştur. 2010 yılında günlük ham petrol üretiminin, 1,1 milyon varil düzeyine ulaşacağı öngörülmektedir.

1997 yılında ırılı-1 Platformundan başlayan erken üretim; 2004 yılında 15 üretim kuyusunda 132.800 varil, 2005 yılında ise 12 kuyudan ortalama 143.450 varil olarak gerçekleşmiştir.

Üç aşamada tamamlanması öngörölen Tam Saha Geliştirme Projesi'nin ilk aşaması olan Faz-1'den üretime, 2005 yılında başlanmış ve 8 kuyudan ortalama günlük 124.480 varil üretim yapılmıştır.

Batı Azeri ve Doğu Azeri sahalarının geliştirilmesi Faz-2'den, üretime başlanmıştır.

Faz-3 (Derin Su Güneşli Sahasının Geliştirilmesi) Projesi'nde ise üretime, 2008 yılında başlanması hedeflenmektedir.

- Baku-Tiflis-Ceyhan Ana İhraç Ham Petrol Boru Hattı Projesi (BTC)

Hazar Bölgesi'nde (özellikle Azerbaycan'da) üretilecek ham petrolü, dünya pazarlarına taşımak üzere tasarlanmış bir projedir.

Bu proje ile; özellikle Azerbaycan ACG ve diğere projelerin üretimi olan ham petrol, Azerbaycan/Baku'den başlayarak, Gürcistan/Tiflis üzerinden Türkiye/Ceyhan'a taşınacaktır. 1.768 km uzunluğunda ve yıllık kapasitesi 50 milyon olan bu boru hattı projesine TPAO, % 6,53 payla ortaktır.

TPAO'nun bu projedeki katılımı, bir alt kuruluşu olan TPBTC Ltd. şirketi aracılığı ile yürütölmektedir.

Hazar Bölgesi'ndeki sahalarda 5 milyar varil üretilebilir rezerv tahmin edilmekte olup, hattın tam kapasite ile çalışması halinde bu rezerv, 14 yılda taşınabilecektir.

Bu proje ile; Türkiye'nin Enerji Kaynakları Ulaşım Koridoru-Enerji Köprüsü olması hedeflenmektedir.

Bu hattın yükleme terminali konumundaki Ceyhan'ın, önemli bir liman ve depolama alanı olacağı ifade edilmektedir. TPAO, 2005 yılına kadar toplam 191,6 milyon dolar harcama yapmıştır.

Günümüzdeki ham petrol fiyatlarıyla yapılan öngörölere göre; TPAO'nun % 6,53

oranındaki hissesi karşılığında sağlayacağı gelir, 17-20 milyar dolar olarak hesaplanmaktadır.

Çizelge-11 : Şirketlerin Paylarının Dağılımı	
ŞİRKETLER	PAYLAR (%)
BP Exploration	30,10
SOCAR	25,00
UNOCAL BTC	8,90
STATOIL BTC	8,71
TPBTC/TPAO	6,53
ENI	5,00
TotalFinaElf	5,00
Itochu Oil Exploration	3,40
INPEX	2,50
ConocoPhillips	2,50
Amereda-Hess	2,36

Kaynak: TPAO

- Şah Deniz Projesi

TPAO'nun % 9 payla ortak olduğu bu projedeki katılımı, TPAO'nun bağlı kuruluşu olan TPOC vasıtasıyla yürütülmektedir.

Şah Denizi Alanı, Güney Hazar/Baku'nün 70 km güneydoğusu ve Azeri-Çıralı Sahasının 70 km güneybatısında yer almaktadır. Ruhsat bölgesi, 860 km²'lik bir alan içermektedir.

2001 yılında, projenin arama ve uzatma arama dönemi tamamlanarak, ticari doğal gaz ve kondensat keşfi yapılmıştır.

Bu bölgede üretilecek doğal gazın, Türkiye'ye taşınmasını öngören ve 15 yıl süreli alım-satım anlaşması, BOTAŞ ve Azerbaycan doğal gaz şirketi AGSC arasında 12.03.2001 tarihinde imzalanmıştır.

Anlaşma; yılda 6,6 milyar m³ doğal gazın 15 yıl boyunca Türkiye'ye ulaştırılmasını içermektedir.

2003 yılında, saha geliştirme ve inşaat kararı alınmıştır. (Aşama-1)

625 milyar m³ doğal gaz, 750 milyon varil kondensat rezerve sahip olan proje de, 2005 yılında bir üretim kuyusunun ön sondajı tamamlanmış ve 4 üretim kuyusunda hazır hale gelmiştir.

2009 yılında Aşama-2'ye geçilecek olup, 2012 yılında ise ilk doğal gaz tesliminin gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir.

Çizelge-12 : Şirketlerin Payları	
ŞİRKETLER	PAYLAR (%)
BP	25,50
STATOIL	25,50
Az SD Ltd.	10,00
Lukoil	10,00
TotalFinaElf	10,00
NICO	10,00
TPOC/TPAO	9,00

Kaynak: TPAO

- Güney Kafkasya Doğal Gaz Boru Hattı (SCP) Projesi

690 km uzunluğunda ve 42 inç çapında olan ve BTC projesi ile aynı koridoru kullanacak SCP hattı ile, Şah Deniz Sahasında yıllık yaklaşık 8,1 milyar m³ üretilecek olan doğal gazın, Türkiye-Gürcistan sınırına getirilmesi amaçlanmaktadır.

İlave kompresör istasyonları ile mevcut kapasitenin, yıllık 22 milyar m³'e çıkarılması planlanmaktadır.

Projenin teknik operatörlüğünü BP, ticari operatörlüğünü STATOIL üstlenmiş olup, % 9 hisse ile proje ortağı olan TPAO'nun faaliyetleri, TPAO'nun yurtdışı kuruluşu olan TPSCP tarafından yürütülmektedir.

Tahmini maliyeti, 1,2 milyar dolar olan proje için TPAO, 2005 yılına kadar 75,5 milyon dolar harcama yapmış olup, bunun 11 milyon dolarlık kısmı, SOCAR'ın adına kullanılmıştır.

- Alov Arama Projesi

Güney Hazar Denizinin orta kısmında yer alan Alov (Abik) Arama Projesi; 385 milyar m³ doğal gaz, 5 milyar varil petrol rezervine sahip Sharg, Alov ve Araz olmak üzere üç ayrı prospektten oluşmaktadır.

Yabancı petrol şirketleri ve SOCAR ile 20.07.1998 tarihinde imzalanan "Arama, Geliştirme ve Üretim Paylaşımı Anlaşması" ile kurulan projeye TPAO, TPOC aracılığıyla 29.07.1998 tarihinde "Katılım Anlaşması" imzalayarak dahil olmuştur.

Çizelge-13 : Şirketler ve Payları		
ŞİRKETLER	ÜLKELER	PAYLAR %
SOA (SOCAR Oil Affiliate)	Azerbaycan	40
STATOIL	Norveç	15
BP	İngiltere	15
EXXONMOBIL	ABD	15
TPOC/TPAO	Türkiye	10
ENCANA	Kanada	5

Kaynak: TPAO

3 yıllık arama süresi bulunan söz konusu projede; 1.400 km² 2B sismik etüd yapılmış olup, 3 arama kuyusunun açılması planlanmıştır. TPAO, 2005 yılının başına kadar projeye toplam 22,9 milyon dolar tutarında transfer yapmıştır.

3) Türkmenistan'daki Faaliyetler

TPAO, 1993 yılından beri Türkmenistan'da kara ve deniz alanlarında petrol ve doğal gaz çalışmalarını sürdürmüştür.

Yaklaşık 4,5 milyon dolar tutarında harcama yapılmış olup, bunun büyük bir bölümünü ofis harcamaları oluşturmaktadır.

TPAO'ya önerilen projelerin risk içermesi ve ekonomik olmaması nedeniyle, burada herhangi bir ticari anlaşma yapılmamıştır.

4) Irak'taki Faaliyetler

TPAO, Irak'ta hidrokarbon arama ve üretim yatırımlarına girmek için, 1994 yılından beri Irak Petrol Bakanlığı ile görüşmelerini sürdürmektedir.

Irak'ta sürmekte olan savaş ve politik belirsizlikler nedeniyle, TPAO'nun Irak'taki faaliyetlerine yönelik bir gelişme sağlanamamıştır.

TPAO; Gharraf Petrol Sahası Geliştirme Projesi, Irak-Türkiye Doğal Gaz İhraç Projesi, Gharraf Civarı Orta Ölçekli Petrol Sahası Geliştirme Projesi ve Dev Petrol Sahaları Geliştirme Projelerinde hisse alım çalışmalarını sürdürmektedir.

5) Libya'daki Faaliyetler

1980'lerden beri Libya'da faaliyet yürüten TPAO, 16.03.1995 tarihinde Mutabakat Zaptı imzalamıştır.

5 Ekim 1999 tarihinde, Libya Milli Petrol Şirketi (NOC) ile TPOC arasında NC 188 ve NC 189 Blokları ile ilgili Arama ve Üretim Paylaşımı Anlaşması (EPSA) imzalanmıştır. 22.02.2000 tarihinde onaylanarak yürürlüğe giren anlaşmaya göre; 5 yıllık arama döneminde 5 adet kuyunun kazılması ve sismik veri toplama yükümlülüğü bulunmaktadır.

Açılmış olan iki adet kuyu, "kuru kuyu" olarak tamamlanmış ve geriye kalan üç kuyunun kazılabilmesi için, 22.02.2005 tarihinde sona eren arama döneminin, 3 yıl daha uzatılması konusunda NOC'tan olumlu yanıt alınmış olup, resmi onay işlemleri devam etmektedir.

Üretim süresi 25 yıl olan projede, arama riskini azaltmak için her iki blokta Hindistan Milli Petrol Şirketi (ONGC Videsh Ltd./OVL) ile TPOC arasında TPOC hissesinin % 49'unun OVL şirketine satılması ile ilgili anlaşma, 05.06.2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Hisse satışından 7,7 milyon dolar gelir elde eden TPAO, bu projenin başlangıcından 2005 yılına kadar 21,1 milyon dolar tutarında harcama yapmıştır.

6) Suriye'deki Faaliyetler

TPAO, Türkiye-Suriye sınırındaki Suriye sahaları ile ilgili SPC tarafından verilen verileri değerlendirmiştir. Petrol potansiyeli yüksek olan Palmira ve Fırat grabenleri keşiminde yer alan, Blok-24 ile ilgili verileri incelemek üzere % 40 hissesine sahip olan IPR hissesinin, % 10'unun TPAO'ya verilmesine yönelik çalışmalarını sürdürmektedir.

9 Kasım 2005 tarihinde Şam'da TPAO ile Suriye Milli Petrol Şirketi (SPC) arasında bir mutabakat zaptı imzalanmıştır.

Buna göre, her iki tarafça uygun görülen ruhsatlarda, hidrokarbon arama ve üretim çalışmalarına yönelik projeler geliştirilmesi ve uygulanması için ortak bir şirket kurulması planlanmaktadır.

Ayrıca, TPAO/TPIC Gürcistan'da faaliyet yürütmek için Frontera Eastern Georgia Ltd. Şti. ile 30.08.2005 tarihinde 3 kuyu kesin olmak üzere 9 kuyuluk sondaj anlaşması imzalamıştır.

26.10.2005 tarihinde, Gürcistan'daki faaliyetleri yönetmek amacıyla Tiflis'te bir ofis açılmıştır.

7) Genel Müdür Transferiyle Sonuçlanan Afganistan Projesi

Afganistan'da petrol arama ve üretim faaliyetlerinde bulunmak için, TPAO ile AKP hükümeti döneminde aldığı enerji ihaleleriyle yıldızı parlayan Çalık Enerji A.Ş. arasında ilgili grubun isteği üzerine, 14 Eylül 2006 tarihinde bir "İşbirliği Anlaşması" imzalanmıştır.

16.02.2007 tarihinde ise "Gizlilik Anlaşması" imzalanmıştır.

TPAO'nun faaliyetlerine ilişkin rapor, resmi belgelerde rastlanmayan söz konusu işlemlerden kamuoyu, 31 Mayıs 2007 tarihli Sabah Gazetesi'nde yer alan haber yoluyla bilgilenmiştir.

Petrol sektöründe siyasetçi-bürokrat-iş adamı ilişkisine dayalı girişimler

Siyasi iktidar, 2006 yılının 2. yarısında boru hatları ile ilgili düzenleme yaparak, TBMM'den çıkarmıştır.

- Eylül 2006 tarihinde Samsun-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesini, ihaleye çıkılmadan Çalık Enerji-ENI Konsorsiyumuna verilmiştir.
- 14 Eylül 2006 tarihinde, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'na bağlı olan TPAO ile Çalık Enerji A.Ş. arasında Afganistan'da ortak petrol arama ve üretimi için, "İşbirliği Anlaşması" imzalanmıştır.
- 17 Ocak 2007 tarihinde, TBMM'den geçirilen 5574 Sayılı "Türk Petrol Kanunu"na (bu kanunun alanına girmemesi gerekirken), Samsun-Ceyhan Petrol Boru Hattı'nı ilgilendiren özel bir madde (geçici 2. madde) yerleştirilmiştir.
- 16 Şubat 2007 tarihinde ise TPAO ile Çalık Enerji A.Ş. arasında Afganistan'da ortak petrol arama ve üretim faaliyeti yapmaya yönelik "Gizlilik Anlaşması" imzalanmıştır.
- Mart 2007 tarihinde, Türkiye Devleti adına petrol/doğal gaz faaliyeti yürütmekle görevli kamu kurumu olan TPAO'nun Genel Müdürü, doğrudan petrol/doğal gaz faaliyetleriyle ilgili konularda faaliyet yapan Çalık Enerji A.Ş.'ye transfer olmuştur.

Genel Müdür, 02.10.1981 tarih ve 2531 Sayılı "Kamu Görevlilerinin Yapamayacakları İşler Hakkında Kanun"un 1. ve 2. maddelerine aykırı davranarak suç işlemiştir. Bu transferi onaylayan siyasi yetkililer de, bu suçun işlenmesine aracılık etmişlerdir.

Kamu Görevlerinden Ayrılanların Yapamayacakları İşler Hakkında Kanun

Kapsam :

Madde 1 - Bu Kanun, genel bütçeye dahil daire, kurum ve kuruluşlar ile katma bütçeli idarelerde, bunlara bağlı döner sermayeli kuruluşlarda, kanunla veya kanunların verdiği yetkiye dayanılarak kurulan fonlarda, belediyelerde, özel idarelerde 12 Mart 1964 gün ve 440 sayılı ve 12 Mayıs 1964 gün ve 468 sayılı Kanunlar kapsamına giren kuruluşlarda, sermayesinin yarısından fazlası ayrı ayrı veya birlikte Hazinece veya yukarıdaki daire, idare, kurum ve kuruluşlarca karşılanan yerlerde aylık, ücret veya ödenek almak suretiyle görev yapmış olanlar hakkında uygulanır.

Yasak ve Süresi :

Madde 2 - Birinci madde kapsamına giren yerlerdeki görevlerinden hangi sebeple olursa olsun ayrılanlar, ayrıldıkları tarihten önceki iki yıl içinde hizmetinde buldukları daire, idare, kurum ve kuruluşlara karşı ayrıldıkları tarihten başlayarak üç yıl süreyle, o daire, idare, kurum ve kuruluştaki görev ve faaliyet alanlarıyla ilgili konularda doğrudan doğruya veya dolaylı olarak görev ve iş alamazlar, taahhüde giremezler, komisyonculuk ve temsilcilik yapamazlar. Özel kanunlardaki yasaklayıcı hükümler saklıdır.

5.BÖLÜM

TPAO'NUN YATIRIMLARI

1. Yurtiçi Yatırımlar

Çizelge-14 : Yıllara Göre Yurtiçi Petrol/Doğal Gaz Yatırım Harcamaları					
(bin YTL)					
YATIRIMLAR	2003	2004	Değişim (%)	2005	Değişim (%)
Arama	47.046	92.465	96,5	137.030	48,2
Üretim	46.431	103.100	122,0	85.939	-16,6
Sondaj	13.287	10.443	-21,4	50.177	380,5
Diğer	475	3.807	701,5	9.466	148,6
Toplam	107.239	209.815	95,6	282.612	34,7

Kaynak: TPAO

TPAO'nun, 2003 yılında yurtiçi petrol ve doğal gaz arama ve geliştirme yatırım harcamaları toplamı 107.239 bin YTL iken, 2004 yılında bu miktar, % 96 artışla 209.815 bin YTL değerine ulaşmıştır. 2005 yılında ise 2004 yılına göre yaklaşık, % 35 artış gösteren yatırım harcamaları, 282.612 bin YTL olmuştur.

2005 yılında 2004 yılına göre, sondaj yatırımlarına ilişkin harcamalarda yaklaşık, % 400 oranına ulaşan bir artış, üretime yönelik yatırım harcamalarında ise % 17'lere ulaşan bir azalma söz konusudur.

Çizelge-15: Yurtiçi Yatırım Harcamalarının Dağılımı		
(bin YTL)		
YATIRIMLAR	2005	Pay (%)
Arama	137.030	48,5
Üretim	85.939	30,4
Sondaj	50.177	17,8
Diğer	9.466	3,3
Toplam	282.612	100,0

Kaynak: TPAO

TPAO 2005 yılında, yurtiçinde toplam 282,6 milyon YTL tutarında yatırım harcaması gerçekleştirmiş olup, bunun yaklaşık yarısı (% 48,5) arama, % 30,4'ü üretim, % 18'i sondaj ve % 3'ü ise diğer harcamalardan oluşmaktadır.

TPAO'nun, 2005 yılında yurtdışında arama faaliyetlerine yönelmesi olumlu bir gelişme olmakla birlikte, sondaj çalışmalarına ilişkin yatırımlara ayrılan kaynakların düşük olması, aynı zamanda arama faaliyetlerinin yetersizliğini göstermektedir.

2) Yurtdışı Yatırımlar

Çizelge-16 : Yurtdışı Arama ve Geliştirme Yatırım Harcamaları		
(bin \$)		
ÜLKELER/PROJELER	2005 Yılı Harcamaları	Kümülatif Transferler
AZERBAYCAN	545.039	2.104.751
<i>ACG (TPAO)+ SOCAR Payı</i>	<i>357.308</i>	<i>1.441.000</i>
<i>Şah Deniz Projesi</i>	<i>82.170</i>	<i>256.350</i>
<i>SPC Projesi</i>	<i>25.380</i>	<i>91.033</i>
<i>Alov Projesi</i>	<i>118</i>	<i>22.941</i>
<i>Kürdaşı Projesi</i>	<i>18</i>	<i>17.302</i>
<i>BTC Projesi</i>	<i>79.358</i>	<i>270.930</i>
<i>Baku Ofisleri</i>	<i>687</i>	<i>4.195</i>
KAZAKİSTAN	-	287.673
CEZAYİR	-	25.549
TÜRKMENİSTAN	60	4.417
LİBYA	8.595	22.026
GÜRCİSTAN	107	107
TOPLAM	553.801	2.444.523

Kaynak: TPAO

TPAO, 1993 yılından itibaren yurtdışında faaliyet göstermeye başlamıştır.

1993-2005 döneminde, yurtdışındaki arama ve geliştirme faaliyetlerine ilişkin olarak toplam (kümülatif) 2.444,5 milyon dolar yatırım harcaması yapmıştır.

Söz konusu yurtdışı transferlerinin, % 86'sı Azerbaycan'daki projelere, yaklaşık % 12'si Kazakistan'daki projelere aktarılmıştır.

TPAO 2005 yılında, yaklaşık % 98'i Azerbaycan'daki projelere ait olmak üzere toplam 554 milyon dolar yatırım harcaması gerçekleştirmiştir.

Her iki çizelgede de görüldüğü gibi, TPAO'nun 2005 yılında gerçekleştirdiği yatırım harcamaları, aynı yıldaki yurtdışı transferlerinin ancak yarısı kadar olmuştur.

TPAO'nun yurtiçi arama ve üretim faaliyetlerine öncelik vermesi, ülkemizin petrol/doğal gaz kaynaklarındaki ithalata bağımlılığının azaltılması için, önem taşımaktadır.

6.BÖLÜM

TPAO'DA İSTİHDAM DURUMU

TPAO'da çalışanların tamamı, 4857 Sayılı İş Yasası'na tabi işçi statüsünde personel olup, bunlardan; yönetim kademelerinde bulunan ve imzalanan toplu iş sözleşmeleri (TİS) ile toplu sözleşmelerin kapsamı dışında tutulan personele “Kapsam Dışı Personel”, ücret ve çalışma koşulları toplu sözleşme ile belirlenen personele “Kapsam İçi Personel” denilmektedir.

TPAO'da; kadrolu personelin yanı sıra, bütçe kanunları ve KİT Genel Yatırım ve Finansman kararlameleri gereği, Hazine Müsteşarlığı'nın uygun görüşü ve Devlet Personel Başkanlığı'nın izni ile “Geçici İşçi” çalıştırılmaktadır.

Ayrıca, 2003 yılı sonuna kadar Hazine Müsteşarlığı'nın izni ile taşeron (müteahhit) personeli çalıştırılmış ancak, 2003/5595 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile bunlar, geçici işçi olarak işe alınmış ve taşeron personeli istihdamına da son verilmiştir.

Diğer yandan TPAO, belirtilen çalışanların dışında, merkezi yurtdışında bulunan bağlı ortaklığı TPIC ile yaptığı 24.08.1998 tarihli TPIC Ankara Şubesinin Faaliyetlerine İlişkin Protokole dayanarak, 01.01.1998 tarihinden beri asli ve sürekli işlerinde TPIC personeli istihdam etmektedir.

TPAO, TPIC'de çalıştırdığı personelin ücreti üzerinden TPIC'e % 10 tutarında komisyon ödemektedir.

Çizelge-17 : Yıllara Göre Bölgelerdeki İstihdam Durumu						(kişi)
YILLAR	Genel Müdürlük	Batman	Adıyaman	Trakya	TOPLAM	
2005	1.134	1.587	907	412	4.040	
2006	1.462	1.957	893	394	4.706	
2007	1.437	2.016	921	454	4.828	

Kaynak: TPAO

TPAO'da 2005 yılında, toplam 4.040 kişi çalışırken, bu sayı 2006 yılında % 16,5 artışla 4.706 kişi olmuştur. Son yıllarda arama, sondaj ve üretim faaliyetlerinde görece gelişmeler olmasına rağmen 2007 yılında çalışan sayısı, ancak % 2,6'lık bir artış göstererek, 4.828 kişiye ulaşmıştır.

Çalışan personelin bölgelere göre dağılımı incelendiğinde; 2007 yılında toplam 4.828 kişi olan personelin; % 41,8'i arama ve üretim faaliyetlerinin yoğunlukta olduğu Batman bölgesinde, % 29,8'i Genel Müdürlükte (Ankara'da), % 19'u Adıyaman bölgesinde ve % 9,4'ü Trakya bölgesinde çalışmaktadır.

Çizelge-18 : Çalışanların Statüsüne Göre Dağılımı					
					(kişi)
Statü	Genel Müdürlük	Batman	Adıyaman	Trakya	TOPLAM
Kapsam Dışı	741	175	109	99	1.124
Kapsam İçi	444	1.265	558	353	2.620
Geçici İşçi	252	576	254	2	1.084
Toplam	1.437	2.016	921	454	4.828

Kaynak: TPAO (15.05.2007)

TPAO'da 15.05.2007 tarihi itibarıyla, 1.124 kişi kapsam dışı, 2.620 kişi kapsam içi, 1.084 kişi geçici işçi olmak üzere toplam 4.828 kişi çalışmaktadır.

Çalışanların, yarıdan fazlasını (% 54,3'ü) kapsam içi, % 23,3'ünü kapsam dışı ve % 22,4'ünü ise geçici işçi statüsünde çalışanlar oluşturmaktadır.

- Kapsam dışı personelin ücretleri, 527 Sayılı KHK'nın 31. maddesi gereği Yüksek Planlama Kurulu (YPK) kararları ile belirlenmekte, ücret dışındaki konularda ise 399 Sayılı KHK'nın geçici 9. maddesi gereği, İş Yasası hükümleri uygulanmaktadır.

399 Sayılı KHK'nın geçici 9. maddesinde; kapsam dışı personel hakkında, "yeni bir düzenleme yapıncaya kadar 233 Sayılı KHK'nın yürürlüğe girdiği tarihten önce tabi oldukları İş Kanunu hükümleri uygulanır" hükmü yer almaktadır.

Söz konusu geçici maddede öngörülen düzenleme yapılmadığından, 399 Sayılı KHK'nın yürürlüğe girdiği 22.11.1990 tarihinden beri, 233 Sayılı KHK'nın yürürlüğe girdiği tarihte mevcut olan kapsam dışı personel için, getirilmiş geçici 9. madde hükmünün uygulanmasına devam edilmektedir.

Kapsam Dışı Personel Yönetmeliği'nin 31. maddesi gereği, emeklilik hakkını kazan-

mış olmak koşulu ile 55 yaşını dolduran kadınlar ve 60 yaşını dolduran erkeklerin iş akitleri feshedilmektedir.

- Kapsam içi işçilerin başlangıç ücretleri, Kapsam İçi Personel Ücret Yönetmeliği'ne göre belirlenmekte ve bunun üzerine TİS uygulanmaktadır. Toplu İş Sözleşmesi, TPAO'nun üyesi olduğu Kamu İşletmeleri İşverenleri Sendikası (KAMU-İŞ) ile Türkiye Petrol, Kimya, Lastik İşçileri Sendikası (PETROL-İŞ) arasında imzalanmaktadır.

TPAO Yönetim Kurulu'nun; 04.10.2002 tarih ve 1409/8 Sayılı kararı gereği, emekliliğe hak kazanmış kapsam içi işçiler ile 19.08.2003 tarih ve 1438/13 Sayılı kararı gereği işe yoğunlaşması azalan ve yeterli verim alınamayan, bu nedenle hizmetine ihtiyaç duyulmayan 52 yaş ve üzerindeki kapsam içi işçilerin, iş akitlerinin feshedilmesine ilişkin uygulama (yargı kararına rağmen) devam etmektedir.

Son yıllarda, bu uygulama ve çalışanların TPAO'dan sektördeki özel şirketlere transfer olması, teknik eleman eksikliğine yol açmaktadır. TPAO'nun faaliyetlerini sağlıklı yürütebilmesi açısından, yaşanan kalifiye/teknik eleman sıkıntısının giderilmesi gerekmektedir.

Mevzuata Aykırı Personel İstihdamı Uygulaması

TPAO'nun merkezi yurtdışında olan bağlı ortaklığı TPIC ile 24.08.1998 tarihli TPIC Ankara Şubesi'nin Faaliyetlerine İlişkin Protokole dayanarak asli ve sürekli işlerinde TPIC personeli istihdam ettiği belirtilmişti.

Bu uygulama, 4857 Sayılı İş Yasasına ve kamu kurumlarının açıktan işçi alımlarında uymaları gereken mevzuat hükümlerine, aykırılık oluşturmaktadır.

Başbakanlık Teftiş Kurulu ve Yüksek Denetleme Kurulu denetim raporlarında; % 10 oranında komisyon ödenip ödenmemesine bağlı olmaksızın, ilgili protokol hükmünün muvazaa içeren bir hüküm olduğu ve gerçekte TPAO'nun geçici değil, asli ve sürekli işlerinde devamlı olarak, TPIC personeli adı altında personel istihdam ettiği vurgulanarak, bu uygulamaya son verilmesi belirtilmektedir.

Ayrıca, yapılan incelemede söz konusu personelin, TPIC kadrosunda görünse de, bizzat TPAO tarafından işe alındıkları görülmüştür.

İlgili personel ile TPAO arasında; TPAO'nun ileri sürdüğü gibi, belirli bir iş veya proje ile süreli ve belirli unvan/niteliklerle sınırlı geçici bir iş ilişkisi bulunmamaktadır. TPAO'nun birçok biriminde farklı unvanlarda personelin, sürekli olarak ve doğrudan TPAO tarafından işe alınarak, ücret ve mali hakları bakımından da bunlara, TPAO personeli gibi uygulama yapıldığı tespit edilmiştir.

Bu uygulama; ticari esaslar ve işletmecilik gereklerine göre faaliyet yürütmek olan TPIC'in amaçları ile bağdaşmamaktadır.

KİT personel rejimini düzenleyen 399 Sayılı KHK'nın 3. maddesine göre; KİT'lerde memur, sözleşmeli personel ve işçi istihdam edilebilir. 399 Sayılı KHK'nın geçici 9. maddesi gereği TPAO'da, memur ve sözleşmeli personel istihdam edilmekte ve personelin tamamı, İş Yasası'na göre çalışmaktadır. 399 Sayılı KHK'da bunun dışında bir istihdam şekli öngörülmemektedir.

20.07.1983 tarih ve 18110 Sayılı R.G.'de yayımlanarak, yürürlüğe giren Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Daimi Kadrolarına İlk Defa İşçi Olarak Alınacaklar Hakkında Sınav Yönetmeliği ve bu Yönetmeliğin Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Tebliğine göre, açıktan işçi alımında sınav yapılması gerekmektedir.

Dolayısıyla bu uygulama; TPAO ile TPIC'deki bu çalışanlar arasındaki iş ilişkisinin, bir iş sözleşmesine dayalı olmaması ve işçi istihdamı dışında özel bir istihdam türü olması yönü ile 4857 Sayılı İş Yasası'na, izin alınmaması ve sınav yapılmaması yönü ile de KİT Genel Yatırım ve Finansman Kararnameleri ve Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Daimi Kadrolarına İlk Defa İşçi Olarak Alınacaklar Hakkında Sınav Yönetmeliği hükümlerine, aykırılık oluşturmaktadır.

Söz konusu uygulama, çalışanlar arasında da ücret dengesizliği, mevcut kurallar dışında çalışma biçimi nedenleriyle, huzursuzluk yaratarak, çalışma barışını da zedelemektedir.

Yurtdışı İştirak ve Bürolarda Çalışanlara Yönelik bir standart bulunmamaktadır.

TPAO'nun yurtdışı bürolarında çalışanların, ücretleri ve konut kullanımlarıyla ilgili bir standart bulunmamakta ve konuyla ilgili düzenleme ise genel müdür oluruyla yapılmaktadır.

Söz konusu çalışanlara, Türkiye'deki ücretlerin yanı sıra, yurtdışı görevlendirme karşılığı dolar cinsinden ek ücretler ödenmekte ve konut tahsis veya kira bedeli ödemesi yapılmaktadır. YDK'nın, bu konudaki uyarıları göz önüne alınarak, hazırlanan "Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'nın (TPAO) Yurtdışında Sürekli Olarak Görevlendireceği Personel Hakkında Yönetmelik", Yönetim Kurulunun 29.5.2004 tarih ve 1456/10 Sayılı kararı ile yürürlüğe konmuştur.

Yürürlüğe konulan Yönetmeliğin 2. maddesinde; KazakTürkMunay dahil, TPAO'nun yurtdışı ofis, şube ve temsilcilikleri ile yurtdışında kurduğu, ortak olduğu veya iştirak ettiği tüm şirketlerinde personel görevlendirilmesini, kapsadığı belirtilmektedir.

Ancak, aynı yönetmeliğin 7. maddesinde sadece TPAO ile TPIC veya TPOC arasında yapılacak sözleşmelerden söz edilmekte, 8. maddesinde ise yine sadece Azerbaycan, Libya ve Türkmenistan'da görevlendirilecek personele yapılacak ek ödemenin düzenlendiği ancak, KazakTürkMunay, TPIC, TPOC veya diğer bir iştirakte görevlendirilecek personele ek ödeme yapılıp yapılmayacağı, konut kirası ödenip ödenmeyeceği ve söz konusu şirketlerce görevli personele bir ödeme yapılması durumunda ne gibi bir işlem yapılacağına ilişkin konular, düzenlenmemiştir.

Dolayısıyla geçmişte olduğu gibi buralarda görevli olan personele, Genel Müdür oluru ile ödeme yapılması uygulamasına, yönetmeliğe aykırı olmasına rağmen devam edilmiştir.

Söz konusu uygulama hatalarının önlenmesi amacıyla; 22.6.2005 tarih ve 1486/7 Sayılı Yönetim Kurulu kararıyla, "Yurtdışında Gönderilecek Personele İlişkin Yönetmelik" adı ile tek bir yönetmelik düzenlenerek yürürlüğe girmiştir.

Yeni düzenlemede; yurtdışında sürekli görevli olarak bulunan personele ödenecek ücretler ile konut kirası vb. aynı ve nakdi ödemelerin Yönetim Kurulu kararı ile düzenlenmesi öngörülmüştür.

Yurtdışında sürekli görev yapacak personele yapılacak ödemeler konusunda keyfi uygulamaların önlenmesi için, ilgili yönetmeliğe uyularak, kuruluşun zarara uğratılmamasına özen gösterilmesi gerekmektedir.

TPAO'da, gerek yurtiçinde gerekse yurtdışında çalışanlar arasındaki ücret dengesizliklerinin derinleşmesi, kurumsal işleyişi ve çalışma barışını zedeleyen bir sorun alanı oluşturmaktadır.

Söz konusu sorunların, çalışanların ve sendikamız Petrol-İş'in de görüşleri alınarak hızla çözülmesi için, gereken adımlar atılmalıdır.

7.BÖLÜM

TPAO'NUN PAZARLAMA FAALİYETLERİ VE MALİ DURUMU

1) PAZARLAMA FAALİYETLERİ: Esas ürünler olan ham petrol ve doğal gaz satışları ile hizmet satışlarından oluşmaktadır.

Hizmet satışı; TPAO'nun, yurtiçinde faaliyette bulunan diğer ham petrol üreticisi şirketlere verdiği sismik, sondaj, kuyu tamamlama ve nakliye hizmetlerine karşılık aldığı parasal bedelleri içermektedir.

a) Ham petrol satışında izlenen yöntem

TPAO, kendi ürettiği ve yurtiçinde üretim yapan diğer petrol şirketlerinden satın aldığı ham petrolü, Tüpraş'a satmaktadır.

TPAO, kendi ürettiği ham petrolün Tüpraş Rafinerilerinde kullanılmayacağı ve BOTAŞ boru hattına da pompalayamayacağı kadar düşük graviteli olması nedeniyle, satın aldığı yüksek graviteli ham petrolü, kendi üretimi ile karıştırarak gravitesini yükseltmeye çalışmaktadır.

Bu amaçla TPAO; yurtiçi üretici firmalar olan PEMI, AMITY ve MADISON firmalarının devlet hissesi dahil tüm üretimlerini, PERENCO şirketinin de devlet hissesi miktarını satın almaktadır.

Bu alımların yetersiz kalması durumunda ise, gravitesi yüksek olan ve normal koşullarda doğrudan Dört Yol'da pompalanarak, satışı yapılan Diyarbakır ham petrolü, Batman'a ters pompalanmak suretiyle düşük graviteli ham petrol üretimi ile harmanlanmaktadır.

Diğer yandan, Batman Bölge Müdürlüğü'nün, Merkez ve Nusaybin Bölgelerindeki üretim sahalarında üretilip su ve dip tortusundan ayrıştırılan (Batı Raman sahasında tuz ayırma işlemi de yapılmaktadır) ham petrolün, bir kısmı boru hatları ile doğrudan, bir kısmı da kiralanan tankerlerle önce Batman Raman AP-2 istasyonuna taşınmaktadır. Sonra buradan boru hattına verilip, Batman'daki BOTAŞ tanklarına pompalanmaktadır.

Sahalardan gönderilen ham petrol, BOTAŞ tanklarında hafif ham petrol ile karıştırılıp dinlendirildikten ve tekrar su ayrışması yapıldıktan sonra numune alınarak, Tüpraş Laboratuvarında su ve tuz oranı, gravite ve dip tortu gibi petrol özellikleri belirlendikten sonra, Tüpraş rafinerisine satılmaktadır.

TPAO ile Tüpraş arasında yapılan yerli ham petrol satış anlaşmasına göre, Tüpraş'a teslim edilecek ham petrolün su ve dip tortu oranının % 1'i, tuz oranının da 100 lb/1000 varili aşmaması gerekmektedir.

Ancak, söz konusu limitlerin sağlanmasındaki sıkıntılar nedeniyle, TPAO ile Tüpraş arasında uzun süre sorunlar yaşanmıştır.

Ham petrol satış fiyatları, 5015 Sayılı Petrol Piyasası Yasasına (PPY) göre tespit edilmektedir.

Bu yasanın 10. maddesi; "Petrol alım satımında fiyatlar en yakın erişilebilir dünya serbest piyasa koşullarına göre oluşur. Yerli ham petrol için teslim yeri olan en yakın liman veya rafineride teşekkül eden piyasa fiyatı kabul edilir," hükmünü taşımaktadır.

Piyasa fiyatının oluşumu; ham petrol alış fiyatlarında olduğu gibi satış fiyatları da, gravite değerlerine göre emsal alınan yabancı ham petrol fiyatlarına, nakliye ve sigorta bedellerinin eklenmesiyle belirlenmektedir.

Diğer yandan, TPAO 6326 Sayılı Petrol Kanunu'nun 78. ve 79. maddeleri ve Petrol Tüzüğü'nün ilgili hükümleri gereği ürettiği ham petrol ve doğal gazın, 1/8'ini (%12,5) aynı olarak veya kuyu başı fiyatına göre bedelini, nakden Devlet Hissesi olarak ödemekle yükümlüdür.

PİGM tarafından TPAO'dan bu yükümlülüğünü nakden yerine getirilmesi istendiğinde; Devlet Hissesine karşılık gelen ham petrol, belirlenen kuyu başı fiyatı ile satın alınıyormuş gibi kayıtlara alınmaktadır. Ayrıca, ham petrol alımı yapılan firmalara ait devlet hissesi bedelleri de firmalardan kesilerek, TPAO tarafından ödenmektedir. TPAO bu işlemi, devlet adına yürütmektedir.

Ancak, 2004 yılına kadar Bütçe Yasalarında, TPAO'nun mal ve hizmet satışlarına ilişkin gayri safi hasılatının, % 10'unun genel bütçeye aktarılmasına ilişkin hükümler bulunmakta idi.

Bu durum, TPAO'nun karlılığını etkileyen önemli bir faktör olmuştur.

Oysa TPAO tarafından kar amacı gütmeyen alının; diğer petrol şirketlerinin ürettiği ham petrolün alınıp satılması ile devlet adına satışı yapılan devlet hissesi (doğal gaz ve ham petrol) bedellerinin gayri safi hasılatından düşürülmesi ve kalan üzerinden % 10 ödenmesi gerekmektedir.

Uygulamada ise gayri safi hasılanın tümü üzerinden, % 10 kesilerek bütçeye aktarılmaktadır.

Bu haksız uygulamayı Anayasa Mahkemesi; 22.01.2004 tarih ve 2004/4 Sayılı kararı ile; 2003 Mali Yılı Bütçe Yasasının konuyla ilgili 35. maddesinin “a” fıkrasını iptal ederek önlemiştir.

Anayasa Mahkemesinin kararında; “2003 Mali Yılı Bütçe Kanununun 35. maddesinin (a) fıkrası, diğer kanunlarla yapılması gereken değişiklikler bütçe ile yapıldığı için, Anayasanın 87. ve 88. maddelerine; bu değişiklikler bütçe ilgili olmadığı için Anayasanın 161. maddesine; vergi niteliğinde bir düzenlemeyi bütçe dışındaki kanunlarla yapması gerekirken bütçe kanunu ile yaptığı için, Anayasanın 73. maddesine; Anayasa Mahkemesinin iptal kararına rağmen yapılmış bir düzenleme olduğu için, Anayasanın 153/son maddesine ...” aykırı bularak iptal etmiştir.

Böylece 21.09.2004 tarih ve 5234 Sayılı Yasayla söz konusu hüküm, TPAO'nun mal ve hizmet satışları (Devlet Hissesi karşılığı olup, yurtiçinde ürettiği ve/veya alıp satıldığı ham petrol ve doğal gaza ait hasılat hariç) gayri safi hasılatının % 10'u şeklinde değiştirilmiştir.

5277 Sayılı 2005 Mali Yılı Bütçe Yasasında bu yönde uygulama yapılmıştır.

Firmalardan alımı yapılan ham petrolün fiyatı; gravite değerine göre Arap Medium ve Mısır Ras Gharip ham petrol fiyatları baz alınarak, Petrol Piyasası Yasası çerçevesinde saptanmaktadır.

b) Doğal Gaz Satışında İzlenen Yöntem

TPAO, 4646 Sayılı Doğal Gaz Piyasası Yasası çerçevesinde, 23.05.2003 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu'ndan (EPDK) 30 yıl süreli toptan satış lisansı almıştır.

TPAO, ürettiği doğal gazın satışını iki şekilde yapmaktadır.

- TPAO'nun geçmişten beri uyguladığı yani sözleşme yaptığı sanayi kuruluşlarına, inşa ettiği boru hatları ile doğrudan yaptığı satışlar, birinci satış yöntemidir.

TPAO'nun doğal gaz satışlarının büyük bir kısmı, bu çerçevede sözleşme imzalamış olan yaklaşık 92 firmaya yapılmıştır.

- EPDK, 09.03.2004 tarih ve 303/30 Sayılı kararı ile; Doğal Gaz Dağıtım lisansı na sahip ve bir dağıtım bölgesinde yapılan ihaleyi kazanan şirketin bulunması durumunda, doğal gaz üreticisi kuruluşların (TPAO veya diğer üretici şirketler), ürettiği doğal gazı doğrudan tüketicilere satamayacağına ilişkin düzenleme yapmıştır.

TPAO, bu düzenleme sonucu orlu Bölgesinde ürettiği doğal gazı, bu bölgede EPDK tarafından açılan ihaleyi kazanan orlu Doğal Gaz Dağıtım A.ř. ile yaptığı 08.09.2004 tarihli sözleşme uyarınca, bu şirkete satmaya başlamıştır.

TPAO, doğal gaz üretimi gerçekleştirdiği diğer bölgelerde de doğal gaz dağıtım şirketlerinin belirlenmesi halinde, ürettiği doğal gazı ilgili dağıtım şirketlerine satacaktır.

Akçakoca bölgesinde üretilen doğal gaz, AKSA Enerji şirketine BOTAş'ın doğal gaz satış fiyatından yaklaşık, % 7,5 daha düşük bedelle 3 yıllığına verilecektir. Aynı zamanda ilk defa bir özel şirket, BOTAş iletim hattını da kullanacaktır. (Dünya Gazetesi 21.05.2007)

Söz konusu düzenleme ile gerek doğal gaz üreticisi şirketler (TPAO gibi) gerekse BOTAş, doğal gazın tüketicilere satışında devreden çıkartılmaktadır.

Doğal gaz satış fiyatları, 4646 Sayılı Doğal Gaz Piyasası Yasası doğrultusunda BOTAş'ın belirlediği fiyat esas alınarak, satılan doğal gazın kalori değerine göre hesaplanmaktadır.

Satış fiyatının yıl içindeki değişimi de BOTAŞ tarifesine bağlı bulunmaktadır. TPAO'nun 2005 yılında sattığı ham petrolün, % 78'i, doğal gazın ise tamamı kendi üretimidir.

2) MALİ DURUM

a) Konsolide Bilanço

Çizelge-19 : 31 Aralık 2004-2005 Tarihleri İtibariyle Özet Bilanço				
GÖSTERGELER	2005		2004	
	Bin YTL	Milyon \$	Bin YTL	Milyon \$
DÖNEN VARLIKLAR	939.381	700	780.510	582
Hazır Değerler	490.855	365	154.255	115
Alacaklar	267.032	199	508.401	379
Stoklar	181.494	135	117.854	88
DURAN VARLIKLAR	1.904.865	1.420	1.471.417	1.097
AKTİFLER TOPLAMI	2.844.246	2.120	2.251.927	1.679
KISA VADELİ BORÇLAR	412.435	307	184.648	138
UZUN VADELİ BORÇLAR	505.845	377	365.848	273
ÖZ SERMAYE	1.925.966	1.436	1.701.431	1.268
PASİF TOPLAMI	2.844.246	2.120	2.251.927	1.679

Kaynak: TPAO (15.05.2007)

TPAO'nun 2004 yılında 1.679 milyon dolar değerinde olan aktiflerinin toplamı, 2005 yılında 441 milyon dolar tutarındaki artışla, 2.120 milyon dolar değerine ulaşmıştır.

Önceki yıla göre, % 20,3 artış göstererek 700 milyon dolara ulaşan dönen varlıklar, aktifler toplamının, % 33'ünü oluşturmaktadır.

Yıl sonu kalıntısı 365 milyon dolar olan Hazır Değerler ise, dönen varlıkların yarısından fazla bir değere sahiptir (% 52,2'si).

Kullanılan toplam yabancı kaynak tutarındaki artışın (% 66,4) etkisiyle, 2005 yılı bilançosunun pasif toplamı, 2.120 milyon dolar yükselmiştir.

TPAO'nun 2005 yılında yararlandığı kısa vadeli yabancı kaynaklar, 2004 yılına göre % 122,5 oranında artarak, 307 milyon dolar düzeyine çıkmıştır.

Uzun vadeli borçlardaki artış oranı ise % 38,1 olarak gerçekleşmiştir.

2005 yılı sonunda öz kaynaklar toplamı, önceki yıla göre % 13,2 artmış ve 1.436 milyon dolar düzeyine ulaşmıştır.

TPAO toplam varlıklarının, % 32,3'ünü yabancı kaynaklarla (borçlanarak) finanse etmektedir. Bu oranın yükselmesi, yurtdışında yürüttüğü projelerin finansmanı için, yıl içinde kullandığı uzun vadeli kredilerden kaynaklanmaktadır.

Çizelge-20 : 31 Aralık 2004-2005 Tarihleri İtibariyle Özet Gelir Tablosu				
GÖSTERGELER	2005		2004	
	Bin YTL	Milyon \$	Bin YTL	Milyon \$
BRÜT SATIŞLAR	1.460.405	1.088	1.119.648	834
Satışlardan İndirimler	64.219	48	67.192	50
NET SATIŞLAR	1.396.186	1.040	1.052.456	784
Satışların Maliyeti	904.850	674	605.935	452
BRÜT SATIŞ KÂRI/ZARARI	491.336	366	446.521	333
Faaliyet Giderleri	219.279	163	288.743	215
ESAS FAALİYET KÂRI/ZARARI	272.057	203	157.778	118
DÖNEM KÂRI/ZARARI	265.642	198	441.208	329
Vergi ve Yasal Yükümlülükler	112.891	84	5.763	4
DÖNEM NET KÂRI	152.751	114	435.446	325

Kaynak: TPAO (15.05.2007)

TPAO 2005 yılı brüt satış hasılatının, büyük bir bölümünü (% 80'den fazlasını) ham petrol satış gelirlerinden elde etmiştir.

2005 yılı brüt satış hasılatı, önceki yıla göre % 30,5 oranında artarak, 1.460 milyon YTL'ye ulaşmıştır.

Benzer biçimde, 2004 yılından daha fazla doğal gaz satılmasının etkisiyle, brüt satış karı, 2005 yılında % 9,9 artışla 491,3 milyon YTL olmuştur.

2005 yılında; araştırma ve geliştirme giderlerinde önceki yıla göre % 48,6, pazarlama satış ve giderlerinde % 70,2 oranında düşüş olurken, genel yönetim giderlerinde ise % 14,3 oranında artış gerçekleşmiştir.

Söz konusu giderlerin azalmasının etkisiyle esas faaliyet karı, % 72,1 artış göstererek, 272 milyon YTL düzeyine çıkmıştır.

Esas faaliyetlerin dışındaki diğer faaliyetlere ait gelir ve giderler, olağan dışı gelir ve giderlerin önemli oranlarda azalmasının sonucunda dönem karı, yaklaşık % 40 oranında düşmüştür (266 milyon YTL).

TPAO 2005 yılında;

- 1.460 milyon YTL (1.088 milyon dolar) brüt satış (ciro), gerçekleştirmiştir. Bunun, % 80'i ham petrol, % 17,5-18'i doğal gaz ve % 1,5-2'si hizmet satışlarından sağlanmıştır.

Satış hasılatlarındaki artış, ham petrol fiyatlarından kaynaklanmaktadır.

- Önceki yıla göre, % 32,6 oranında artış gösteren net satış hasılatı, 2005 yılında 1.396 milyon YTL (1.040 milyon dolar) düzeyine çıkmıştır.
- 2004 yılında 289 milyon YTL (215 milyon dolar) olan faaliyet giderlerinin, % 24,2 oranında azalmasının etkisiyle esas faaliyet karı, 2005 yılında, % 72 artarak 272 milyon YTL'ye (203 milyon dolar) ulaşmıştır.
- TPAO'nun 2004 yılından ertelenen vergi tutarı, 37,7 milyon dolar olup, 2005 yılı dönem karından ödeyeceği vergi tutarı ise 46,6 milyon dolar (62,5 milyon YTL) olarak gerçekleşmiştir.
- Toplam 113 milyon YTL (84 milyon dolar) olan bu tutarın, dönem karından indirilmesi sonucu dönem net karı, 15,3 milyon YTL (114 milyon dolar) olarak gerçekleşmiştir.

8.BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Doğada bulunan ve kompleks bir hidrokarbon bileşiği olan petrol, uzun jeolojik süreçlerde karmaşık fiziksel ve kimyasal işlemler sonucunda oluşmaktadır.

Petrol; nehir, göl ve deniz halinde bulunmamaktadır. Üzeri geçirimsiz kayalarla ve milyonlarca çatlaklardan sızıntılar halinde geçerek gelmektedir.

Petrol kaynakları açısından zengin olan Irak, Suriye ve İran gibi sınır komşularımız olan ülkelerde daha sakin geçen jeolojik süreç, buralarda aynı rezervuarlarda sığ ve parçalanmamış kapanların oluşmasına yol açmıştır.

Ülkemiz ise daha fazla jeolojik olayların oluşması nedeniyle, bu ülkelerde olduğu gibi büyük ölçekte, ekonomik petrol sahaları bulunmamaktadır.

Ancak, ülkemizde başta denizler olmak üzere yeterli düzeyde petrol/doğal gaz arama faaliyeti gerçekleştirilememiştir.

Kolay üretilebilir olması, taşınabilmesi ve işlenebilmesi açısından dünya ham petrol talebinin, % 90'ı gravitesi yüksek/hafif ve orta ham petrol ile karşılanmaktadır.

Bu kaliteyi içeren ham petrol, dünya petrol kaynaklarının ancak % 25'ini oluşturmaktadır.

Geçmişte ve günümüzde yapılan savaşlar da, daha kıt olan bu tür kaynaklara ulaşmak ve bunları kontrol etmek için yapılmaktadır.

Türkiye'de bulunan petrol sahalarının önemli bir bölümü, ağır petrol içermektedir.

Diğer yandan, 19. yüzyılda ticari olarak kullanılmaya başlanmasıyla petrol, servet ve sermaye birikim kaynağı olarak stratejik ürün niteliği kazanmış ve uluslararası siyaseti de belirleyen bir konuma gelmiştir.

Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında ham petrol talep ve tüketim trendleri, ülkelerin ekonomik gelişmelerinde rol oynayan önemli göstergeler haline gelmiştir.

Ayrıca, kolay vergilendirilebilir bir ürün olarak görüldüğünden ülkeler, ham petrol ve petrol ürünlerine konulan vergiler yoluyla, önemli tutarlarda gelir elde edebilmektedirler.

1960 yılında OPEC'in kurulması ile petrol, ülkelerin ulusal politikalarını belirleyen önemli bir araç olmuştur.

OPEC'in varlığı aynı zamanda, uzun yıllar Ortadoğu Bölgesi'nde hiçbir sınırlama ile karşılaşmadan faaliyetlerini yürüten uluslararası petrol şirketlerinin de hakimiyetlerinin kırılmasına yol açmıştır.

Ham petrol/doğal gaz tüketiminin her yıl giderek artması, dünya ham petrol talebinin de hızla yükselmesine yol açtığından dünya ülkeleri, özellikle Körfez Krizi ile birlikte yeni petrol kaynakları arayışına yönelmişlerdir.

Ayrıca, Sovyetler Birliği'nin çözülmesiyle, Hazar Bölgesi'ndeki petrol/doğal gaz sahaları dünya piyasalarına açılmış olup, bu bölgeler uluslararası dev petrol şirketlerinin ilgi odağı haline gelmiştir.

Türkiye'de ise petrol sektörünün önemi, ancak Cumhuriyetin kuruluşunu izleyen dönemde kavranmıştır.

1926 yılından itibaren, bir yandan yasal alt yapının düzenlenmesi çalışmalarına diğer yandan da petrol arama faaliyetlerine yönelinmiştir.

- 1926 yılında, 792 Sayılı Petrol Kanunu çıkartılarak, devlete petrol arama yetkisi verilmiştir. Ancak, bu Yasa'da arama ve işletme faaliyetlerine ilişkin konular hükme bağlanmadığı gibi, ham petrolün taşınması ve rafinajı konuları ise dikkate alınmamıştır.

- 20.05.1933 tarihinde, 2189 Sayılı "Altın ve Petrol Arama ve İşletme İdareleri Teşkiline Dair Yasa"ya dayanarak, petrol sektöründe ilk organizasyon olan, "Petrol Arama ve İşletme Dairesi" kurulmuştur.

- 22.6.1935 tarihinde, 2804 Sayılı Yasayla Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü (MTA) kurularak, 1933 yılında kurulan idare kaldırılıp devlet adına arama ve sondaj faaliyetlerini yürütme görevi MTA Enstitüsü'ne devredilmiştir.

- 1934-1954 döneminde, ağırlıklı olarak Trakya ve Güney Doğu Anadolu bölgesinde olmak üzere toplam 95 adet kuyu sondajı yapılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda 1940 yılında Raman ve 1947 yılında Garzan petrol sahaları keşfedilmiştir.

- 1953 yılında, Batman Rafinerisi kurulmuş ve Türkiye'de bu rafineride üretilen ürünler yoluyla 1956 yılında 8 milyon dolarlık döviz tasarrufu sağlamıştır.

- 07.03.1954 tarihinde, yürürlüğe giren 6326 Sayılı Petrol Kanunu ile Türkiye'deki petrol sektörüne ilişkin tüm faaliyetlerin yasal çerçevesi düzenlenmiştir.

- 10.12.1954 tarihinde, 6327 Sayılı yasaya dayanarak TPAO kurulmuştur. Petrol/doğal gaz sektöründeki faaliyetlerin devlet adına yürütülmesi görevi TPAO'ya devredilmiştir.

- TPAO, kuruluş yasasındaki hükme dayanarak, zamanla ham petrol rafinajı, taşıma, pazarlama, petrokimya ve gübre sanayi alanlarında faaliyet yürüten şirketler kurularak, öngörülen dikey entegre yapıyı dünyadaki uygulamalar paralelinde gerçekleştirmiştir.

Bu anlamda; POAŞ, DİTAŞ, TÜPRAŞ, BOTAŞ, İGSAŞ, İPRAGAZ ve PETKİM, TPAO'nun bağlı ortaklıkları olarak faaliyetlerini 1980'li yıllara kadar sürdürmüşlerdir.

- 1955-1968 döneminde, 7 ham petrol üretim sahası keşfedilmiştir. 23 arama tespit ve 44 üretim kuyusu olmak üzere toplam 67 kuyu sondajı gerçekleştirilmiştir.

1955 yılında 178.596 varil/yıl olan ham petrol üretimimiz, 1968 yılında 1.024.580 varil/yıl seviyesine yükselmiştir.

- 1966 tarihinden sonra hızla artan petrol faaliyetleri sonucunda 11 sondaj kulesi ile 34 arama-tespit ve 80 üretim kuyusu olmak üzere, toplam 114 kuyu (180.540 m) sondajı gerçekleştirilmiştir.

- 1970 yılının başında, Hamitabat-1 doğal gaz kuyusu keşfedilmiştir ve aynı zamanda, ülkemizin petrol potansiyelini ortaya çıkarmak amacıyla, İskenderun Körfezi ve Mersin civarında yapılan aramalarla 3 adet off-shore kuyusu açılmıştır.

- 18.04.1973 tarihinde, 1702 Sayılı Yasa ile 6326 Sayılı Petrol Kanununda yapılan değişikliklerle Petrol İşleri Genel Müdürlüğü (PIGM) teşkilat yasası düzenlenerek, petrol faaliyetlerinin kontrol ve denetimi bu kuruma verilmiştir.

Yabancı şirketlerinin, arama yapmadan aldıkları çok sayıdaki ruhsatla arama alan-

larını uzun süre kapatmaları nedeniyle, Türkiye'de ağırlıklı olarak tek başına arama faaliyeti yürüten TPAO'nun, yeni arama sahaları bulabilmesi için, TPAO'nun her bir petrol bölgesinde alabileceği ruhsat sayısı, 8'den 16'ya çıkarılmıştır.

- 02.09.1978 tarih ve 7/25322 Sayılı yasa ile 11 olan petrol bölgeleri sayısı, 18'e çıkarılmıştır.

Diğer yandan, 1954 tarihinden bu yana Türkiye'de arama faaliyeti yürüten yabancı petrol şirketleri, büyük rezervlere sahip ekonomik sahalar bulamadıklarından üretime yönelmemişlerdir.

Bu sahalar, daha sonra TPAO tarafından değerlendirilerek üretim yapılmıştır.

- 1973-1983 döneminde Güneydoğu Anadolu ve Trakya bölgelerinde bulunan 30 sahanın % 73,3'ü (22 adet) TPAO tarafından, % 23,3'ü (7 adet) N.V. TURKSE SHELL ve % 3,4'ü (1 adet) AME+TRANSMEN OIL CO. tarafından gerçekleştirilmiştir.

1969 yılında, 3,6 milyon ton/yıl olan ham petrol üretimi her yıl giderek düşmüş ve 1983 yılında, 2,2 milyon/yıl olmuştur.

Yabancı petrol şirketlerinin, 1973 yılında % 71 olan payı, 1983 yılında % 56'ya düşerken, TPAO'nun üretimdeki payı artarak, 1973'de % 29 iken, 1983 yılında % 44'e ulaşmıştır.

Türkiye'de üretilen ham petrolün tüketimi karşılamadaki payı ise 1968 yılında % 58 iken, 1983 yılında % 27 oranına düşmüştür. Bu oran 2006 yılında % 7'ye kadar gerilemiştir.

Türkiye'deki yerli ham petrol üretiminde yaşanan düşüşlere çözüm olarak, yerli/yabancı özel petrol şirketlerine avantajlar sağlamak amacıyla, 28.03.1983 tarih ve 2808 Sayılı Petrol Yasası ile yeni değişiklikler yapılmıştır.

01.01.1980 tarihinden itibaren bulmaları koşuluyla, petrol şirketlerine ham petrol/doğal gaz sahalarında, karada % 35 ve denizde % 45'ini, ihraç etme hakkı verilmiştir.

TPAO'ya, yabancı şirketlerle ortaklık kurma yetkisi ve TPAO'nun sahip olabileceği ruhsat sayısı 16'dan 12'ye indirilmiştir.

Ancak, sunulan cazip düzenlemelere rağmen, orta ve büyük ölçekteki yabancı şirketlerinin, Türkiye'de yatırım yapmaları sağlanamamış ve bunlar, önce arama yatırımlarını azaltarak hızla üretime yönelmişler ve kalan rezervlerini de küçük petrol (paravan) şirketlerine satarak, ülkemizden çekilmişlerdir.

1980'li yıllarda TPAO, dünyadaki en büyük 500 büyük firma arasında 63. sırada yer almıştır. 1980 yılı aynı zamanda, TPAO'nun yeniden yapılanması açısından bir dönüm noktası olmuştur.

TPAO'nun, bu dönemdeki arama stratejisi; bölge sisteminden proje sistemine geçen bir yapılanmayı esas almaktadır.

Uluslararası petrol şirketleri ile “Ortak Petrol Arama Anlaşmaları” yaparak, hidrokarbon arama çalışmalarını yürütmeye başlamıştır.

1983-1991 döneminde TPAO, yurtiçi ham petrol üretiminde tek başına belirleyici olma konumuna gelmiştir.

1984 yılında, 947,5 bin ton olan ham petrol üretimini yaklaşık 3,6 kat artırarak, 1991 yılında, ilk defa 4,5 milyon ton düzeyine çıkarmıştır. Aynı yıl, Türkiye'de üretilen ham petrolün, % 77,8'i TPAO tarafından gerçekleştirilmiştir.

Küreselleşme ve dünya ile entegrasyon adı altında parçalanmış entegre yapı:

Dünyadaki örnekleri gibi, aramadan pazarlamaya kadar tüm faaliyetleri kapsayan bir petrol şirketi yapılanması halinde olan TPAO ve bünyesindeki kuruluşlar, 1980'lerin ortalarından itibaren özelleştirmelere hazırlamak amacıyla; KHK çıkarılarak tek tek anonim şirketler haline getirilmişlerdir.

TPAO'dan koparılarak satışa hazır hale getirilen İPRAGAZ, TÜPRAŞ, POAŞ, DİTAŞ, PETKİM, İGSAŞ bağlı ortaklık konumundan çıkarılmış ve özelleştirme programına alınmışlardır.

Dikey entegre yapının sona ermesiyle TPAO, rafinaj, boru hatları ve tankerlerle ham petrol taşımacılığı, petrol ürünleri dağıtımı, petrokimyasalların üretimi gibi, karlı alanlardaki faaliyetlerden çıkartılmıştır.

TPAO'nun faaliyet alanı; ham petrol/doğal gaz arama, üretim ve satışı ile sınırlandırılarak, kolayca ve ucuz bir biçimde satışının koşulları hazırlanmıştır.

Söz konusu yeniden yapılanma operasyonundan sonra, yurtiçi ham petrol üretimi her yıl giderek düşmüş, 1991 yılında 4,5 milyon ton olan TPAO üretimi, 2003 yılında 2,4 milyon tona, 2005 yılında ise 1,6 milyon ton düzeyine gerilemiştir.

Diğer yandan, yurtiçi ham petrol/doğal gaz üretiminin düşmesinde, TPAO'nun arama faaliyetlerinde yurtdışına yönelmesinin de önemli etkisi olmuştur.

Petrol sektöründe tek kamu kuruluşumuz olan TPAO, yurtdışı faaliyetlerini 1988 yılında bağlı ortaklık olarak kurulan TPIC vasıtasıyla yürütmektedir.

TPAO, yurtdışında yabancı petrol şirketleri ile arama-üretim ortaklık anlaşmaları yoluyla faaliyetlerini sürdürmektedir.

- Azerbaycan'da ACG Projesinde % 6,75, Şah Denizi Projesinde % 9, Alov Projesinde % 10 ve BTC Projesinde % 6,53 paya sahiptir.

Ayrıca Güney Kafkasya Doğal Gaz Boru Hattı Projesinde % 9 hissesi bulunmaktadır.

- Kazakistan'da kurulan KazakTürkMunay (KTM) Ltd. şirketindeki katılım payı % 49 oranındadır.

TPAO, yurtdışı aramalarından yurtiçi rezervlerine yaklaşık, 700 milyon varil ek katkı sağlamıştır.

Ancak, kendi öz kaynaklarıyla karşıladığı yurtdışındaki zorunlu yatırım harcamalarındaki artışlar, yurtiçi arama-üretim faaliyetlerinin düşmesine yol açmaktadır.

Oysa, Türkiye gibi üretilebilir petrol rezervlerinin düşük olduğu bir ülkede üretimin artırılması, arama faaliyetlerinin süreklilik göstermesiyle sağlanabilir.

İthal petrol/doğal gaz kaynaklarına olan bağımlılığımızın azaltılması ve ulusal çıkarlarımızın korunması için, devlet adına faaliyet gösteren TPAO'nun öncelikli tercihi, yurtiçi arama ve üretim faaliyetlerini geliştirerek artırması yönünde olmalıdır.

Diğer yandan, gerek uluslararası konjonktür gerekse de yurtiçinde deniz alanlarında arama faaliyetinin yoğunlaştırılması ihtiyacı nedeniyle, TPAO'nun sismik arama gemisi ihtiyacının giderilmesi gerekmektedir.

TPAO'nun özelleştirilmesinin önü açılmaktadır.

17.01.2007 tarihinde TBMM'de hızla çıkarılan 5574 Sayılı “Türk Petrol Kanunu” ile 6326 Sayılı Petrol Kanunu'nda köklü değişiklikler yapılmıştır.

Cumhurbaşkanı tarafından, TBMM'de yeniden görüşülmek üzere iade edilen söz konusu yasa ile;

- TPAO'nun ulusal kamu kuruluşu olarak, devlet adına petrol, doğal gaz arama ve üretim faaliyetlerinde bulunma hakkı elinden alınmaktadır.

Yani devlet, petrol sektöründen tamamen çekilmektedir. Türkiye'deki petrol/doğal gaz arama ve üretim faaliyetlerini hemen hemen tek başına belirleyen, kontrol eden TPAO'nun, sahip olduğu birçok avantajı da diğer yerli/yabancı özel petrol şirketleriyle aynı konuma getirilerek kaldırılmaktadır.

1980'lerden sonra özelleştirme programları doğrultusunda entegre yapısı parçalanarak ekonomik olarak güçsüzleştirilen TPAO, bu yasal düzenleme ile dikey entegre yapıda olan uluslararası dev petrol şirketleriyle, eşit olmayan koşullarda rekabete sürüklenmektedir.

TPAO'nun özelleştirilerek, ucuz ve kolayca satılmasının olanakları yaratılmaktadır.

Böylece Türkiye petrol sektörü ele geçirilerek, TPAO'nun yurtiçi ve yurtdışı yatırımları yanında, enerji koridorunun kontrol ve kazancına da sahip olunacaktır.

Türkiye halkının büyük tepki gösterdiği söz konusu kanun geri çekilmelidir.

TPAO'nun, kuruluşundaki dikey entegre yapısı yeniden sağlanmalı ve bağımsız,

özerk bir kamu kuruluşu olarak faaliyetlerini sürdürmelidir. Dikey entegre yapının TPAO bünyesinde yeniden oluşturulması için, ülkemizin rafineri ihtiyacı da göz önünde bulundurularak, TPAO tarafından bir rafineri kurulması öncelikli olarak gündeme alınmalıdır.

TPAO, böyle bir model ile yurtiçi ve yurtdışı petrol sektöründe bölgesel bir enerji şirketi konumunda olacaktır.

İstihdam politikalarında, yasal düzenlemeler ve mevzuat göz ardı edilmektedir.

TPAO'da, Türkiye'de petrol aramacılığı, sondaj, kuyu tamamlama, üretim faaliyetlerine ilişkin teknik bilgi ve donanımına sahip toplam 4828 kişi çalışmaktadır.

Bunların % 54,3'ünü kapsam içi, % 23,3'ünü kapsam dışı ve % 22,4'ünü geçici işçi statüsünde çalışanlar oluşturmaktadır.

Son yıllarda uygulanan istihdam politikalarıyla, yılların deneyimiyle kazanılan birikim, heba edilmektedir.

TPAO Yönetim Kurulu'nun; 04.01.2002 tarih ve 1409/8 Sayılı kararına dayanarak, emekliliği kazanmış kapsam dışı çalışanlar ile 19.08.2003 tarih ve 1438/13 Sayılı kararı gereği hizmetine ihtiyaç duyulmayan 52 yaş ve üzeri kapsam içi statüde çalışanların iş akitleri feshedilmektedir.

Bu uygulama, adeta re'sen emeklilik işlemi gibi sürdürülmektedir.

Ayrıca, kapsam içi personelin başlangıç ücretleri çok düşük tutulmakta ve çalışanlar arasında ücret dengesizliklerinin yaratılmasına yol açılmaktadır.

Çalışanlar arasında huzursuzluklara yol açarak çalışma barışını bozan bu tür uygulamalara son verilmelidir.

Diğer yandan, TPAO merkezi yurtdışında olan bağlı ortaklığı TPIC ile yaptığı protokole dayanarak, 4857 Sayılı İş Yasası ve kamu kurumlarında işçi alımlarına ilişkin mevzuata aykırı biçimde (taşeronlaşma) asli ve sürekli işlerde, yurtiçinde ve yurtdışında TPIC personeli istihdam etmektedir.

Yurtdışında iştirak ve bürolarındaki çalışanların, ücret, konut kirası, harcırah ödemeleri vb. konularda da bir standart bulunmamaktadır.

Bu tip keyfi uygulamalar, ticari esaslar ve işletmecilik gereklerine uygun faaliyet yapmakla yükümlü olan TPIC'in amaçları ile bağdaşmamaktadır.

TPAO'nun, zarara uğramaması ve çalışma ilişkilerinin kurallarıyla yürütülmesi için, mevcut mevzuat ve yasal düzenlemelere aykırı olan bir tür özel istihdam biçimine dönüşen bu iş ilişkilerine son verilmelidir.

TPAO, tüm olumsuz koşullara karşın, karlı bir kuruluş olarak faaliyetlerini sürdürmektedir.

TPAO'nun, varlıklarının toplamı 2.120 milyon dolar değerinde olup, öz kaynakları 1.436 milyon dolar düzeyindedir.

Ancak, yurtdışında yürüttüğü projelerin finansmanı için, uzun vadeli krediler kullanıldığından, varlıkları toplamının % 32'sini yabancı kaynaklar oluşturmaktadır.

TPAO 2005 yılında;

- Ham petrol, doğal gaz ve hizmet satışlarından oluşan 1.088 milyon dolar satış hasılatı,
- Toplam 84 milyon dolar vergi ve yasal yükümlülüklerine ilişkin ödeme,
- 114 milyon dolar dönem net karı gerçekleştirmiştir.

Teknik altyapı ve bilgi birikimiyle, Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı şirketlerin birlikte çalışmak için önemli bir teknik güç olarak gördükleri ulusal kamu şirketimiz TPAO'nun sahip olduğu potansiyelin gerçekleşmesi için, özerk kuruluş olarak faaliyetlerini sürdürmesi sağlanmalı ve kamusal niteliği korunarak, desteklenmelidir.

EK

EK

Petrol Sektöründe Yağma; Irak'ta Savaşla Türkiye'de Yasayla “ADI TÜRK KENDİSİ YABANCI OLAN PETROL KANUNU”

GİRİŞ

Türkiye'de petrol sektöründeki arama, üretim, taşıma, rafinaj, dağıtım ve pazarlama faaliyetlerinin tamamı, 1954 tarihinde Amerikalı jeolog/hukukçu Max Bell'in yardımıyla hazırlanan ve son derece liberal nitelikte olan 6326 Sayılı Petrol Kanunu'nda düzenlenmiştir. Bu kanun, sektördeki gelişmelere paralel olarak beş kez değişikliğe uğramıştır.

Enerji sektörünün serbestleştirilmesine yönelik olarak yapılan bir dizi düzenlemeden petrol sektörü de payını almıştır.

Sektörde birbirini tamamlayan bir bütünlük içeren faaliyetler; petrol faaliyetleri (arama-üretim) ve piyasa faaliyetleri (taşıma, rafinaj, depolama, dağıtım, pazarlama) olarak ayrılmıştır.

BP başta olmak üzere, uluslararası petrol şirketlerinin talimatları doğrultusunda IMF ve DB'nin dayatmalarıyla “Kemal Derviş Yasaları–15 günde 15 yasa” olarak tanımlanan girişimle, öncelikle piyasa faaliyetleri ayrı ayrı yasalarla düzenlenmiştir.

2.5.2001 tarihinde 4646 Sayılı Doğal Gaz Piyasası ve 4.12.2003 tarihinde 5015 Sayılı Petrol Piyasası Yasaları düzenlenerek, sektörün söz konusu faaliyetleri 6326 Sayılı Yasa'nın kapsamından çıkarılmıştır.

6326 Sayılı Petrol Kanunu'nun kapsamında kalan ve petrol sektörünün ilk halkası olan arama-üretim faaliyetleri de, uluslararası petrol tekellerinin talepleri çerçevesinde hazırlanan Yasa Tasarısında düzenlenerek 17 Ocak 2007 tarihinde TBMM Genel Kurulu'ndan hiç tartışılmadan sessizce geçirilmiştir.

Ülkemizde seçim atmosferinin yarattığı etki ile milliyetçilik yarışına katılan AKP hükümeti, Yeni Yasa'nın adını “Türk Petrol Kanunu” olarak değiştirmeyi de ihmal etmemiştir.

Adı Türk, içeriği sadece yabancı petrol şirketlerini çıkarlarını gözeten bu yasayla Türkiye petrol sektörü tamamen yabancılara teslim edilmektedir.

Aşağıda 6326 Sayılı eski Petrol Kanunu ile 5574 Sayılı Türk Petrol Kanunu karşılaştırılmıştır. Diğer bir başlıkta ise Irak işgali öncesinde ABD kökenli uzmanların ve Irak hükümeti temsilcilerinin de katılımıyla çalışmalar yapılmış Irak Petrol Kanunu'ndaki modelleme yöntemi ile (petrol üretim-paylaşım sözleşmeleri) Türk Petrol Yasası'nın ilişkisi incelenmiştir.

Bu çalışma, petrol sektöründeki yağmanın, Irak'ta savaşla, Türkiye'de yasayla gerçekleşeceğini açıkça ortaya koymaktadır.

16 Mart 1954 tarih ve 6326 Sayılı Petrol Kanunu ile 17 Ocak 2007 Tarih ve 5574 Sayılı Türk Petrol Kanunu'nun Karşılaştırılması:

- 6326 Sayılı Petrol Yasası'nın Bölüm 1: "Mülkiyet ve Maksat" başlığı, 17.1.2007 tarih ve 5574 Sayılı Petrol Yasası'nda Mülkiyet ibaresi kaldırılarak, "Amaç, Kapsam ve Tanımlar" olarak değiştirilmiştir.

6326 Sayılı Petrol Yasası'nın 1. maddesinde yer alan, "Türkiye'deki petrol kaynakları devletin hüküm ve tasarrufu altındadır" hükmü, yeni yasada 3. maddede yer almaktadır. Daha çok ticari faaliyetlerin öne çıkarıldığı bu yeni yasada, petrol sektöründe mülkiyet kavramına olumsuz yaklaşım, yasanın tümüne yansımaktadır.

- 6326 Sayılı eski yasanın 2. maddesinde; bu kanunun amacı, "Türkiye Cumhuriyeti petrol kaynaklarının Milli menfaatlere uygun olarak, hızla, sürekli ve etkili bir biçimde aranmasını, geliştirilmesini ve değerlendirilmesini sağlamaktır," denirken, 5574 Sayılı Yasa'nın 1. maddesinde, **milli menfaatlere uygun olarak ibaresi çıkarılmıştır.**

Bununla petrol sektörüne ilişkin faaliyetlerde, ülke çıkarına uygunluk ilkesi terk edilerek, petrol faaliyetlerinde piyasaya sunum, kullanım ve şirketlerin ticari kazançları belirleyici olmaktadır.

- 6326 Sayılı Yasa'nın 3. maddesinin 2. fıkrasındaki; "Türk Silahlı Kuvvetleri ve Türkiye'nin diğer kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek ve tüzel kişiliklerin ve Türkiye'deki tasfiyehanelerin, petrol tasfiye etmek için kullandıkları petrol ve Türkiye hudutları ve karasuları dâhilinde her türlü yabancı kara, deniz ve hava vasıtalarına verilen petrolün tümüne, '**Memleket İhtiyacı**' denilir" tanımı, yeni petrol yasasında yer almamaktadır. Dünya ülkelerinde ülke gereksinimi olarak bulundurulmuş ulusal ham petrol ihtiyacı, miktar olarak kalktığı gibi, kavram olarak dahi bu yasa da yer almamaktadır.
- 6326 Sayılı Yasa'nın 4. maddesinin 1. fıkrasında; talebin milli menfaatlere uygun olması kriteri, Yeni Yasa'nın bu konuyu düzenleyen 3. maddesinden çıkarılmıştır. Petrol hakkı talebinde başvuranın, mali yeterliliği, iş ve yatırım programı yeterli ölçüt olarak görülmektedir. Kamu yararı/toplumsal çıkar gözetilmemektedir.
- 6326 Sayılı Yasa'nın 6. maddesindeki; "Petrol ile ilgili; müsaade, arama ve işletme ruhsatnamesi alma hakkı **devlet adına Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na (TPAO) aittir,**" **hükmü iptal edilerek**, yeni yasada yer almamıştır. Böylece tek kamu petrol şirketimiz olan **TPAO'nun, özelleştirilmesinin önü açılmaktadır**. Ayrıca ülkemiz, ulusal enerji politikalarının oluşturulmasını ve uygulanmasını sağlayacak önemli bir araçından/kurumundan mahrum kalmaktadır.
- 6326 Sayılı Yasa'nın 12. maddesindeki; "**Milli Menfaatin Korunması**" ibaresi ile yine aynı maddenin 1. fıkrasındaki "yabancı devletlerin doğrudan doğruya veya dolaylı olarak idaresinde etkili olabilecekleri şirketleri ile yabancı bir devlet için veya yabancı bir devlet adına hareket eden şahısların, petrol faaliyetlerinde bulunamayacakları, mülk edinemeyecekleri, tesis kuramayacakları" hükmü, yeni yasada yer almayarak iptal edilmiştir. Böylece son derece stratejik bir alan olan petrol sektöründe, yabancı devlet ve şirketlerin egemenliğinin önündeki engeller de kaldırılmaktadır. Aynı zamanda, ulusal çıkarın korunması ilkesi kaldırılırken, uluslararası petrol şirketlerine önemli avantajlar sağlanmaktadır.
- 6326 Sayılı Yasa'nın 13. maddesinin 1. fıkrasındaki; "petrol hakkı sahipleri, 1.1.1980 tarihinden sonra keşfettikleri petrol sahalarında ürettikleri ham petrol ve

doğal gazın tamamı üzerinden kara sahalarında %35'ini ve deniz sahalarında %45'ini ham veya mahsul olarak ihraç etmek hakkına sahiptirler. Geri kalan kısım ile 1.1.1980 tarihinden önce bulunmuş sahalardan üretilen ham petrol ve doğal gazın tamamı ve bunlardan elde edilen petrol ürünleri **memleket ihtiyacına ayrılır,**” hükmü iptal edilmiş olup, yeni yasada yer almamaktadır. Dolayısıyla yeni yasayla, memleket ihtiyacına yönelik miktarın ayrılması zorunluluğunun kaldırılması, yabancı petrol şirketlerine, ülkemizde ürettikleri ham petrol ve doğal gazın tamamını yurt dışına ihraç etme olanağı sağlanmıştır.

Bu durumda, olağanüstü durumlarda dahi ülkemizin ham petrol ihtiyacının karşılanması, piyasanın ve petrol tekellerinin insafına terk edilmektedir.

- 6326 Sayılı Petrol Kanunu'nun 45. maddesinin 1. fıkrasında yer alan; “Bölge Taksimatı Bakanlar Kurulu'nun yetkisindedir. Türkiye 18 petrol bölgesine ayrılmıştır,” düzenlemesi, iptal edilmiştir. 5574 Sayılı Türk Petrol Kanunu'nun 12. maddesinde ise “Türkiye, kara ve deniz olmak üzere 2 petrol bölgesine ayrılır,” biçiminde değişiklik yapılmıştır.

- 6326 Sayılı Yasa'nın 53. maddesinin 1. fıkrasındaki “Bir arama sahası, 50 hektardan fazla olamaz” hükmü, yeni yasada, “karalarda 100 bin, denizlerde 1 milyon hektardır” olarak değiştirilmiştir.

Yine 53. maddenin 2. fıkrasında; “Bir bölgede bir tüzel kişi aynı zamanda 8 arama ruhsatnamesine sahip olabilir. Ancak TPAO, toplam ruhsat adedi petrol arama bölge sayısının on katını aşmamak kaydıyla, her bölgede en çok 12 adet arama ruhsatı alabilir” hükmü yeni yasada yer almamıştır. 5574 Sayılı Yasa'nın 16. maddesiyle arama ruhsatındaki sınırlama kaldırılmıştır. Gerek TPAO'nun ruhsat sayısındaki avantajlı konumunun kaldırılması, gerekse ruhsat sayısının ve ruhsat alanının sınırlandırılmaması, büyük sermayeli ve güçlü uluslararası petrol şirketlerinin lehine ruhsat tekelleşmesine yol açacaktır.

- 6326 Sayılı Yasa'nın 55. maddesinin 1. fıkrasında, “bir arama ruhsatnamesinin süresi 4 yıldır” hükmü, yeni yasada karalarda 5 yıl, denizlerde 8 yıl olarak değiştirilmiştir.

• 6326 Sayılı Yasa'nın 56. maddesinde; "**Arayıcı her arama sahası için Devlet Hakkı ödemekle yükümlüdür.** Devlet Hakkı, arama sahasının hektarı başına yılda;

1,2,3'üncü yıllar için	400
4. ve 5. yıllar için	800
5 yıldan sonra her yıl için	1200 TL'dir.

Bakanlar Kurulu, bu miktarları 10 katına kadar artırabilir. Denizlerde su derinliği ve çalışma şartları göz önüne alınarak, Bakanlıkça %50 oranına kadar azaltılabilir" olarak yer alan düzenleme, 5574 Sayılı Yasa'nın 18. maddesinde "**aramacılar, devlet hakkından tamamen muaf tutulmakta** ve işletmeciler, yılda hektar başına 1 YTL Devlet Hakkı ödemekle yükümlüdür. Denizlerde bu miktar dörtte bir oranında tahsil edilir," şeklinde değiştirilmiştir.

• 6326 Sayılı Yasa'nın 64. maddesinin 5. fıkrasında yer alan; "Petrol İşleri Genel Müdürlüğü (PİGM), müzayedeye çıkmazdan önce, TPAO'ya bu sahanın işletme ruhsatnamesini isteyip istemediğini TPAO'ya sorar. TPAO'nun talebi halinde, saha müzayedeye çıkarılamaz ve işletme ruhsatı TPAO'ya verilir," hükmü, iptal edilerek, TPAO'nun sahip olduğu bu olanak da elinden alınmıştır.

• 6326 Sayılı Yasa'nın 76. maddesinin 1. fıkrasındaki; "Bir arayıcı veya işletmeci, arama veya işletme sahasından istihsal edip depoladığı **petrolün sekizde birini (%12,5) Devlet Hissesi olarak ödemekle mükelleftir,**" hükmü, yeni yasanın 19. maddesinde şöyle düzenlenmiştir;

"Bir arayıcı veya işletmeci, tek rezervuar olarak tanımlanmış üretim sahasından ürettiği petrolden, aşağıda belirlenen dilimler arasında aylık net üretimin gün sayısına bölünmesiyle bulunan günlük üretim miktarlarına göre tespit edilen oranlarda Devlet hissesi ödemekle yükümlüdür. Devlet hissesi aşağıda belirtilen oranlardadır:

Çizelge-1: Karalarda Devlet Hissesi Oranları			
Üretim Sahası bazında Ham petrol üretimi (Varil/Gün)		Üretim Sahası bazında Doğal gaz üretimi (M ³ /Gün)	
500'e kadar	% 2	85 000'e kadar	% 3
501-2000 için	% 4	85 001-340 000 için	% 6
2001-5000 için	% 6	340 001-750 000 için	% 8
5001-10 000	% 8	750 001-1 500 000 için	% 10
10 000'den fazla için	% 12	1 500 000' den fazla için	% 12

Çizelge-2: Denizlerde Devlet Hissesi Oranları			
Üretim Sahası bazında Ham petrol üretimi (Varil/Gün)		Üretim Sahası bazında Doğal gaz üretimi (M ³ /Gün)	
20 000'e kadar	% 2	3 300 000'e kadar	% 3
20 001-50 000 için	% 6	3 300 001-8 200 000 için	% 6
50 001-100 000 için	% 8	8 200 001-16 400 000 için	% 8
100 001-150 000 için	% 10	16 400 001-24 600 000 için	% 10
150 000'den fazla için	% 12	24 600 000'den fazla için	% 12

Su derinliği; 0 metre ile 500 metre arasındaki sahalardan yapılan üretimden % 5, 501-1000 metre arasındaki sahalardan yapılan üretimden % 10, 1001 metre ile 1500 metre arasındaki sahalardan yapılan üretimden % 20, 1500 metreden fazla olan sahalardan yapılan üretimden % 30 oranında daha az Devlet hissesi alınır.

Gravitesi 16 API'dan az olan ham petrolden % 50 oranında daha az Devlet hissesi alınır.”

6326 Sayılı Petrol Kanunu'nda; %12,5 olan Devlet Hissesinin kademeli olarak %2'ye kadar düşürülmesinden ülkemizin yıllık gelir kaybı, milyon dolarlarla ifade edilebilir.

Örneğin; karalarda yapılacak günde 500 varil ham petrol üretiminden 6326 Sayılı Yasa'ya göre alınacak devlet hissesinin miktarı, 62,5 varil ve ortalama 50 dolar/varil üzerinden değeri 3.125 dolar iken; yeni yasada getirilen şekli ile devlet hissesi miktarı 10 varile ve parasal değeri 500 dolar olacaktır. Burada devletin günlük gelir, kaybı 2.625 dolar olacaktır. Yani ülkemizde üretilen ham petrol-den elde edilecek gelirin, %84'ü petrol tekellerine aktarılacaktır.

Denizlerde ise bu kayıp, daha büyük rakamlara ulaşacaktır. Denizlerde günde 20.000 varil ham petrol üretiminden alınacak devlet hissesi; miktarı, 6326 Sayılı yasaya göre (%12,5); 2.500 varil ve 50 dolar/varil üzerinden parasal değeri 125.000 dolar iken, 5574 Sayılı Türk Petrol Kanunu'ndaki düzenleme ile devlet hissesi miktarı 400 varile ve değeri 20.000 dolara düşecektir. Devletin gelir kaybı günlük 105.000 dolar olacaktır.

Ayrıca 1500 metre su derinliği indirimi sonrasında ise bu miktar 320 varil ile ve parasal değeri 16.000 dolara düşecektir. 6326 Sayılı Yasa ile karşılaştırıldığında, ülkemizin sadece günlük gelir kaybı, 109.000 dolara ulaşacaktır.

- 6326 Sayılı Petrol Yasası'nın vergilendirme ile ilgili 95. maddesinin 1. fıkrasında; "Petrol hakkı sahibi yürürlükte bulunan bütün vergi, resim ve harç kanunları ile Vergi Usul Kanunu hükümlerine, bunların ek ve tadillerine ve bunların yerine kaim olacak kanunlara tabidir. Şöyle ki; bunların net kazançları üzerinden ödemekle mükellef buldukları vergiler ve hissedarlar adına yapmaları gereken gelir vergileri kesintisinin toplamı, %55'i geçemez," denilmektedir.

Yeni Petrol Kanunu'nun 22. maddesinde ise; petrol şirketlerine, petrol faaliyeti için yaptıkları yatırımın transfer tarihindeki cari kur üzerinden, dışarıya transferi tamamlanıncaya kadar, Devlet Hissesi hariç, Kurumlar ve Gelir vergisinden muaf olacakları, safi kazançları üzerinden ödemekle mükellef oldukları vergiler toplamının %40 oranını geçemeyeceği ve KDV istisnaları gibi çeşitli vergi muafiyetleri getirilerek, ülkemizde önemli gelir kayıplarına yol açılmaktadır.

- 5574 Sayılı Yeni Yasa'nın 25. maddesindeki Yabancı Personel Çalıştırılmasına ilişkin düzenleme ile; "Bir petrol hakkı sahibi, petrol işleme için gereken **yabancı personeli**, Genel Müdürlüğün uygun görüşü ve İçişleri Bakan-

lığının izni ile, 27/2/2003 tarihli ve 4817 sayılı **Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun hükümlerine bağlı olmaksızın çalıştırabilir,**” hükmü getirilmiştir.

Bu uygulama ile; ülkemize gelen yabancı sermaye yatırımının, ülkemizdeki istihdama katkısı olmayacaktır.

Yabancı petrol şirketlerinin inisiyatif ve tasarruflarının belirleyici olacağı bu yasa ile, yabancıların çalıştırılmasına ilişkin ulusal hukuk etkisiz ve işlevsiz kalmaktadır. Ayrıca, uluslararası petrol şirketleri aracılığıyla, Türkiye'nin yerine diğer ülkelerin işsizlik sorunu çözülmektedir.

• 6326 Sayılı Yasa'nın 122. maddesinde; doğal afet, savaş, isyan olarak sayılan mücbir sebeplere, 5574 Sayılı Yasa'nın 26. maddesiyle; **grev, lokavt ve toplumsal olaylar ibareleri de eklenmiştir.**

Bu düzenleme ile emekçilerin, yasal hakkı olan grev ve halkımızın insan sağlığı ve çevre gibi konularda bile duyarlılığını ifade etmesine yönelik demokratik hak arama yolları engellenmektedir.

Ayrıca Yeni Yasa'da getirilen yeni bir düzenleme ile; Kalkınmada öncelikli illerin sosyo-ekonomik kalkınmasına katkı sağlayacak devlet hisselerinden, o illere pay verilmesi aracılığıyla karalarda elde edilen devlet hissesinin %50'si, işletme ruhsatının bulunduğu ilin Özel İdaresinin açtıracağı hesaba aktarılacaktır.

• 6326 Sayılı Yasa'da yer alan; sınırlara 5 km mesafede tarihi, dini yer veya tesise, su tesisine, bir yol veya umumi geçide 60 metre mesafede, şehir veya kasaba Belediye İmar Yasası dâhilinde petrol faaliyeti, Bakan müsaadesi olmadan yapılamaz hükmü, iptal edilerek yeni yasada yer almamaktadır.

Yani, **yabancı petrol şirketlerine ülkemizin her yerinde sınırsız bir biçimde faaliyette bulunma hakkı tanınmaktadır.**

Kısaca, ruhsatlarda tekelleşme, ülke ihtiyacının karşılanması için, bulundurulması gereken ham petrolde ihracat sınırlamasının kaldırılması, yabancı bir devletin/şirketin petrol bulması durumunda; ürettiği ham petrolün tamamını ihraç edebilmesi, üretilen ham petrolden alınacak devlet hissesinin, %2'lere kadar düşürülmesiyle milyon dolarlara ulaşan gelir kayıplarına yol açacak olan bu yasa, hangi ülkenin menfaatini korumaktadır?

IRAK YAĞMALANIYOR

Uluslararası petrol tekelleri, girdikleri ülkelerde sahip oldukları petrol imtiyazlarını hangi şartlar ve dayatmalar çerçevesinde elde etmektedirler?

İngiltere’de merkezli Carbonweb (www.carbonweb.org) internet sitesinde yayınlanan Irak Raporu;

“Petrolde Yeni Planlar/Oyunlar-Irak Petrol Servetini Yağmalama” raporun giriş bölümünde İngiltere’nin 1918 yılındaki savaş hükümetinin bakanı olan Sir Maurice Hankey’in meclis konuşması yer alıyor: “Petrol, bir sonraki savaşta kömürün yerini alacak ya da en az onun kadar önemli olacaktır. Bizim kontrol edeceğimiz en büyük petrol rezervleri İran ve Mezopotamya’da bulunmaktadır. Bu petrol alanlarını kontrol altına almak İngiltere’nin birincil derecedeki savaş gereği ve nedenidir.”

2. Dünya Savaşı’ndan sonra, İngiltere Ortadoğu petroleri, müttefiki olan ABD ise başta Suudi Arabistan olmak üzere bölge üzerindeki denetimlerini artırmışlardır.

- 1999 yılında Londra’da yapılan Petrol Haftası’nda (IP Week) o dönemde, Halliburton firmasının CEO’su olan ve bugün Irak işgalinin mimarlarından Dick Cheney’in “2010 yılında Amerika olarak bugünkü ihtiyacımıza ilave olarak günlük 50 milyon varil petrol ihtiyacımız ortaya çıkmaktadır. Bu kadar petrol nereden gelecek?”

Bugün dünyanın birçok bölgesi büyük petrol imkanları sunmaktadır, ama dünya petrollerinin üçte ikisinin bulunduğu Ortadoğu en ucuz petrol çıkarma maliyetleriyle en büyük olanağı sağlayacak bölgedir...” ifadeleri Irak işgali sürecine nasıl geldiğini ve Ortadoğu’ya yönelik ABD ve İngiltere’nin planlarını açıkça ortaya koymaktadır.

Hem ABD hem de İngiltere devletinin “Enerji Güvenliği” ile ilgili strateji belgeleri ve politikaları incelendiğinde, bu devletlerin Irak işgalinden çok önce Ortadoğu petrollerinin kendi çıkar ve yaşam alanları olduğuna dair kararlar aldıkları kanıtlanmaktadır.

Ayrıca Ortadoğu ve çevresindeki enerji bölgelerine yönelik kontrolün daha da geliştirilmesine ilişkin alınan kararların; bu devletler için, rakiplerine karşı dünya hakimiyetlerini korumak anlamında yaşamsal önemde olduğu ürettikleri siyaset belgeleriyle açıklanmaktadır.

“Yabancı Sermaye Yatırımları” adı altında; dünyadaki liberal ve serbest rekabet politikalarının erdemleri anlatılırken, işgalci ülkelerin yatırım uzmanlarının Irak’ın petrol endüstrisi üzerinde yaptıkları çalışmalarda; tahrip ederek yıkıma uğrattıkları Irak petrol sanayinin, savaş öncesindeki duruma (3,5 milyon varil/gün) gelmesi için, 4 milyar dolar, 5 milyon varil/günlük üretim için ise ilave olarak 25 milyar dolar yatırım gerektiğini belirtmektedirler.

Bu uzmanlar, bu büyük yatırımın da ancak “yabancı sermaye yatırımlarıyla” gerçekleştirilebileceğini, yani **Irak petrollerinin özelleştirileceğini uluslararası piyasalara ilan etmektedirler**. Yıkıklarını yeniden inşa etmenin adına da “**serbest piyasa ekonomisi ve demokrasi**” demektedirler.

Bu özelleştirme modelinde izlenecek yöntemin; uluslararası petrol piyasalarının ortak dili olan “**Üretim Paylaşım Sözleşmeleri (Product Sharing Agreements-PSA)**” olduğu belirtilmektedir.

Petrolün millileştirildiği ülkelere; “yabancı doğrudan yatırım” olarak yönelen petrol tekelleri PSA anlaşmalarını kullanarak, bu anlaşmaların arkasındaki uzun vadeli dayatmalarla bir tür bu millileştirilen petroller üzerinde yeniden egemenlik kurmaktadırlar.

- PSA’da petrolün sahibi devlet iken, petrol için yatırım yapan ve üreterek uluslararası piyasalara satan petrol şirketleri, yaptığı yatırım ve riski çok yüksek bedellerle faturalandırmakta ve buna karşın, sadece belli oranlarda sabit vergiler ödeyerek uzun vadeli imtiyazlar elde etmektedirler. Türkiye’de de 5574 Sayılı Türk Petrol Kanunu ile benzer uygulamalar getirilmektedir.

Bu anlamda oluşturulan kukla hükümetler, yasal altyapının oluşturulmasını istemektedirler. Bu petrol şirketlerinin dayattığı PSA sözleşmeleri;

- Çok uzun yılları kapsayacak ve petrollerin bu süreçte kendileri tarafından kontrolünü garanti edecek şekilde olmakta,

- Yüksek düzeyde kâr sağlayacak içerikte hazırlanmakta (%75'ini transfer),
- Sözleşmeler, en az 25–40 yıl üzerinden yapılacağından, bu zaman diliminde iktidara gelebilecek hükümetler tarafından değiştirilemeyecek kural-lara, şartlara ve daha önemlisi başlangıçta belirlenecek vergi oranlarına ve hükümlere sahip olması talep edilmektedir. Türkiye’de de gerek %2'lere kadar düşürülen Devlet Hissesi, gerekse vergi muafiyetleri ve indirimleriyle toplumun geleceği ipotek altına alınmaktadır.

Üyelerinin üçte birini uluslararası petrol şirketlerinin ve çokuluslu tekellerin kurdu-ğu Uluslararası Vergi ve Yatırım Merkezi (ITIC), bu konuda 2004 yılında Irak için bir rapor hazırlamıştır.

Uluslararası emperyalizmin dünyadaki yatırımlarının, herhangi bir ticari engele takılmamasını sağlayan bu kuruluşun (ITIC) hazırladığı bu raporda;

Irak hükümetinin, ülkesini yeniden kalkındırması için mevcut kaynaklarını, eğitim, sağlık, altyapı, güvenlik gibi alanlara harcaması, petrol endüstrisi için yabancı sermayenin teşvik edilerek, uzun süreli PSA anlaşmalarının; Irak'ın kalkınması için tek geçerli yol olacağı belirtilmektedir. Ayrıca bu Yatırım Merkezi; bu kararı alarak, bunun hayata geçirilmesi için yasal kılıfları da BM düzeyinde oluşturmaktadır.

Yani ITIC'a göre; PSA sözleşmeleriyle özelleştirilen Irak petrolleriyle Irak, bir an önce kalkındırılarak böylece insani yardım çalışmaları başlatılacaktır.

Kısaca, bunlara göre Irak'ta daha fazla insan ölmemesi ve Irak'ın düzlüğe çıkması için, Irak petrollerinin yağmalanmasında başka çare/yol bulunmamaktadır.

Söz konusu raporda; Ortadoğu'daki ülkelerde anayasal olarak petrolerin, devlet kontrolünde olduğu (Irak'ta 1972'den beri), ayrıca Venezuela, Birleşik Arap Emirlikleri ve çözülen Rusya'da (özellikle 1990 yılından sonra) petrol sektöründe uluslararası tekellerin buralardaki Batılı hükümetlerle yaptığı PSA anlaşmalarıyla, petrol ve doğal kaynaklar üzerinde belli kontrollere sahip olmalarına karşı bu ülke kamuoylarında büyük bir muhalefetin olduğu ifade edilmektedir.

- Günümüzde bu imtiyazların da yavaş yavaş devletleştirildiği belirtilerek, dünyadaki bu gelişmeler ışığında Irak'a dayatılan PSA sözleşmelerinin uluslararası hukuk açısından da hiçbir meşruiyet taşımayaacağı, bu kararları veren kukla Irak hükümetlerinin bu açıdan zor durumda kalacağı da belirtilmektedir.

- “Washington’dan Bağdat’a Irak Petrollerinin Geleceği” başlığı altında Irak petrollerinin yağmalanmasına ilişkin ABD ve İngiltere’nin planları, geniş bir şekilde ifade edilmektedir,

- Nisan 2002 tarihinde (Irak’ın işgalinden 1 yıl önce) Irak petrollerinin geleceğine ilişkin olarak ABD ve İngiltere’de, 17 çalışma grubu oluşturulmuş olup, bu çalışmalara şimdiki kukla Irak hükümetinde yer alan bir çok kişi de katılmıştır. Yani devlet düzeyinde adımların planlandığı görülmektedir. (İşgalden sonra kurulan hükümetin Petrol Bakanı İbrahim Bahr-al-Uloum da bu çalışmalarda yer almıştır.)

Aralık 2003 tarihine kadar süren bu toplantılardan üretilen birçok rapor, yayınlanmış ve devlet başkanlarına uygulanması için sunulmuştur. Bu raporlarda;

- PSA modeli önerilirken, petrollerin Irak devletinin mülkiyetinde görüneceği, ama bu anlaşmalarla petrolün kullanım haklarının ve geleceğinin şirketlerde olacağı, gelecekte herhangi bir hükümetin bu kullanım hakkına karşı çıkarılabileceği yasal girişimlerden koruyacak bir garanti içermesi karar altına alınmaktadır. Türkiye’de de Yeni Petrol Kanunu’nda “Türkiye’deki petrol kaynakları devletin hüküm ve tasarrufundadır,” denilmektedir. Ancak yapılan düzenlemelerle sektörün kontrol ve denetimi şirketlere geçmektedir.

- Bu sözleşmenin yatırım yapacak firmaların, katılımı ve görüşü doğrultusunda yapılması ve yüksek oranda kâr garanti edecek bir kâr dağılım oranına sahip olmalarının çerçevesinin çizilmesi istenmektedir.

- Herhangi bir şekilde düşecek petrol fiyatları karşısında bu tekellerin kârlarının düşmeyerek, hükümetin gelirlerinin azalması istenmektedir. (kâr garantisi)

Nitekim işgalden sonra kurulan geçici hükümetlerin en organize olduğu yer Petrol Bakanlığı olmuştur.

- ABD ve İngiltere'nin Bağdat büyükelçiliklerinde daha önce petrol çalışma toplantılarına katılan batılı uzmanlar, görevli olarak çeşitli yerlere atanırken, aynı zamanda birçok uzman da Irak Petrol Bakanlığı'nın yeniden yapılanması sürecinde danışman/uzman olarak görev almışlardır.
- Hem bu dönemde hem de Haziran 2004 tarihinde yapılan sözde seçilmiş İyad Allawi'nin Başbakanlığı döneminde atanan Petrol Bakanları, işgal öncesi Batı ülkelerinde eğitilmiş kişilerden oluşturulmuştur.

İşgalden sonra Irak'ın sahip olduğu toplam 80 üretim bölgesinin, ancak 17 tanesi fiilen üretim yaparken hükümet, üretim dışı kalan 67 alanın özel şirketlere PSA kapsamında devir edilebileceğinin planlarını yapmıştır.

Petrol Bakanının; önceliğın başta ABD'li sonrasında Avrupalı şirketlere vereceği açıklaması, planın içeriğini açıkça ortaya koymuştur.

- 2005 yılındaki seçimlerden sonra iktidara gelen İbrahim al-Ja'afari döneminde ise, Irak Anayasası çalışmaları hızlandırılmış, kukla Petrol Bakanları yanında, Anayasanın enerjiye ilişkin tüm ayrıntıları kurulan Enerji Komitesine bırakılmıştır.

Ekim 2005 tarihinde kabul edilen Irak Anayasasındaki Irak petrollerine ilişkin ifadeler, uluslararası petrol şirketlerini yağmasına açık ve belirsiz bir anlatımla geçmektedir. Buna göre;

- Irak petrollerinden, Irak halkının en üst düzeyde yararlanması için en modern tekniklerin kullanılması, serbest pazar ekonomisinin gereği için de petrolerin değerlendirilmesi gibi genel geçer ifadelerle **petrollerin özelleştirilmesi gerçeği gizlenmektedir.**
- Irak'ın parçalanmasını/bölünmesini içeren bu **Anayasada petroler, Federal Bölge Hükümetlerinin alanına bırakılmaktadır.**

Zaten bundan kısa bir süre sonra Kürt Bölgesi Hükümeti, kendi bölgesindeki petrol arama ve üretim imtiyazını Kanada merkezli Heritage firmasına PSA anlaşmasıyla devretmiştir. Bu uygulama ile PSA anlaşmalarının, meşruiyeti sağlanarak önü açılmıştır.

Yapılan hesaplama göre; Irak'ın bilinen 80 üretim bölgesinden faaliyette olan 17 bölge, toplam 115 milyar varil olan Irak petrol rezervinin 40 milyar varilini (%34,8) oluşturmaktadır. Bu alanlar halen Irak devletinin kontrolündedir. İşletilmeyen 63 bölgenin PSA sözleşmeleriyle devir edilmesi durumunda, Irak petrollerinin, %65,2'si söz konusu tekellerin eline geçecektir.

Ayrıca, Irak'ta tespiti mümkün görünen 100 milyar varil yeni petrol rezervinin de, gelecek dönemlerde söz konusu PSA anlaşmaları gereği, bu petrol tekellerince çıkarılarak, işletilmesi durumunda; Irak petrollerinin %18,6'sı Iraklıların, %81,4'lük kısmı tekellerin, bulunacak petroler 200 milyar varile ulaştığında ise bu rezervlerin %87,3'ü tekellerin egemenliğinde olurken Iraklılara ancak %12,7'lik kadar bir bölümü kalacaktır. Türkiye'de de yeni Petrol Yasası'ndaki Devlet Hissenin kademeli olarak uygulanması, aynı sonucu doğurmaktadır.

PSA Modellemelerine Göre ve Farklı Petrol Fiyatlarının Irak Devlet Gelirlerine Etkisi								
PSA Modellemeleri	30 \$/ varil Modelleme				50 \$/ varil Modelleme			
	İndirimsiz Toplam Gelir (Milyar \$)		% 12 Oranına Göre Net Gelir (Milyar \$)		İndirimsiz Toplam Gelir (Milyar \$)		% 12 Oranına Göre Net Gelir (Milyar \$)	
Devlet Kontrolü	716	Irak'ın kaybı	133	Irak'ın kaybı	1.227	Irak'ın kaybı	232	Irak'ın kaybı
Rusya Tipi PSA Sözleşmesi	580	136	104	30	977	250	175	57
Umman Tipi PSA Sözleşmesi	573	147	107	26	982	245	186	46
Libya Tipi PSA Sözleşmesi	661	55	122	12	1.333	94	212	20

Kaynak: Petrolde Yeni Oyunlar Raporu

Ham petrol fiyatlarının varil başına 30 dolar olmasında Irak'ın toplam gelir kaybı,

55 ile 136 milyar dolar olacağı, 50 dolar/varil olduğunda Irak devletinin indirimsiz gelir kaybı, 94 ile 250 milyar dolar, %12 oranındaki indirimli halinde bu kayıp, 20 ile 57 milyar dolar arasında olacaktır.

Bu PSA anlaşmaları yürürlükte olduğu ve ham petrol fiyatları yükseldiği süreçte; Irak'ın geliri düşerken, petrol tekellerinin geliri/kazancı yükselecektir.

Farklı Üretim Bölgelerinde Petrol Şirketlerinin Kârlılıkları						
PSA Sözleşmeleri	30 \$/ varil Modelleme			50 \$/ varil Modelleme		
	Amara %	Nasiriye%	Majnoon%	Amara	Nasiriye	Majnoon
Rusya Tipi PSA Sözleşmesi	46	82	140	74	122	178
Umman Tipi PSA Sözleşmesi	41	67	107	94	95	131
Libya Tipi PSA Sözleşmesi	33	53	91	94	79	109

Kaynak: Petrolde Yeni Oyunlar Raporu

Dünyada en ucuz petrol çıkarma maliyeti, Irak petrolerine aittir. Bu nedenle bu alana yatırım yapacak petrol şirketlerinin, yatırım geri dönüş oranları da çok büyük rakamlara ulaşacaktır.

Uluslararası piyasada bu şirketlerin genel olarak yatırım dönüş oranı; %12 olarak kabul edilirken, Irak'ta PSA sözleşmeleriyle bu oran, ortalama %42'den %62'ye ulaşmaktadır. Ayrıca bu oran, küçük ve büyük rezerve sahip sahalarda da değişmektedir.

Söz konusu raporda da belirtildiği gibi, petrol şirketlerinin kârlılıkları 50 \$/varil modellemesine göre; Amara'da %48-74, Nasiriye'de %79-122 ve Majnoon üretim bölgesinde ise %109 ile 178 oranına ulaşmaktadır.

- En az 25-40 yıllık bazda yapılan PSA anlaşmaları, gelecek hükümetlerin bu konudaki tasarruflarını baştan engellemektedir.
- Irak devletinin kendi doğal kaynağının, (petrolünün) üzerindeki kontrol ve kullanımını ortadan kaldırmaktadır.
- Devletin, petrol sektörüne ilişkin yasal düzenlemeler yapmasına ve şirketlerin kazançlarına yönelik müdahalesine izin vermemektedir.

- Bu sözleşmeler, devletler ve PSA sahibi firmalar arasında çıkabilecek herhangi bir anlaşmazlık/uyuşmazlıkta ulusal yargıyı devre dışı bırakarak, Uluslararası Tahkim mekanizmasını tanımaktadır. Kamu yararının yerine şirket çıkarları geçmektedir.
- Devletler, PSA sözleşmeleriyle üretim alanlarında denetim yetkisine sahip olmadıklarından, bu sözleşmelerin her yönden izlenmesi de güçleşmektedir. Örneğin, Rusya'daki Sakhalin II Üretim sahasında Shell'in liderliğinde kurulan konsorsiyum ile Rusya devletinin yaptığı PSA anlaşmasının yarattığı sıkıntılar gündeme gelmiş, Rusya Shell'in imtiyazlarını iptal etmiştir.

Diğer yandan, Uluslararası Enerji Ajansı'nın verilerine göre;

- Dünyadaki petrol rezervlerinin, sadece %12'si PSA modeli ile %67'si ise devlet kuruluşlarınca işletilmektedir. Yani PSA modeli tek seçenek değildir.
- Irak'a dayatılan bu model, bu bölgedeki uygulamalara da aykırı bir durumdur. Petrolünün, %51'ini kontrol eden S. Arabistan, Kuveyt ve İran'da bu tür bir uygulama söz konusu değildir.

Bunlara Birleşik Arap Emirlikleri, Venezuela ve Rusya da dahil edildiğinde (Bunlar, dünya petrol rezervlerinin, %72'sine sahiptirler.), tüm bu ülkelerde de yabancı petrol şirketleri bulunmasına karşın, yapılan anlaşmalar devletin kontrolü altındadır.

1990'lardan sonra Rusya'da bir kısım PSA anlaşması yapılmış, ancak Rusya'da yeni trend, bu anlaşmaların artık yapılmaması yönündedir.

PSA yerine Irak için, başka modeller önerilmektedir. Bunlar;

- Hükümet bütçesinden petrol sektörüne doğrudan yatırım payı verilmesi. Irak'ta petrol çıkarma maliyeti, son derece ucuz olduğu gibi hemen paraya çevrilebilir olması, hükümetin yatırımın geri dönüş hızını son derece verimli kılmaktadır. Ayrıca bunun kademeli yapılması da henüz yeniden faaliyete geçirilemeyen üretim alanları için, çok büyük kayıp yaratmayacaktır.

Böylece örneğin Irak'ın, yıllık 30 milyar dolarlık bütçesinden üç yıl için 2,5-

3 milyar dolarlık bir kaynak ayırması, %42-16,2 geri dönüş hızı yaratacağından ekonomik olarak oldukça verimli olacaktır.

- Irak'ın üreteceği petrol gelirlerine dayalı olarak bankalardan ve kalkınma amaçlı gerekçelerle uluslararası finans kuruluşlarından (DB gibi), belli süreler için ucuz maliyetli kredi alması mümkündür.

Diğer yandan, Irak ham petrol gelirlerinin sürekliliği ve petrol fiyatlarının gelecek öngörüsü ile Irak uluslararası piyasaya “devlet bonoları” çıkarabilir. Uzmanlar, Irak'ın %10 faizle 20 yıl ödemeli 3 milyar dolar borç alabileceğini ve bunun için ödenecek yıllık tutarın, 352 milyon dolar olacağını belirtmektedirler. Bu rakamdaki bir yatırımda; taşıma ve üretim maliyetleri dahil günlük varil başına maliyet, 1,6 dolar yapmaktadır.

Bunun Irak petrol firmasına FOB maliyeti; 3,5 dolar/varil olacaktır. 40–50 dolar/varile satışı düşünüldüğünde yatırım tutarının, kolayca ödenebileceği açık olarak görülmektedir. Giderek artan ham petrol fiyatlarıyla, daha da verimli ekonomik bir durum olacaktır.

- Irak'ın komşuları S. Arabistan ve Kuveyt bugün, yabancı petrol şirketleriyle yaptıkları anlaşmalarla, bunlara sadece petrol sahalarında sabit yatırımlar yaptırarak, ham petrolü tamamıyla kendilerinin sattığı; esnek ve geri alabilecekleri sözleşmeler yapmaktadırlar. Yabancı şirketlere yatırımları karşılığında sabit kazanç ve geri dönüş verilmektedir. Böylece artan ham petrol gelirleri devlette/ülkede kalmakta ve bu yabancı şirketler, gerektiğinde geri yollanabilmektedir.

Bu tip farklı sözleşmeler, uluslararası düzeyde ağırlıktadır. Bunlar, PSA'ya göre artık hemen hemen her ülkede uygulanmakta ve petrol şirketlerinin de bunları kabul etmek durumunda kaldığı pek çok uygulamada görülmektedir. (Rusya, Venezuela, Nijerya vb. gibi)

Görüldüğü gibi gerek Türkiye'de gerekse Irak'ta petrol kaynaklarının mülkiyeti görünürde devlettedir. Ancak petrol sektörünün kontrol ve denetimi, tamamen yabancı petrol devlerinin eline geçmektedir. Irak'ta yabancı petrol şirketleriyle yapılan Üretim Paylaşımı Anlaşmalarıyla, Türkiye'de ise, 5574 Sayılı Türk Petrol Kanunu ile Irak ve Türkiye halkının petrol servetleri, yağmalanarak talan edilmektedir.

NOTLAR

NOTLAR

NOTLAR